

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja • Yritykset • 2023:26

Selvitys keskisuurten yritysten kasvusta

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:26

Selvitys keskisuurten yritysten kasvusta

Jaana Lappi, Samuli Rikama, Kai Husso, Sampsa Nissinen, Henri Hakamo, Reijo Kangas, Klaus Majanen, Jenny Jääskeläinen

Työ- ja elinkeinoministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Työ- ja elinkeinoministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use.

Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-327-743-4

ISSN pdf: 1797-3562

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Selvitys keskisuurten yritysten kasvusta

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:26	Teema	Yritykset
Julkaisija	Työ- ja elinkeinoministeriö	
Tekijä/t	Jaana Lappi, Samuli Rikama, Kai Husso, Sampsa Nissinen, Henri Hakamo, Reijo Kangas, Klaus Majanen, Jenny Jääskeläinen	
Kieli	suomi	Sivumäärä 99

Tiivistelmä

Keskisuuret yritykset ovat merkittävä yritysryhmä työllistämisen ja lisäarvon tuottamisen näkökulmasta. Keskisuurten yritysten selvityksessä on tilannekuvaa keskisuurten ja osin myös midcap-yritysten kasvusta ja kehityksestä. Keskisuuret ja midcap-yritykset ovat kasvaneet vuosina 2001-2020 lukumäärältään, liikevaihdoltaan, henkilöstömäärältään sekä arvonluonniltaan. Myös kasvuyritysten määrä on lisääntynyt.

Huolimatta keskisuurten yritysten kasvusta, on keskiuurilla yrityksillä kasvun varaa edelleen muun muassa viennissä sekä t&k-toiminnassa. Myös muuttunut toimintaympäristö haastaa keskisuurten ja midcap-yritysten kasvua. Keskisuuret ja midcap-yritykset eivät ole olleet julkisten yrityspalveluiden erityisenä kohderyhmänä. Tämä näkyy esimerkiksi Team Finland-palveluiden kohdentumisena enemmänkin mikro- ja pienyrittäjiin. Keskisuurissa ja midcap-yrityksissä on paljon kasvupotentiaalia ja ottamalla huomioon paremmin ko. yritysryhmän tarpeet, voitaisiin saada aikaan lisää kasvua ja yrityspalveluiden vaikuttavuutta.

Selvitys suosittaa toimenpiteitä, joiden avulla voidaan lisätä keskisuurten ja midcap-yritysten kasvun ja uudistumisen edellytyksiä. Mm. keskisuurten ja midcap-yritysten tulisi olla selkeämmin julkisten yrityspalveluiden kohdejoukkona. Uudistumisen ja kestävä kasvun esteitä tulee poistaa ja rahoitusta tulee suunnata digitalisaation hyödyntämiseen ja markkinaehtoiseen vihreään siirtymään. Lisäksi Suomen vahvuusalueet tulee tunnistaa ja keskiuuria yrityksiä tulee hyödyntää niiden vetureina.

Asiasanat yritykset, kasvuyritykset, keskisuuret yritykset, elinkeinopolitiikka, työ- ja elinkeinoministeriö, yrittäjyys, yrityspalvelut, rahoitus, tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminta, vihreä siirtymä, midcap-yritykset, tutkimus- ja kehittämistoiminta, uudistuminen, kestävä kasvu, veturialat

ISBN PDF	978-952-327-743-4	ISSN PDF	1797-3562
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-743-4>

Utredning om medelstora företags tillväxt

Arbets- och näringsministeriets publikationer 2023:26	Tema	Företag
Utgivare	Arbets- och näringsministeriet	
Författare	Jaana Lappi, Samuli Rikama, Kai Husso, Sampsa Nissinen, Henri Hakamo, Reijo Kangas, Klaus Majanen, Jenny Jääskeläinen	
Språk	Sidantal	99

Referat

De medelstora företagen utgör en betydande grupp med tanke på sysselsättningen och produktionen av mervärde. I utredningen om medelstora företag finns en lägesbild över tillväxten och utvecklingen i medelstora företag och delvis även i mid cap-företag. Under åren 2001–2020 har medelstora företag och mid cap-företag ökat i antal, omsättning, personalstyrka och värde. Även antalet tillväxtföretag har ökat.

Även om tillväxten ökat i de medelstora företagen, kan deras tillväxt ökas ytterligare bland annat inom exporten och FoU-verksamheten. Även förändringarna i omvärlden innebär en utmaning för tillväxten i medelstora företag och mid cap-företag. Medelstora företag och mid cap-företag har inte varit en särskild målgrupp för den offentliga företags servicen. Det här syns till exempel genom att Team Finland-tjänsterna snarare är riktade till mikroföretag och småföretag. I medelstora företag och mid cap-företag finns en stor tillväxtpotential. Genom att beakta behoven i dessa företag bättre kan man öka tillväxten och förbättra företagstjänsternas effekt.

Utredningen innehåller en rekommendation om åtgärder som kan öka förutsättningarna för tillväxt och förnyelse i medelstora företag och mid cap-företag. Bland annat medelstora företag och mid cap-företag bör bli en tydligare målgrupp för den offentliga företags servicen. Hinder för förnyelse och hållbar tillväxt bör undanröjas och finansieringen bör riktas till utnyttjande av digitalisering och marknadsorienterad grön omställning. Dessutom bör man identifiera Finlands styrkor och medelstora företag bör användas som drivkrafter för dessa styrkor.

Nyckelord företag, tillväxtföretag, medelstora företag, näringspolitik, arbets- och näringsministeriet, företagande, företags service, finansiering, FoU-verksamhet, grön omställning, mid cap-företag, forsknings- och utvecklings verksamhet, förnyelse, grön tillväxt, branscher som är motorer för ekonomin

ISBN PDF	978-952-327-743-4	ISSN PDF	1797-3562
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-743-4		

Sisältö

1	Selvityksen lähtökohdat ja prosessi	6
2	Selvityksen tavoite	7
3	Toimintaympäristön muutokset	10
4	Keskisuurten ja midcap-yritysten kasvu ja kehitys	14
4.1	Keskisuurten yritysten kasvun haasteet ja vauhdittajat	15
4.2	Keskisuurten, midcap-yritysten ja kasvuyritysten kehitys	18
4.3	Keskisuurten yritysten vienti.....	21
4.4	Keskisuurten ja midcap-yritysten kasvu toimialoittain	24
5	Keskisuurten yritysten uudistuminen – tutkimus- ja kehittämistoiminta, innovaatiot ja tuottavuus uudistavan kasvun ytimessä	35
5.1	Keskisuurten yritysten t&k-investointien kehitys.....	36
5.2	Innovaatiotoiminta ja keskiuuret yritykset	45
5.3	Uudistuminen digitalisaation ja vihreän siirtymän keinoin	49
6	Rahoituksen saatavuus sekä julkiset yritystuet	52
6.1	Yksityisen rahoituksen saatavuus.....	52
6.2	Julkiset yritystuet	59
7	Julkiset yrityspalvelut	63
8	Osaavat omistajat	68
9	Hallitustyöskentely ja johtajuustiimit suomalaisissa yrityksissä	74
10	Toimenpidesuosituks	78
	LIITE 1: Keskisuurten, midcap- ja suurten yritysten kehitys	90
	LIITE 2: Siirtymät toimialoittain vuosina 2013–2020	91
	LIITE 3: Yritysten t&k-menot suuruusluokittain ja eräät rahoituslähteet	95
	LIITE 4: Yritysten yhteistyö yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja valtion tutkimuslaitosten välillä	98

1 Selvityksen lähtökohdat ja prosessi

Selvityksen kirjoittamisen lähtökohtana on hallituksen puoliväli- ja kehysriihessä 29.4.2021 tekemä kirjaus, jossa kotimaisen omistamisen ohjelman investointiympäristön kehittämisen jatkotoimissa todettiin, että:

Laaditaan yrittäjyysstrategian rinnalle keskisuurten kasvuyritysten strategia:

Suomesta puuttuu skaalautumiskykyisten, kansainvälisyyttä tavoittelevien kasvuyritysten kriittinen massa. Suomen "Mittelstand" on hyvin kapea ja sen kasvattamiseen tarvitaan osaavaa omistajapanosta sekä kotimaista pääomaa. Tunnistetaan tehokkaimmat työkalut siihen, että suomalaiset yritykset haluaisivat kasvaa Suomessa tähän kokoluokkaan ja vielä suuremmiksi.

Tämän selvityksen tavoitteena on antaa tietopohjaa mahdollisesti myöhemmin laadittavaa keskisuurten yritysten strategiaa tai ohjelmaa varten.

Selvityksen laadinnassa on hyödynnetty työ- ja elinkeinoministeriön PTT:ltä ja VTT:ltä tilaamaa selvitystä keskisuurten yritysten tilanteesta ja keskeisimmistä kehittämistavoitteista. Selvityksessä on hyödynnetty myös useita muita selvityksiä (mm. kotimaisen omistamisen ohjelman raporttia ja selvityksiä sekä PTT:n raporttia Keskisuurten yritysten kasvusta, kansainvälistymisestä ja resilienssistä globaaleissa liiketoimintaekosysteemeissä). Lisäksi selvityksessä on hyödynnetty Suomen Teollisuussijoitus Oy:n (Tesi) tietomallia.

Monipuolisen tilannekuvan saamiseksi on selvityksessä hyödynnetty useita erilaisia tietolähteitä (mm. tilastot ja kyselytutkimukset) ja tästä syystä johtuen tarkastelun aikavälit vaihtelevat, koska myös eri tietolähteissä ovat tarkastelun aikavälit erilaisia.

Selvitystä kirjoittavaan työryhmään ovat kuuluneet työ- ja elinkeinoministeriöstä neuvotteleva virkamies Jaana Lappi, johtava asiantuntija Kai Husso, ekonomisti Samuli Rikama, teollisuusneuvos Sampsa Nissinen ja suunnittelija Jenny Jääskeläinen. Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalta työryhmään on kuulunut lisäksi johtaja Reijo Kangas Business Finlandista sekä Chief Digital Officer Henri Hakamo ja analyytikko Klaus Majanen Teollisuussijoituksesta.

Selvitykseen ovat osallistuneet lisäksi useat asiantuntijat sekä työ- ja elinkeinoministeriöstä että hallinnonalalta. Lisäksi selvityksen valmistelun eri vaiheissa on käyty vuoropuhelua sidosryhmien kuten Elinkeinoelämän keskusliiton, Suomen Yrittäjien, Perheyrittysten liiton ja Keskuskauppakamarin kanssa.

2 Selvityksen tavoite

Selvityksen tavoitteena on tarkastella keskisuurten ja midcap-yritysten kehitystä, tunnistaa kasvun haasteita ja mahdollisuuksia sekä esittää toimenpiteitä, joilla saadaan aikaan keskisuurten yritysten kasvua siten, että niistä yhä useampi nousisi keskiuuresta suureksi yritykseksi ja edelleen midcap-yritykseksi kotimaisilla ja globaaleilla markkinoilla.

Suomen skaalautumiskykyisten, kansainvälisyyttä tavoittelevien kasvuyritysten kriittisen massan lisääminen edellyttää pitkäjänteistä tavoitteellista työtä ja valintoja. Tähän tarvitaan mm. innovaatioita, osaavaa omistajapanosta ja työvoimaa sekä pääomaa.

Keskisuurten ja midcap-yritysten merkitys yhteiskunnalle on suurempi kuin pienet yritysmäärät antavat ymmärtää. Keskisuuret yritykset työllistävät ja tuottavat merkittävää arvonlisää.

Selvityksen lähtökohtana olevassa hallituksen puolivälikehysriihen kirjauksessa mainitaan Mittelstand-yritysluokka, jonka määritelmä ei ole vakiintunut. Mittelstand-yritystä on usein käytetty keskisuurten kasvuyritysten synonyymina, mutta määritelmiä on useita. Esimerkiksi Ali-Yrkkö ja Rouvinen¹ määrittelevät Mittelstand-yrityksiksi itsenäiset teollisuuden yritykset, jotka työllistävät 250–499 henkilöä globaalisti. Huovinen määritteli selvityksensä (2021) Mittelstand-yritykset yrittäjävetoisiksi yrityksiksi. Selvityksen mukaan 10-49 henkilöä työllistävästä yrityksistä yrittäjävetoisia on 70 prosenttia ja 50-249 henkilöstä työllistävästä 45 prosenttia, kun taas 250–499 työllistävästä yrityksistä vain 33 prosenttia on mittelstand yrityksiä.²

Tässä selvityksessä Mittelstand on jaettu kahteen yritysluokkaan: keskisuuriin 50–249 henkilöä työllistäviin yrityksiin ja midcap-yrityksiin, jotka työllistävät 250–499 henkilöä. Selvityksen tilannekuvassa on tarkasteltu näitä molempia kokoluokkia sikäli, kun tietoa on ollut saatavilla. Lisäksi selvityksessä on tarkasteltu jonkin verran myös suurten yritysten kehitystä kokonaiskuvan saamiseksi. Toimenpidesuosituksukset kohdennetaan pääsääntöisesti keskisuuriin yrityksiin. Useimmat toimenpidesuosituksukset sopivat laajemmin eri kokoisten kasvuyritysten kuin pelkästään keskisuurten yritysten suosituksiksi.

1 Ali-Yrkkö & Rouvinen: Suomen Mittelstand – Löytyykö kasvu tästä yritysjoukosta? Taloustieto Oy (ETLA B270), 2015.

2 Huovinen: Katsaus moninkertaiseen yrittäjyyteen ja Suomen "Mittelstand"-yrityksiin. Elinkeinoelämän keskusliitto, Yrittäjyys ja tutkimukset, 2021.

Selvityksen työryhmä esittää, että keskisuurten ja midcap-yritysten kehitystä seurattaisiin säännönmukaisesti siirtymien ja indikaattoreiden kautta seuraavasti:

Siirtymät:

- pienten yritysten siirtyminen keskisuurten yritysten kokoluokkaan, kpl, seuranta vuosittain
- keskisuurten yritysten siirtyminen midcap-yritysten kokoluokkaan, kpl, seuranta vuosittain
- midcap-yritysten siirtyminen largegap-yritysten kokoluokkaan (yrityskaupat pois lukien), kpl, seuranta vuosittain

Indikaattorit:

- lukumäärän kehitys, seuranta vuosittain
- kasvuyritysten lukumäärän kehitys, seuranta vuosittain
- liikevaihdon tai arvonnisan kehitys, seuranta vuosittain
- viennin määrän kehitys, seuranta vuosittain
- henkilömäärä, seuranta vuosittain
- t&k-menot, seuranta vuosittain

Keskisuurilla ja midcap-yrityksillä on merkittävä rooli yhteiskunnan kestäväen hyvinvoinnin rakentamisessa talouden, innovaatioiden ja kilpailukyvyn näkökulmasta. Jotta keskiuuret yritykset voivat kasvaa myös tulevaisuudessa, on yritysten jatkuva uudistuminen välttämätöntä. Kasvupolitiikassa julkisen vallan roolina on ennen kaikkea edellytystekijöiden luominen, investointeja houkuttelevan ja vakaan ympäristön vaaliminen sekä kansakunnan inhimillisen pääoman kasvattaminen.³

Selvityksessä käytetyistä määritelmistä

Tässä selvityksessä Mittelstand-yritykset on jaettu kahteen kokoluokkaan: keskisuuriin yrityksiin ja midcap-yrityksiin.

3 Damski & al.: Mahdollisuudet Suomelle – Kansliapäälliköiden viestit hallitusvaihdokseen. Valtioneuvoston julkaisu, 2023:4.

Selvityksen tilastoanalyysissä on määritelty keskiisuuret ja midcap-yritykset seuraavasti:

- **Keskiisuuret yritykset** ovat 50–249 henkilöä työllistäviä yrityksiä, joiden vuosiliikevaihto on enintään 50 miljoonaa euroa ja taseen loppusumma on enintään 43 miljoonaa euroa.
- **Midcap-yritykset** ovat yrityksiä, joiden koko on 250–499 henkilöä tai liikevaihto enintään 300 miljoonaa euroa.

Suuret yritykset on määritelty seuraavasti:

- **Suuret yritykset** työllistävät vähintään 500 henkilöä tai niiden vuosiliikevaihto on yli 300 miljoonaa euroa.

Kasvuyritykset puolestaan ovat yrityksiä, joiden lähtötyöllisyys on vähintään 10 henkilöä ja joiden työllisyyden keskimääräinen kasvu on ollut vähintään 20 prosenttia vuodessa vähintään kolmena peräkkäisenä vuotena.

Yritystoiminnan skaalautuvuus on myös käsitteenä haasteellinen. Yritystoiminnan skaalautuvuudesta ja skaalautuvasta liiketoimintamallista puhutaan paljon, mutta niille ei ole yhtenäistä määritelmää. Eri tieteenaloilla skaalautuvuudella on tarkoitettu eri asioita. Vaihtelevuutta määritelmässä esiintyy muun muassa yrittäjyystutkimuksen, strategisen johtamisen, kansainvälisen liiketoiminnan ja taloustieteiden välillä.

Yleisimmin skaalautuvuutta on pyritty mittaamaan toteutuneen kasvun perustella. Näin ovat tehneet muun muassa Nordic Innovation (2022), OECD (2021) ja OECD/Eurostat (2007). Etlan mukaan ⁴ toteutuneeseen kasvuun perustuva määrittely johtaa siihen, että termeistä kasvuyritys ja skaalautuva yritys tulee synonyymejä. Aiempien vuosien kasvun perusteella skaalautuvia yrityksiä ei pystytä tunnistamaan etukäteen, koska kriteeri edellyttää jo toteutunutta kasvua ja selviytymistä tarkasteluajanjakson alusta sen päätepisteesseen saakka.

Etlan tutkimuksen mukaan skaalautuvuus tulisi nähdä liiketoimintamallin ominaisuutena eikä toteutuneena kasvuna. Näin ollen kaikki kasvuyritykset eivät ole skaalautuvia. Tutkimuksen empiirisen tarkastelun perusteella yritysten omat näkemykset liiketoimintamallin skaalautuvuudesta vaihtelevat huomattavasti toimialoittain, ja yritykset näkevät skaalautuvia liiketoimintamalleja huomattavasti myös ICT-alan ulkopuolella. Tulosten mukaan yritysten digitaalinen liiketoiminta, kansainvälistyminen ja kasvuhakuisuus lisäävät todennäköisyyttä sille, että yrityksen liiketoimintamalli on skaalautuva.

4 Ali-Yrkkö et al.: Millaista on skaalautuva liiketoiminta? ETLA:n Muistio No 109, 2022.

3 Toimintaympäristön muutokset

Yritysten toimintaympäristö on muutoksessa. Selvitystä laadittaessa toimintaympäristön muutokseen keskeisimmin vaikuttaviksi tekijöiksi tunnistettiin geopolittiset jännitteet, huoltovarmuus, vihreä siirtymä ja digitalisaatio, energiakriisi ja inflaatio, työvoimapula ja koronapandemia. Nämä muutokset vaikuttavat yritysten näkemyksiin investoinneista, kasvusta ja kehityksestä.⁵

Geopoliittiset jännitteet

Maailmantalouden painopiste on siirtynyt Aasiaan. Geopolitiikan rooli korostuu, kun Kiina haastaa Yhdysvaltoja ja Eurooppaa monella eri taholla. Samaan aikaan Venäjän markkina sulkeutuu sodan seurauksena ja energiahuolto on häiriintynyt. Globaali teknologiakilpailu ja protektionismi ovat vallanneet alaa, ja tilanne jatkuu tulevana vuosina. Kiinalla on ylivoimainen asema teollisuustuotannossa ja erilaisissa arvoketjuissa niin väli- kuin lopputuotteiden viejänä.

PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysin mukaan Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ei näyttäisi merkittävästi vaikuttaneen keskisuurten ja midcap-yritysten suoraan vientiin Venäjälle, sillä Venäjä ei ole niille tärkeä vientimaa. Epäsuoraa vientiä Venäjälle tosin saattaa keskisuurilla ja midcap-yrityksillä tapahtua arvoketjujen kautta. Eniten Venäjän viennin vähentyminen vaikuttaa niihin keskisuuriin ja midcap-yrityksiin, jotka toimivat teollisuudessa ja kaivostoiminnassa.

Huoltovarmuus

Viimeaikaiset kriisit ovat aiheuttaneet vakavia häiriöitä globaaleihin tuotantoketjuihin, raaka-aineiden saatavuuteen, hintaan ja logistiikkaan. EU-maat ovat huomanneet olevansa haavoittuvia uudessa tilanteessa, ja huoltovarmuuden korostuessa vaateet valtion roolin vahvistamiseksi ovat lisääntyneet.

⁵ Ministeriöiden tulevaisuuskatsaus 2022 – Yhteiskunnan tila ja päätöksiä vaativat kysymykset. Valtioneuvoston julkaisu, 2022:58.

EU:n teollisuuspolitiikassa ovat korostuneet resilienssin ja strategisen autonomian käsitteet. Myös huoltovarmuuden turvaamiseen on kriisien seurauksena kiinnitetty huomiota aivan eri tavalla kuin aiemmin. Rahoituksen saatavuuden jatkuvuus on turvattava mahdollisten häiriöiden kohdatessa finanssialaa.

Vihreä siirtymä ja digitalisaatio

Ilmastonmuutos on merkittävin pitkän aikavälin riskitekijä, mutta sen hillintä luo myös talouskasvu, uusia työpaikkoja ja uusiutuvaa energiaa. Ilmastonmuutosta hidastavat toimet edellyttävät isoja kehitysloikkia kaikkialla, erityisesti energia- ja päästöintensiivisissä teknologioissa lähivuosina. Vaadittavien investointien mittaluokka on ennennäkemätön.

Digitalisaatio on läpileikkaava teema, jolla on kytkentä moniin megatrendeihin, kuten globalisaatioon ja vihreään siirtymään. Lähivuosikymmeninä teknologiat haastavat sekä yritysten että yhteiskunnan toimintatapoja, rakenteita, omistamista, rooleja ja sääntelyä. Digiteknologioista odotetaan myös merkittävää panosta ilmastonmuutoksen hillinnässä. Suomalaisen yhteiskunnan ja yritysten edellytykset ja lähtötaso digiteknologioiden hyödyntämiseen ovat hyviä. Palvelut digitalisoituvat vauhdilla ja globaali kilpailu alan kärki-osaajista kiristyy. Digiteknologioiden kehitys on nopeaa ja vahvasti murroksellista. Tieto ja data ovat kriittisiä resursseja yhteiskunnan kaikilla sektoreilla, myös kokonaisturvallisuuden kannalta.

Energiakriisi ja inflaatio

Venäjän hyökkäyssodan kärjistämä energiakriisi on koetellut Eurooppaa ennennäkemättömällä tavalla. Vaikutukset ovat näkyneet sekä energian hinnassa että sen saatavuudessa. Kriisi on myös vauhdittanut uusien päästöttömien energialähteiden kehitystä ja käyttöönottoa aiempia arvioita selvästi ripeämmin. Vihreä siirtymä tarjoaa alan yrityksille uusia ja yhä laajenevia markkinoita sekä kotimaassa että kansainvälisesti.

TEM:n joulukuussa 2022⁶ laaditun tilannekuvan mukaan yritysten tilanne on tilastojen valossa toistaiseksi keskimäärin vakaa. Elinkeinoelämän luottamus on kuitenkin kääntynyt laskuun ja päätoimialojen (teollisuus, rakentaminen, palvelut ja vähittäiskauppa) luottamus on laskenut alkuvuoden tilanteesta. Nousseiden energiahintojen lisäksi kohonneet korot ja inflaatio heikentävät luottamusta. Myös ajankohtaisissa elinkeinoelämän kyselyaineistoissa arviot lyhyen aikavälin kehityksestä ovat muuttuneet negatiivisempaan suuntaan.

⁶ Työ- ja elinkeinoministeriö: Toimialojen tilannekuva nousseiden energiahintojen johdosta, helmikuu 2023.

Inflaatio ja sen seurauksena myös korkotason huomattava nousu vaikuttavat yritysten toimintaan. Tesin marraskuun 2022 kyselyn mukaan⁷ pk-yritysten odotukset vuoden 2023 liikevaihdon näkökulmasta ovat matalalla (5 %:n kasvu), ja fokus on kannattavuuden säilyttämisessä. Tesin kyselyn mukaan keskiuuret yritykset aikovat edelleen myös investoida ja harjoittaa t&k-toimintaa lähes aiempaan tahtiin. Yritysten kasvuhalukkuus on edelleen hyvällä tasolla toimintaympäristön haasteista huolimatta. Tesin kyselyssä ovat mukana yli 5 henkilöä työllistävät yritykset.

Korkeina pysyneet energiahyödykkeiden hinnat nostavat kustannuksia suoraan ja välillisesti lähes kaikilla yrityksillä heikentäen monien yritysten kannattavuutta. Riskitaso on suurin energiaintensiivisillä toimialoilla ja osalla pieniä yrityksiä.

Työvoimapula

Suomea koettelee myös vakava pula työvoimasta niin ammatillisesta työvoimasta kuin huippuosajistakin. Pula työvoimasta hidastaa jo nyt talouskasvua monilla aloilla ja alueille. Erityisesti korkeasti koulutettujen maahanmuutto houkuttelee investointeja ulkomailta, lisää kilpailua, edistää uusien teknologioiden omaksumista ja leviämistä sekä yhdistää Suomen globaaleihin innovaatioekosysteemeihin. Suomen ikärakenteen kehitys pahentaa työvoimapulaa entisestään.

Koronapandemia

Suomi on jo toipumassa koronan aiheuttamista talouden haasteista. Koronapandemia näkyi kaikilla toimialoilla keskiuurten yritysten lukumäärän kasvun pysähtymisenä. Poikkeuksena oli kaupan ala, jossa keskiuurten yritysten lukumäärä jatkoi kasvuaan. Koronapandemia ei ole vaikuttanut merkittävästi kasvaviin keskisuuriin tai midcap-yrityksiin. Monella kasvualalla, kuten esimerkiksi ohjelmistoalalla tai ammatillisessa, tieteellisessä ja teknisessä toiminnassa, keskiuurten ja midcap-yritysten henkilöstö ja liikevaihto ovat kasvaneet myös koronan aikana.

⁷ Suomen Teollisuussijoitus Oy: Kasvuyrityspulssi, 11/2022.

PTT:n ja VTT:n selvityksessä tehdyn tilastoanalyysin mukaan keskisuurten ja midcap-yritysten kehitys on ollut lupaavaa tarkasteluajanjaksolla, mutta kasvun jatkuminen sellaisenaan ei ole selviö, vaan monet toimintaympäristön muutokset vaikuttavat kasvua alentavasti. Kehitys näkyy tilastoaineistossa mm. siten, että koronapandemia on taittanut henkilöstömäärän kasvua. Toisaalta toimintaympäristön muutoksiin sisältyy myös esim. vihreän siirtymän mahdollisuuksia.

Ylipäätään muutokset toimintaympäristössä edellyttävät yrityksiltä valmiutta torjua muutosten aiheuttamia hankaluuksia, mutta toisaalta myös valmiutta tarttua niiden tarjoamiin mahdollisuuksiin. Yritysten kriisinkestävyys edellyttää uudistumiskykyä ja vaihtoehtoisten toimintamallien ylläpitoa. Muutoksiin on reagoitava nopeasti: talouden ja työllisyyden on hakeuduttava uudelle kasvu-uralle.

Innovaatio- ja elinkeinopolitiikan tärkeimpiä ominaisuuksia on muutoskyvyn ylläpito. Suuret kriisit ovat joka kerta erilaisia, mutta niiden tunnistaminen on talouden kestävyyden ja politiikan reagoitokyvyn avainominaisuuksia.

Myös julkisen puolen tulisi varautua toimintaympäristön muutoksiin pohtimalla vaihtoehtoisia toimintamalleja kriisitilanteissa. Kriiseihin varautumista voitaisiin parantaa tekemällä skenaarioanalyyskejä merkittävimmistä arvoketjuista ja kasvuklustereista hahmottelemalla ennalta erilaisia tukitoimenpiteitä eri tilanteiden varalle. Varautuminen parantaisi kansallista varautumista ulkoisiin markkinashokkeihin ja nopeuttaisi julkisten instrumenttien luomista kriisitilanteissa.

4 Keskisuurten ja midcap-yritysten kasvu ja kehitys

Keskisuurten ja midcap-yritysten kehitys on ollut tarkastelujaksolla 2001–2020 lupaavaa erityisesti viimeisimmän vuosikymmenen aikana, mutta poikkeuksellisen voimakkaat toimintaympäristön muutokset vaikuttavat keskisuurten ja midcap-yritysten menestykseen. Seuraavassa on tarkasteltu keskisuurten yritysten kasvun haastajia ja vauhdittajia sekä keskisuurten ja midcap-yritysten kehitystä viime vuosikymmenien aikana.

Analyysi keskisuurten ja midcap-yritysten kehityksestä perustuu PTT:n ja VTT:n selvitykseen sisältyvään tilastoanalyysiin, jossa on tarkasteltu yritysten määrän, henkilöstön ja arvonlisän sekä kasvuyrittäjyyden kehitystä. Lisäksi selvityksessä on tarkasteltu keskisuurten ja midcap-yritysten kasvua ja kasvuhakuisuutta toimialoittain sekä siirtymiä toimialoittain vuosina 2013–2020. Luku päättyy tarkasteluun toimialakohtaisista kasvun mahdollisuuksista lyhyemmällä ja pidemmällä aikavälillä.

Pääsääntöisesti tilastotietoja on keskisuurista yrityksistä. Midcap-yrityksistä on tietoa sikäli kuin sitä on ollut saatavilla. Midcap-yritysten osalta tiedonsaantia on vaikeuttanut mm. se, että midcap-yrityksiä ei yleensä tilastoissa erotella suurista yrityksistä.

4.1 Keskisuurten yritysten kasvun haasteet ja vauhdittajat

Kirjallisuuskatsauksen sekä erilaisten kyselytutkimusten mukaan yritysten kasvutekijät ovat sidoksissa niin yrityksen liiketoimintaympäristöön kuin itse yritykseen. Yrityksen liiketoimintaympäristöstä ja yrityksen kehitysvaiheesta riippumatta asiantuntija- ja yritysasiakasnäkemyksen perusteella 10 keskeisintä yrityksen kasvua selittävää tekijää ovat seuraavat:^{8 9}

1. Kasvuhakuisuus ja kansainvälistymishalukkuus
2. Asiakaskeskeisyys
3. Ratkaisun, tuotteen tai palvelun skaalautuvuus ja monistettavuus
4. Tiimin monipuolinen osaaminen
5. Vahva myyntiosaaminen
6. Markkinoiden kasvunäkymät ja ratkaisun, tuotteen tai palvelun markkinapotentiaali
7. Tuotteen tai palvelun innovatiivisuus
8. Riskinottohalukkuus ja -kyky
9. Yrityksen osaamisen jatkuva kehittäminen
10. Tuotteen tai palvelun integroiminen asiakkaan arvoketjuun.

Kasvun vauhdittajana tai esteenä voivat olla varsin monenlaiset tekijät. Keskisuurten yritysten kasvuun ja uudistumiseen vaikuttavat tekijät ovat todennäköisesti pitkälti samoja kuin edellä mainitut 10 keskeisintä kasvua selvittävää tekijää. Viimeaikaisessa keskustelussa on korostunut lisäksi t&k- ja innovaatiotoiminnan määrä ja laatu sekä osaava omistaminen ja pääoma.

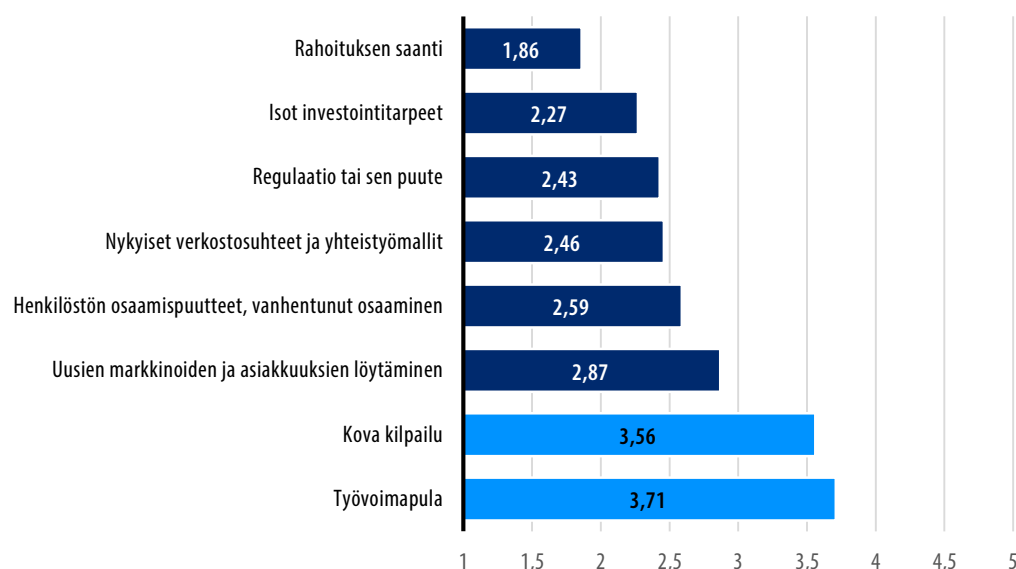
T&k- ja innovaatiotoiminnan määrä ja laatu näkyvät esimerkiksi tuotteiden ja palveluiden innovatiivisuutena, osaamisen jatkuvana kehittämisenä sekä tuotteiden tai palveluiden integroitavuutena asiakkaan arvoketjuun. Osaava omistaminen ja pääoma puolestaan vaikuttavat esimerkiksi kasvu- ja kansainvälistymishalukkuuteen sekä riskinottohalukkuuteen ja -kykyyn.

8 Hyvärinen & Valtakari: Pk-yritysten kasvun eväät – 10 tekijää menestykseen. Tekes Impact Brief No. 1/2018.

9 Valtakari: 10 tekijää tunnistaa yrityksen menestyminen. Tekesille tehty julkaisematon kyselytutkimus, MDI Oy, 2017.

Keskisuuriin yrityksiin kohdistuneessa selvityksessä¹⁰ tunnistettiin kyselytutkimuksen perusteella keskikokoisten kasvuyritysten kasvun haasteita ja kasvua vauhdittavia tekijöitä. Kuviossa 1 on esitetty yritysten kasvun keskeiset haasteet ja kuviossa 2 tekijät, jotka saavat yritykset kasvamaan.

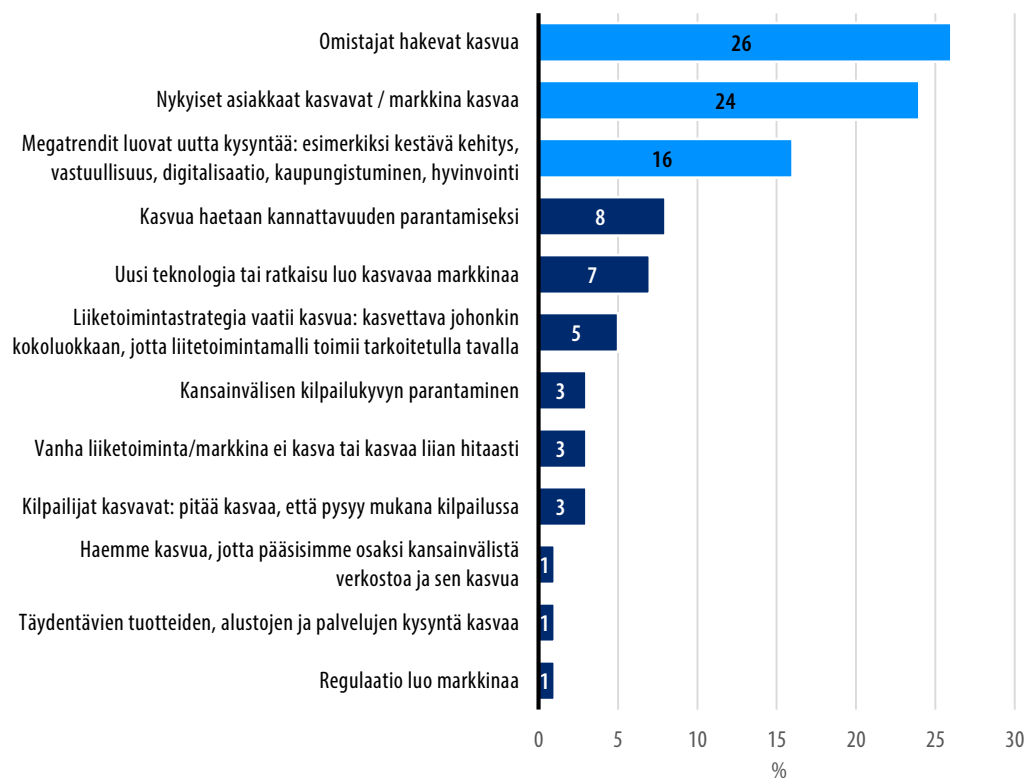
Kuvio 1. Keskisuurten kasvuyritysten haasteet. (Lähde: Simons et al. 2022).

Keskisuurten yritysten kasvukyselyn tulosten mukaan kasvuyritysten suurin haaste on tällä hetkellä pula osaavasta työvoimasta. Lisähenkilöstön rekryointitarpeessa voi olla kyse myös nykyhenkilöstön osaamisvajesta ja/tai vanhentuneesta osaamisesta. Toinen selkeä haaste on kireä kilpailu. Se asettaa kovat vaatimukset yrityksen ja sen tuotteiden laadulle ja hinnalle sekä sille, että asiakastarpeet kyetään täyttämään. Myös uusien markkinoiden ja asiakkaiden löytäminen koettiin haasteelliseksi. Sen sijaan esimerkiksi rahoituksen saantia tai regulaatioympäristöä ei nähty erityisempänä pulmana kasvulle.

¹⁰ Simons et al.: Keskisuurten yritysten kasvu, kansainvälistyminen ja resilienssi globaaleissa liiketoimintaekosysteemeissä. PTT raportteja 279, 2022.

Kuvio 2. Kasvun vauhdittajat: Mikä saa keskiuuret kasvuyritykset kasvamaan? (Lähde: Simons et al. 2022).

Omistajan kasvuhalukkuus on keskikokoisten kasvuyritysten merkittävin kasvun ajuri. Tämä korostaa omistajuuden merkitystä: omistajan selkeä näkemys yrityksen kasvustrategiasta ja kasvun edellytyksistä on oleellista.

Nykyiset asiakkaat ja/tai kasvavat markkinat ovat toinen selkeä ajuri, joka mahdollistaa kasvun. Edellä mainittuun ajuriin kytkeytyvät myös uutta kysyntää luovat megatrendit, mikä edellyttää yritykseltä kirkasta näkemystä markkinoiden, kysynnän ja teknologioiden kehityksestä. Näkemyksen muodostaminen saattaa vaatia yritykseltä tiivistäkin yhteistyötä muiden yritysten, erilaisten välittäjäorganisaatioiden sekä julkisten koulutus-, t&k- ja innovaatio-organisaatioiden kanssa. Myös liiketoimintastrategia ja kannattavuuden parantaminen voivat edellyttää kasvua.

Uudet teknologiat ja ratkaisut etenkin yhdistyneinä megatrendien luomaan kasvavaan kysyntään ovat vahva kasvun tekijä. Sen sijaan huolta voi herättää se, että esimerkiksi pyrkiminen kansainvälisiin verkostoihin, kansainvälisen kilpailukyyn parantaminen tai vanhan liiketoiminnan kuihtuminen eivät vastauksissa näkyneet sisäisen tai ulkoisen kasvun syissä.

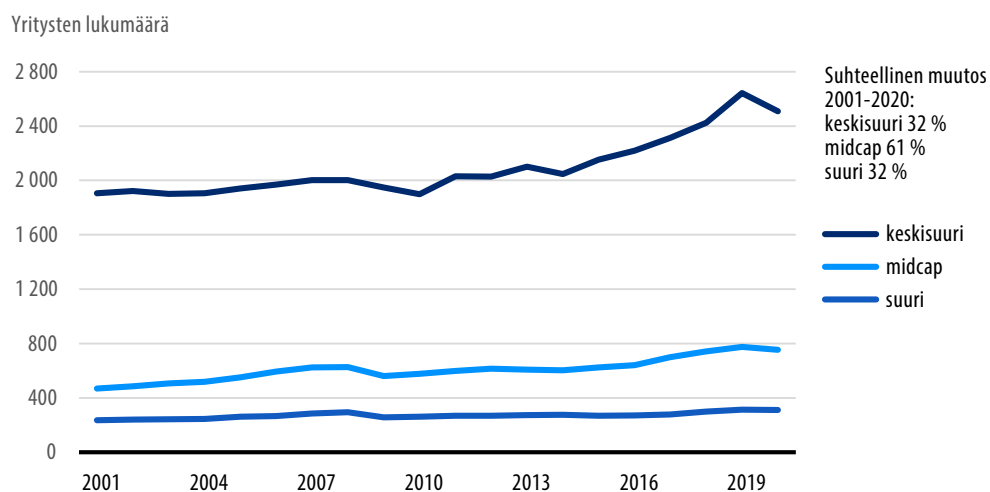
4.2 Keskisuurten, midcap-yritysten ja kasvuyritysten kehitys

Keskisuurten ja midcap-yritysten kehityksen arviointi perustuu PTT:n ja VTT:n analyysiin Tilastokeskuksen yritysrekisteristä ja tilinpäätösaineistoista vuosilta 2001–2020. Mukana tarkasteluissa ovat yksityiset kotimaiset ja ulkomaiset yritykset pois lukien asuntoyhteisöt. Rajauksen ulkopuolelle jäivät ”Työnantaja- ja muut elinkeinonharjoittajien kotitaloudet”, jotka ovat tyypillisesti mikroyrityksiä. Liikevaihtosummat ja arvonlisät on muunnettu vertailukelpoisuuden vuoksi elinkustannusindeksillä vuoden 2019 tasoon.

Keskisuuria yrityksiä oli Suomessa vuonna 2020 noin 2 500, midcap-yrityksiä 750 ja suuria yrityksiä noin 300 (Kuvio 3). Kaikkien yritysryhmien lukumäärät ovat kasvaneet 2000-luvulla. Suhteellisesti tarkasteltuna lukumäärät ovat vuosina 2001–2020 kasvaneet 30–60 prosenttia. Eniten ovat lukumäärällisesti kasvaneet keskisuuret yritykset, mutta suhteellisesti tarkasteltuna eniten ovat kasvaneet midcap-yritykset.

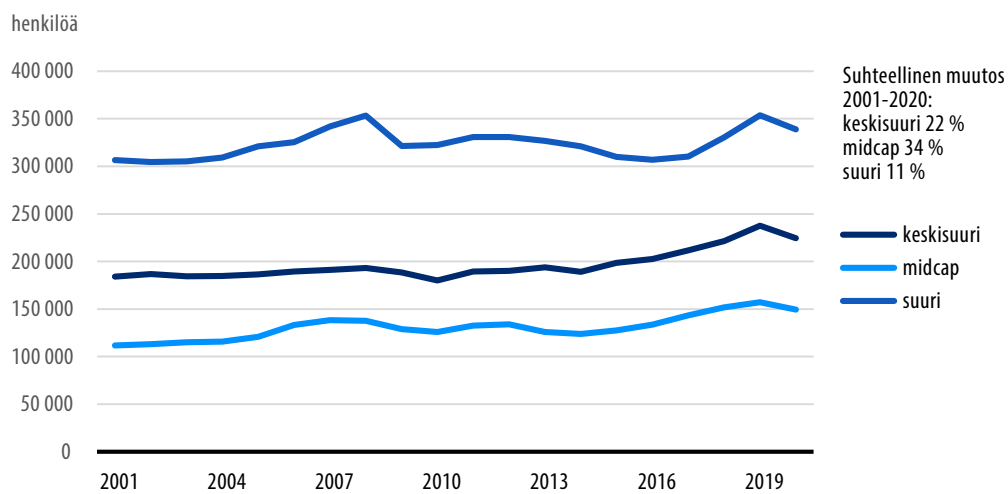
Kaikkien kolmen yritysryhmän osuus yrityskannasta on pysynyt melko vakaana 2000-luvun aikana. Vuosina 2001–2020 keskisuurten yritysten osuus kaikista yrityksistä on ollut keskimäärin 1,3 prosenttia, midcap-yritysten 0,4 prosenttia ja suurten yritysten 0,2 prosenttia.

Kuvio 3. Keskisuurten, midcap-yritysten ja suurten yritysten lukumäärä vuosina 2001–2020. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

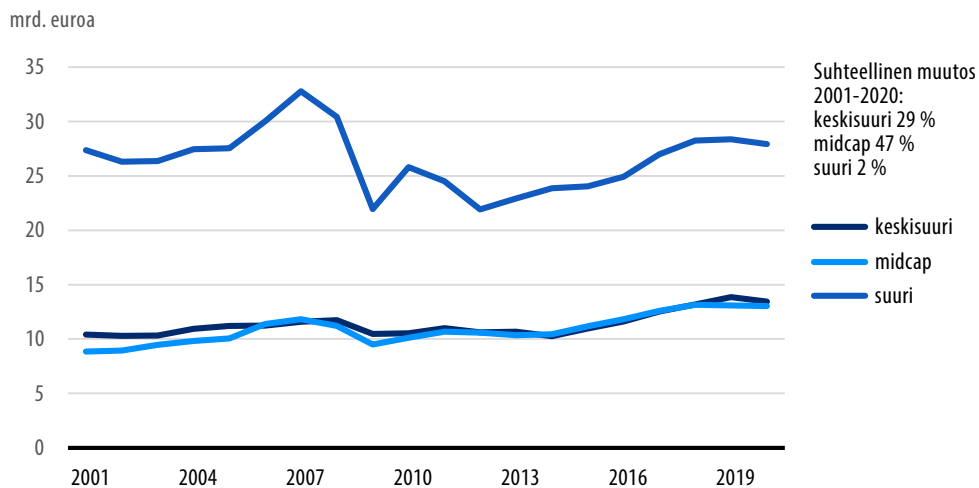
Keskisuuret ja midcap-yritykset ovat vuodesta 2015 lähtien työllistäneet (kuvio 4) yhteensä enemmän henkilöstöä kuin suuret yritykset. Kaikkien yritysryhmien osalta henkilöstö on alkanut selvästi kasvaa vuoden 2015 jälkeen. Kasvun taustalla lienee samalla ajankohdalle osunut talouden noususuhdanne.

Kuvio 4. Keskisuurten, midcap-yritysten ja suurten yritysten henkilöstösomma vuosina 2001–2020. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

Arvonlisän osalta keskisuurilla ja midcap-yrityksillä kehitys on ollut nousujohteinen (Kuvio 5). Suurilla yrityksillä sen sijaan arvonlisä laski merkittävästi vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen, eikä se ole enää tämän jälkeen palautunut vuoden 2007 huipputasolle, vaikkakin arvonlisä on hieman kasvanut viime vuosina. Suurten yritysten heikko menestyminen finanssikriisin jälkeen liittyy Nokiaan ja sen heikkoon menestykseen. Suhteellisesti katsottuna midcap-yritysten muutos arvonlisässä vuosina 2001–2020 on ollut suurin (47 %), vaikkakin selkeää kasvua on tapahtunut myös keskisuurilla yrityksillä (29 %). Euromääräisesti katsottuna keskisuurten ja midcap-yritysten tuottamat arvonlisät ovat olleet samaa tasoa 2010-luvulla.

Kuvio 5. Keskisuurten, midcap-yritysten ja suurten yritysten arvonlisä (mrd. euroa) vuosina 2001–2020. Arvonlisät vuoden 2019 tasossa. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

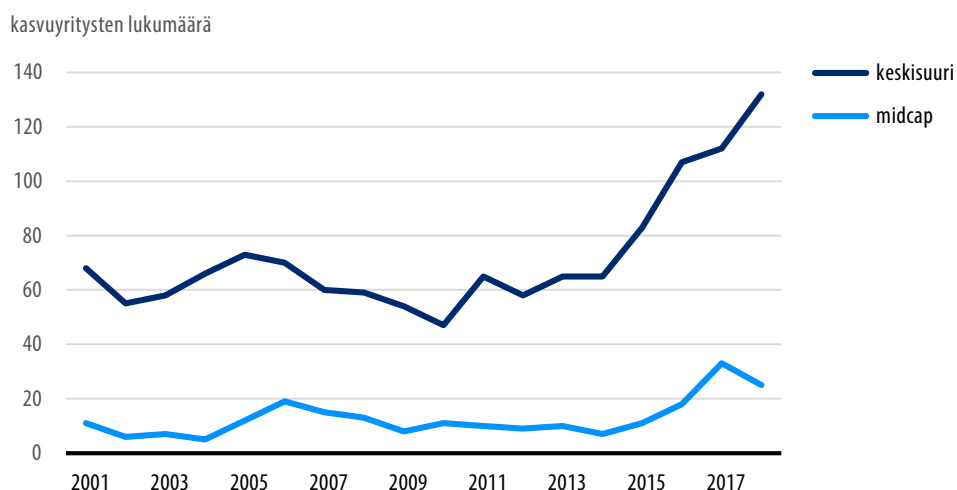
Kun katsotaan henkilöstön ja arvonlisän osuuksia yrityskannasta, näyttäisi suurten yritysten merkitys kansantaloudessa vähentyneen 2000-luvulla. Keskisuurten ja midcap-yritysten merkitys kansantaloudessa näillä mittareilla katsottuna sen sijaan näyttäisi vahvistuneen.

Eryteisesti midcap-yritysten merkitys näyttää korostuneen, sillä osuudet sekä liikevaihdosta että henkilöstöstä ja arvonlisästä ovat kasvaneet eniten 2000-luvulla. Tarkemmat tiedot ovat liitteessä 1 (Taulukko 5: Keskisuurten, midcap-yritysten ja suurten yritysten lukumäärä, liikevaihtosumma, henkilöstö ja arvonlisä vuosina 2001, 2005, 2010, 2015 ja 2020 suhteessa koko yrityskantaan).

Keskisuuret kasvuyritykset

Keskisuurten kasvuyritysten lukumäärä on kasvanut 2000-luvulla, erityisesti vuodesta 2015 alkaen (Kuvio 6). Sama pätee midcap-kasvuyrityksiin. Keskisuurten kasvuyritysten lukumäärä on ollut tarkasteluperiodilla noin 50–130 ja midcap-kasvuyritysten lukumäärä 5–30. Sekä keskisuurten kasvuyritysten että midcap-kasvuyritysten lukumäärä on kaksinkertaistunut hyvin lyhyessä ajassa vuosina 2014–2018. Hyvä kehitys kasvuyritysten lukumäärässä liittyy talouden noususuhdanteeseen finanssikriisin jälkeisen usean vuoden jälkeen.

Kuvio 6. Keskisuurten ja midcap-kasvuyritysten lukumäärä vuosina 2001–2018. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

Keskisuurten kasvuyritysten osuus kaikista keskisuurista yrityksistä on ollut 2000-luvulla keskimäärin 3,5 prosenttia. Vastaava luku midcap-kokoluokan kasvuyrityksille on ollut 2,1 prosenttia ja kaikille kasvuyrityksille 0,2 prosenttia.

4.3 Keskisuurten yritysten vienti

Suomen vienti on ollut tavarapainotteista ja suuryritysten rooli on ollut keskeinen. Viennin painopiste on kuitenkin siirtymässä lisääntyvästi palveluihin. Yritysten kansainvälisestä myynnistä yhä suurempi osa on yritysten sisäistä kauppaa.

Lisänäkömää vientiin ja viennin rakenteeseen tuo Tilastokeskuksen kokeellinen arvonlisäpohjaisen ulkomaankaupan tilasto, jossa on tiedot sekä tavaroiden että palveluiden viennistä yrityskoon mukaan. Tilasto ottaa huomioon myös konsernisuhteen.

Tilastokeskus on yhdessä OECD:n kanssa kehittänyt arvonlisäpohjaisen ulkomaankaupan tilastointia OECD:n ja WTO:n Trade in Value Added -kehikkoon (TiVA) perustuen. Kun halutaan arvioida viennin merkitystä Suomen taloudelle, on perinteisten bruttomääräisten vientilukujen rinnalla tarpeen tarkastella kotimaiseen arvonlisään perustuvia

vientilukuja.¹¹ Myös konsernisuhteen huomioiminen antaa lisäymmärrystä viennistä ja viennin rakenteista, sillä pk-yrityksiä tarkastellaan usein erillisinä yrityksinä silloinkin, kun ne ovat konsernin osia. Erillisinä tarkastelu saa pk-yritysten roolin taloudessa näyttämään suuremmalta kuin konserneja kokonaisuuksina tarkasteltaessa.

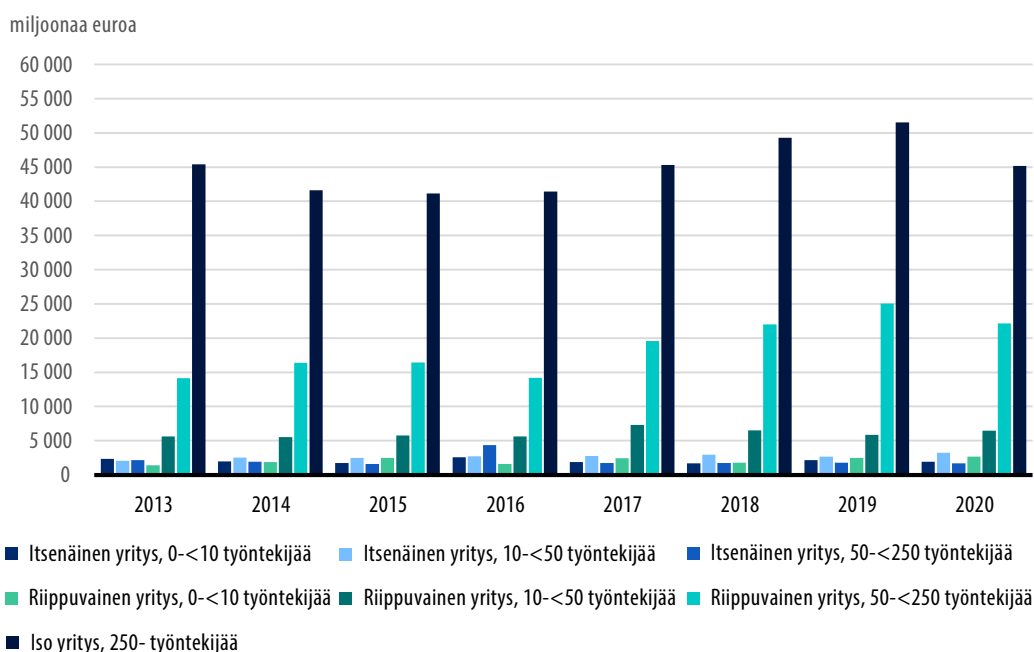
Keskisuurten yritysten bruttovienti (kuvio 7) oli vuonna 2020 noin 24 miljardia euroa. Viennin kotimaista arvonlisää viejätoimialan mukaan (kuvio 8) syntyi tästä 17,3 miljardia euroa. Itsenäisten keskisuurten yritysten sekä bruttovienti että arvonlisäpohjainen vienti näyttävät hyvinkin vaatimattomina. Itsenäisten keskisuurten yritysten bruttoviennin arvo oli vuonna 2020 noin 1,7 miljardia, josta viennin kotimaista arvonlisää syntyi noin 1,3 miljardia.

Konserneihin kuuluvien keskisuurten yritysten bruttovienti on sen sijaan noussut, erityisesti vuodesta 2017 lähtien (kuvio 7). Vuonna 2020 oli konserneihin kuuluvien keskisuurten yritysten bruttovienti noin 22 miljardia. Huippuvuosi tarkastelujaksolla 2013–2020 oli vuosi 2019, jolloin konserneihin kuuluvien keskisuurten yritysten bruttovienti oli 25 miljardia. Viennin kotimaista arvonlisää syntyi vuonna 2020 16 miljardia euroa (kuvio 8). Myös viennin kotimainen arvonlisä on noussut, erityisesti vuodesta 2017 lähtien.

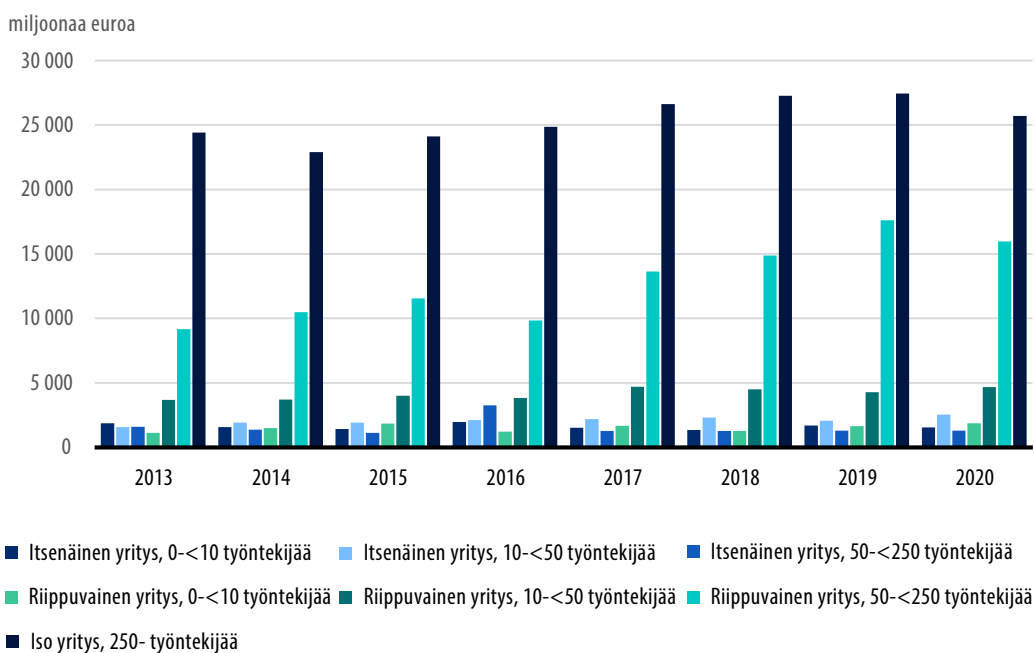
Suurten yritysten (sisältäen myös midcap-yritykset) bruttovienti (kuvio 7) oli vuonna 2020 noin 45 miljardia. Huippuvuosi tarkastelujaksolla 2013–2020 oli suurimmillakin yrityksillä vuosi 2019, jolloin bruttovienti oli hieman yli 51,5 miljardia. Matalimmillaan bruttovienti oli vuonna 2015, jolloin se oli hieman yli 41 miljardia. Viennin kotimaista arvonlisää tästä syntyi vuonna 2020 lähes 26 miljardia euroa (kuvio 8).

11 Taskinen: Mistä viennin arvo koostuu? – Globaalit arvoketjut toimialoittaisessa tarkastelussa. Tilastokeskuksen artikkeli, 3.6.2021.

Kuvio 7. Bruttovienti yrityskoon ja konsernisuhteen mukaan vuosina 2013–2020. (Lähde: Tilastokeskus, arvonlisäpohjaisen ulkomaankaupan kokeellinen tilasto, tieto poimittu 23.3.2023).

Kuvio 8. Bruttoviennin kotimainen arvonlisä viejätoimialan sekä yrityksen koon ja konsernisuhteen mukaan vuosina 2013–2020. (Lähde: Tilastokeskus, arvonlisäpohjaisen ulkomaankaupan kokeellinen tilasto, tieto poimittu 23.3.2023).

Arvonlisäpohjaiset kokeelliset vientitilastot tuovat arvokasta täydentävää tietoa, jota on mahdollista tarkastella eri näkökulmista.¹² Tarkempaa analyysiä on syytä jatkaa.

4.4 Keskisuurten ja midcap-yritysten kasvu toimialoittain

Seuraavassa on tarkasteltu keskisuurten ja midcap-yritysten kasvun mahdollisuuksia toimialoittain – kasvuhakuisuutta, keskisuurten ja midcap-yritysten siirtymiä kokoluokasta toiseen sekä liikevaihdon ja henkilöstön kasvua huomioiden toimialan yhteensä tuottama arvonlisä. Luku päättyy arvioon toimialakohtaisista mahdollisuuksista tulevaisuudessa sekä tulevaisuuden toimialoista.

Keskisuurten yritysten kasvuhakuisuus toimialoittain

Tärkeä signaali yritysten kasvun mahdollisuuksista liittyy yritysten kasvuhakuisuuteen. Yritysten kasvuhakuisuusanalyysi perustuu Tesin¹³ Kasvuyrityspulssi-kyselyn tuloksiin. Kysymys kasvuhakuisuudesta on ollut mukana kasvuyrityspulssin neljännellä, viidennellä ja seitsemännellä tutkimuskierröksellä, jotka toteutettiin maaliskuussa 2021, marraskuussa 2021 ja marraskuussa 2022. Kuudetta tutkimuskierrosta ei tässä huomioitu, sillä tutkimus toteutettiin rajatumalla määrällä toimialoja. Kasvuhakuisiksi yrityksiksi on määritelty kyselyssä ne yritykset, jotka ovat vastanneet ”olemme voimakkaasti kasvuhakuinen”, tai ”pyrimme kasvamaan mahdollisuuksien mukaan”, joista jälkimmäinen tarkoittaa markkinoita lievästi nopeampaa kasvua.

Vuonna 2021 ja 2022 toteutetuissa kyselyissä keskisuurista yrityksistä (2022 n = 816) kasvuhakuisia oli jopa 80 prosenttia: voimakkaasti kasvuhakuisia oli noin 20 prosenttia ja mahdollisuuksien mukaan pyrki kasvamaan noin 60 prosenttia. Osuudet olivat samaa luokkaa myös midcap-yrityksille (2022 n = 196). Yrityksen kasvuhakuisuus näyttää vaikuttavan selvästi sen liikevaihtotavoitteisiin, ja erityisen suuri ero on voimakkaasti kasvuhaakuisien yritysten ja muiden yritysten välillä.

Toimialoittainen tarkastelu tarkentaa näkymää yritysten kasvuhakuisuudesta. Kuviossa 9 on tarkasteltu keskisuurten ja midcap-yritysten kasvuhakuisuutta tärkeimmillä toimialoilla. Koska midcap-yrityksiä on aineistossa hyvin vähän, erilliset toimialoittaiset tarkastelut

¹² Tilastokeskus, menetelmäseloste. Kokeelliset tilastot – Arvonlisäpohjaisten ulkomaankaupan indikaattoreiden laadinta.

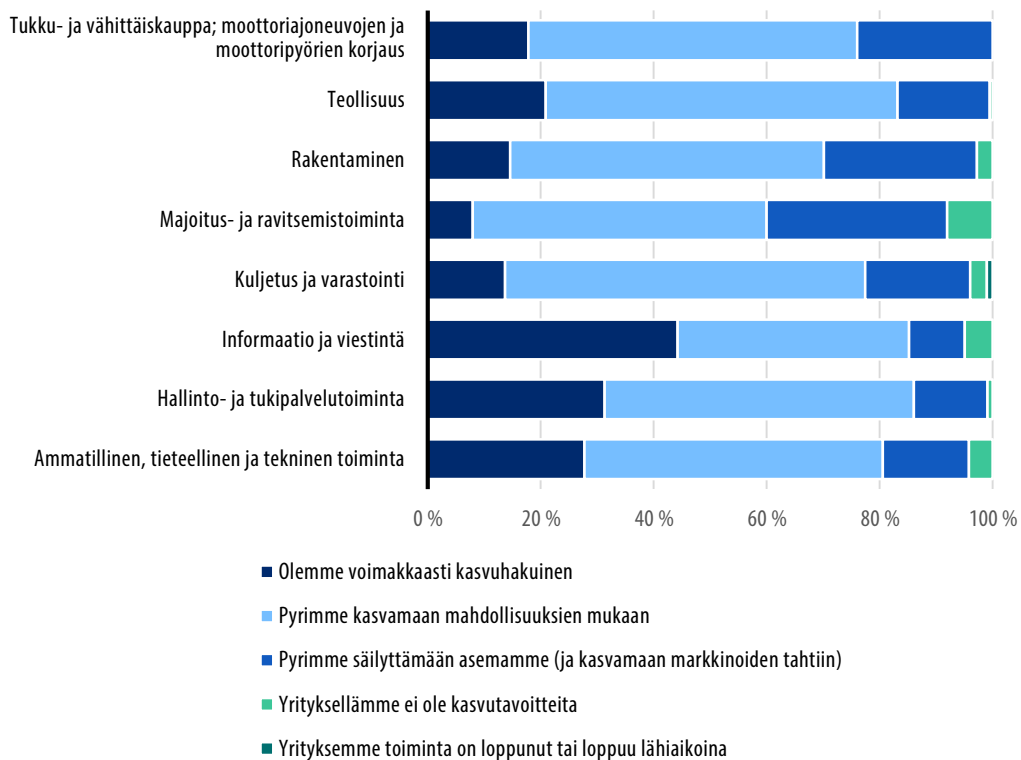
¹³ Suomen Teollisuussijoitus Oy: Kasvuyrityspulssi, 11/2022.

tälle kohderyhmälle eivät olleet mielekkäitä ja tästä syystä on sekä keskisuurten että midcap-yritysten luvut laskettu yhteen. Kasvuhakuisuus kohdistuu kuitenkin samoille aloille kuin keskisuurilla yrityksillä.

Vaihtelua kasvuhakuisuudessa on myös toimialojen sisällä. Voimakkaasti kasvuhakuisia keskisuuria ja midcap-yrityksiä löytyy eniten informaatio- ja viestinnän alalta. Erityisesti ohjelmistot ja laitteistot -alan yritykset ovat voimakkaasti kasvuhakuisia.

Myös ammatillisessa, tieteellisessä ja teknisessä toiminnassa sekä hallinto- ja tukipalvelu-toiminnassa voimakkaasti kasvuhakuisten keskisuurten ja midcap-yritysten osuus on keskiarvoa suurempi. Hallinto- ja tukipalveluissa erityisesti vuokraus- ja leasingtoiminta on voimakkaasti kasvuhakuista. Sen sijaan majoitus- ja ravitsemistoiminnassa on eniten keski-suuria ja midcap-yrityksiä, jotka eivät tavoittele kasvua.

Kuvio 9. Keskisuurten ja midcap-yritysten kasvuhakuisuus toimialoittain. (Lähde: Tesin Kasvuyrityspulssikysely 2022).

Toimialakohtaiset siirtymät

Kasvun dynamiikan selvittämiseksi on tarkasteltu keskisuurten ja midcap-yritysten siirtymiä kokoluokasta toiseen vuosina 2013–2020 (Kuvio 10). Tarkastelu pohjautuu PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysiin, jossa on hyödynnetty Tesi:n tilastollista analyysiä keskisuurista ja midcap-yrityksistä sekä niiden kasvusta toimialoittain. Tiedot ovat peräisin Orbis-tietokannasta. Luvut eivät sisällä yrityskauppoja. Yritysjärjestelyt ja palauttamattomat tilinpäätökset aiheuttavat lukuihin jonkin verran vaihtelua vuositasolla.

Keskisuurten yritysten lukumäärä on kasvanut lähes 40 prosenttia vuosina 2013–2020, mikä vastaa noin 570:tä yritystä. Tämä lukumäärä sisältää sekä siirtymät pienistä yrityksistä keskisuuriksi että poistumat keskisuurista midcap-yrityksiksi.

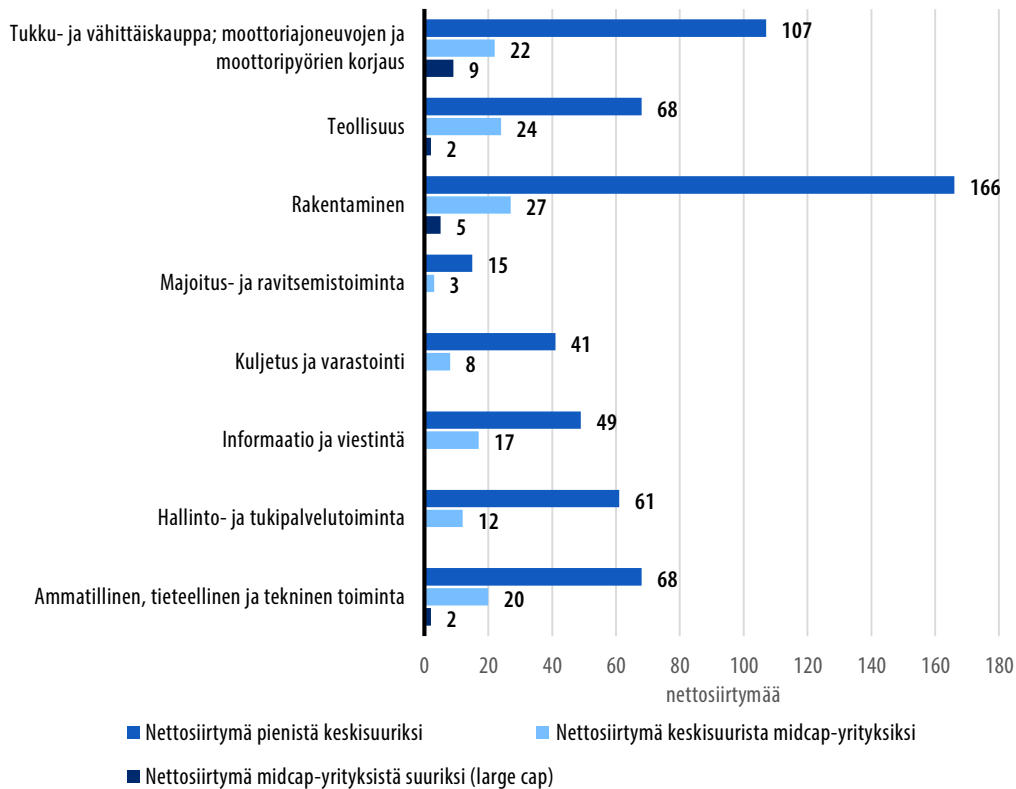
Tarkemmin katsottuna pienistä yrityksistä keskisuuriksi on tarkasteluvuosien aikana kasvanut yhteensä 575 yritystä ja keskisuurista midcap-yrityksiksi 133 yritystä. Siitä edelleen suuriksi yrityksiksi on kasvanut vain 16 yritystä. Kasvu midcap-yrityksistä suuriksi yrityksiksi on harvinaista.

Kuvioon 10 on koostettu toimialakohtaiset nettosiirtymät yhteensä vuosina 2013–2020. Kun katsotaan nettosiirtymien summaa pienistä yrityksistä keskisuuriksi, on siirtymiä tapahtunut eniten rakentamisen alalla (166), mutta myös paljon kaupan alalla (107). Muilla aloilla sen sijaan siirtymiä on ollut selvästi vähemmän.

Vastaavasti eniten siirtymiä keskisuurista yrityksistä midcap-yrityksiksi on tapahtunut tarkasteluperiodilla rakentamisen (27), teollisuuden (24) ja kaupan alalla (22), mutta myös ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan (20) sekä informaatio- ja viestintäalalla (17) siirtymiä on lähes yhtä paljon. Kasvaminen keskisuurista yrityksistä midcap-yritysten kokoluokkaan on siis harvinaisempaa kuin kasvaminen pienistä keskisuuriksi, mutta kasvu on jakaantunut useammalle toimialalle.

Kasvu midcap-yrityksistä edelleen suuriksi yrityksiksi on varsin harvinaista, ja eniten nettosiirtymiä midcap-yrityksistä suuriksi on tarkasteluperiodilla tapahtunut kaupan alalla (9) ja rakentamisessa (5).

Kuvio 10. Keskisuurten ja midcap-yritysten nettosiirtymät yhteensä vuosina 2013–2020. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

Tarkastelluista kahdeksasta toimialasta suurin osa on kasvanut vuosina 2013–2020. (Liite 2: Siirtymät pienistä yrityksistä keskisuuriksi (taulukko 6) ja siirtymät keskisuurista midcap-yrityksiksi (taulukko 7) toimialoittain vuosina 2013–2020). Koronapandemian vaikutus vuonna 2020 näkyy lähes kaikilla toimialoilla keskisuurten yritysten lukumäärän kasvun pysähtymisenä. Poikkeuksena on kaupan ala, jossa keskisuurten yritysten lukumäärä on jatkanut kasvuaan. Midcap-yrityksillä koronan vaikutus ei tule ilmi yhtä selvästi kuin keskisuurilla yrityksillä. Mielenkiintoista on myös se, että koronavuoden 2020 aikana joillakin toimialoilla midcap-yrityksistä on siirrytty takaisin keskisuuriksi yrityksiksi ja keskisuurista takaisin pieniksi yrityksiksi. Muutos tarkoittaa, että liiketoiminnan heikon menestyksen takia henkilöstöä on jouduttu irtisanomaan. Näin on käynyt erityisesti majoitus- ja ravitsemustoiminnassa.

Liikevaihdon ja henkilöstön kasvu toimialoittain

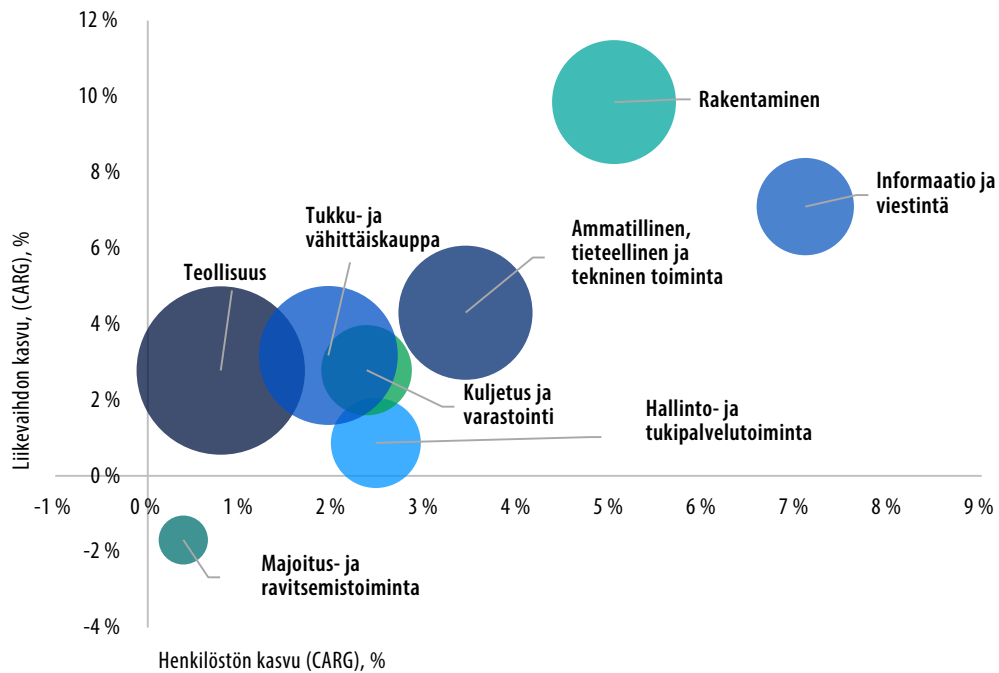
Keskisuurten ja midcap-yritysten liikevaihdon ja henkilöstön keskimääräinen kasvuvauhti (CARG) vuosina 2013–2020 toimialoittain on kuvattu seuraavissa kuvioissa (Kuviot 11 ja 12). Kuvioissa on myös esitetty toimialan keskisuurten ja midcap-yritysten yhteenlaskettu arvonlisä vuonna 2020. Mitä suurempi pallon koko on, sitä suurempi kokonaisarvonlisä toimialalla on kyseisenä vuonna ollut.

Keskisuurten yritysten kohdalla sekä liikevaihto että henkilöstön määrä ovat kasvaneet erityisesti rakentamisen alalla sekä informaatio- ja viestintäalalla (Kuvio 11). Nämä kaksi toimialaa ovat omana ryhmänään kuvion oikeassa ylälaudassa.

Liikevaihdon kasvu on ollut selvästi suurinta rakentamisen alalla, kun taas informaatio- ja viestintäalalla on henkilöstön määrän kasvu ollut kaikkein suurinta. Keskisuurista yrityksistä selvästi heikoin kasvu on ollut majoitus- ja ravitsemustoiminnassa, mutta myös hallinto- ja tukipalvelutoiminnassa kasvu on ollut maltillista.

Toimialan kokonaisarvonlisällä mitattuna merkittävin toimiala keskisuurilla yrityksillä on teollisuus, jonka kokonaisarvonlisä on vuonna 2020 ollut noin 2,5 miljardia euroa. Seuraavaksi merkittävimmät toimialat arvonlisällä mitattuna ovat tukku- ja vähittäiskauppa (1,7 mrd. euroa) ja ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta (1,6 mrd. euroa). Alhaisin kokonaisarvonlisä keskisuurista yrityksistä on majoitus- ja ravitsemustoiminnalla (0,2 mrd. euroa).

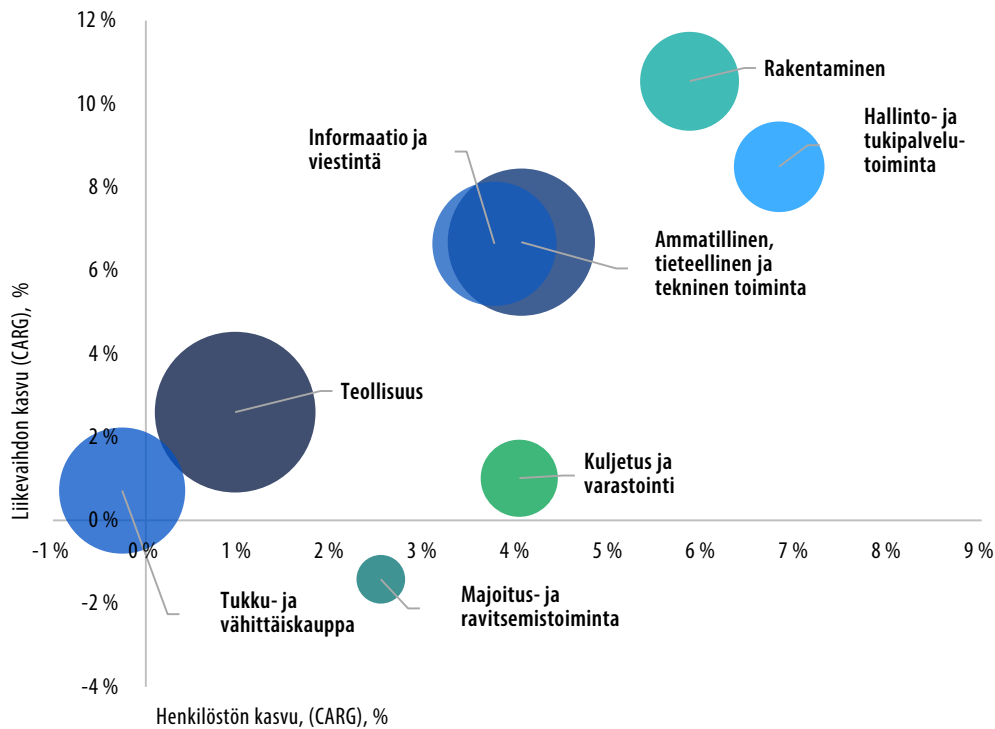
Kuvio 11. Keskisuurten yritysten henkilöstön ja liikevaihdon kasvu (CARG) vuosina 2013–2020 toimialoitain. Pallon koko kuvaa toimialan yhteenlaskettua arvonlisää vuonna 2020 keskisuurilla yrityksillä. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

Midcap-yritysten kasvu on ollut selvästi suurinta rakentamisen sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan alalla (Kuvio 12). Nämä ovat omana ryhmänään kuvion oikeassa ylä laidassa. Myös ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan sekä informaatio- ja viestintäalan kehitys midcap-yrityksillä on ollut myönteistä, ja nämä alat sijoittuvat omaksi ryhmäkseen kuvion keskivaiheelle.

Heikoin kehitys midcap-yrityksillä on sen sijaan ollut majoitus- ja ravitsemustoiminnassa sekä tukku- ja vähittäiskaupassa. Kokonaisarvonlisällä mitattuna merkittävimmät toimialat midcap-yrityksillä ovat teollisuus (3,1 mrd. euroa) ja ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta (2,6 mrd. euroa). Myös informaation ja viestinnän (1,8 mrd. euroa) sekä kaupan alan (1,9 mrd. euroa) kokonaisarvonlisä on midcap-yrityksillä verrattain suurta.

Kuvio 12. Midcap-yritysten henkilöstön ja liikevaihdon kasvu (CARG) vuosina 2013–2020 toimialoittain. Pallon koko kuvaa toimialan yhteenlaskettua arvonlisää vuonna 2020 midcap-yrityksillä. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

Yhteenvedona voidaan todeta, että keskisuurten ja midcap-yritysten liikevaihto ja henkilöstö ovat kasvaneet vuosina 2013–2020 erityisesti rakentamisessa ja midcap-yrityksillä myös hallinto- ja tukipalveluissa. Nämä molemmat ovat hyvin työvoimavaltaisia toimialoja, joissa myös ulkomaisen työvoima saatavuus on tärkeää. Keskisuurilla ja midcap-yrityksillä sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan että informaation ja viestinnän alojen kehitys on myös ollut myönteistä, ja nämä alat menestyvät todennäköisesti jatkossakin digitalisaation vauhdittamina.

Tärkeä parametri yrityksiä tarkasteltaessa on tuotettu arvonlisä, jonka perusteella voidaan arvioida toimialojen vaikutusta kansantalouteen yhteismitallisesti. Teollisuus on tutkitussa kohdejoukossa merkittävin arvonlisän tuoja. Teollisuuden kasvu on kuitenkin ollut maltillista tutkitulla aikavälillä, ja arvonlisän suhteen painoarvo on laskenut.

Keskisuurten ja midcap-yritysten kasvavat alat tuottavat kuitenkin arvonlisää selvästi vähemmän kuin ei-kasvavat teollisuuden ja kaupan alat. Poikkeuksena on ainoastaan ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta, jonka kokonaisarvonlisä keskisuurilla ja midcap-yrityksillä ylittää lähelle teollisuuden ja kaupan alan arvonlisää.

Kokonaisuudessaan keskisuurten ja midcap-yritysten kasvua on edistänyt Suomen talouskasvu, minkä ansiosta ovat mm. keskisuurten ja midcap-yritysten määrät lisääntyneet. Kasvu vaikuttaa osittain tapahtuneen isompien yritysten kustannuksella.

Potentiaalia kasvun jatkumiseen on havaittavissa esimerkiksi Venture Capital -rahoitusta saaneista yrityksistä, joista on nousemassa uuden sukupolven yrityksiä kohti suurempien yritysten kokoluokkia. Indikaatioita tästä kehityksestä voi epäsuorasti nähdä myös pääomasijoituksissa, joissa monien yritysten arvostukset ovat kasvaneet merkittävästi viimeisten viiden vuoden aikana. Rahoitusmarkkinoiden kiristyminen saattaa kuitenkin heijastua erityisesti kasvuyritysten rahoituksen saatavuuteen.

Seuraavassa on eritelty merkittävimpien toimialojen kehitystä pääpiirteittäin sekä tarkasteltu tulevaisuuden toimialojen mahdollisuuksia.

Informaatio ja viestintä

Informaatio- ja viestintätoimialalla kasvu on ollut merkittävintä, ja se on kiihtymään päin. Kansainvälisessä vertailussa toimialan suoriutuminen on ollut hyvällä tasolla, ja kasvu on myös jatkunut epävakaa ympäristöstä huolimatta. Informaatio- ja viestintäala muodostaa yritysten keskuudessa keihäänkärjen uudistumisessa erityisesti silloin, kun perinteisen median alatoimialat jätetään huomioimatta.

Yritykset ovat tässä kohdejoukossa kasvuhaluimpia ja investoivat merkittävästi tuotekehitykseen. Näin ne myös tukevat osaltaan tarvetta t&k-panostuksien kasvulle. Toimialalla on kokonaisuudessaan hyvät vientiedellytykset ja liiketoimintamallit ovat skaalautuvia.

Hallinto- ja tukipalvelut

Hallinto- ja tukipalvelut ovat rakentamisen ja informaatio- ja viestintäalan ohella kasvaneet merkittävästi. Muutosta ovat tukeneet yritysten laajempi liiketoiminnan erikoistuminen, digitalisaatio ja erityisesti henkilöstöpalveluiden käytön lisääntyminen.

Voimakkaimmin toimialan alatoimialoista on kasvanut vuokraus- ja leasingtoiminta, jota on tukenut rakentamisen vahva suhdanne. Työvoimapula tukee myös henkilöstöpalveluiden kasvua.

Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toimiala

Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toimiala on heterogeeninen toimiala, koska se pitää sisällään pääkonttoritoimintaa, asiantuntijapalveluita (asianajotoimistot, tilintarkastus, konsultointi ym.) sekä tieteellistä tutkimustoimintaa. Toimiala on kokonaisuudessaan kasvanut viimeisten kymmenen vuoden tarkastelussa merkittävästi.

Toimialan sisältä löytyy myös voimakkaimmin kasvava alatoimiala tieteellinen tutkimustoiminta, joka on erityisen t&k-intensiivistä. Vaikka tieteellisen tutkimustoiminnan suhteellinen merkitys on vielä toistaiseksi pieni, löytyvät tästä yritysjoukosta monet potentiaalisimmista liiketoimintansa uusiin innovaatioihin pohjaavista tulevaisuuden yrityksistä.

Rakentaminen

Rakennusteollisuus on kasvattanut rooliaan erityisesti kuluneen vuosikymmenen aikana, ja toimialan lukuja tarkastelemalla on mahdollista havaita voimakkaan kasvun kausi. Eriyisesti midcap-kokoluokassa toimialan yritykset ovat kasvaneet merkittävästi pidemmällä ajanjaksolla.

Kilpailukyvyn kannalta haasteena on kuitenkin toimialan rajallinen vientipotentiaali, koska rakentaminen suuntautuu suurelta osin kotimarkkinoille. Toimialaa on myös edesauttanut pitkään jatkunut matalien korkojen ympäristö, ja korkojen nousu voi aiheuttaa merkittäviä tulevaisuuden haasteita.

Teollisuus

Teollisuuden painoarvo on kokonaisuudessaan merkittävin arvonlisän kannalta, mutta kasvu on jäänyt suhteellisen vaisuksi muihin toimialoihin verrattuna. Pidemmän aikavälin tarkastelussa teollisuuden suhteellinen painoarvo onkin ollut laskeva.

Vaikka toimialalla on kokonaisuudessaan kasvuhalukkuutta, ovat odotukset kasvupotentiaalille maltillisempia. Toimialan sisällä on kuitenkin paljon hajontaa, ja erityisesti innovatiivisilla teollisuuden alan yrityksillä yleiset näkymät ovat positiiviset.

Teollisuuden osalta vihreä siirtymä onnistuessaan parantaa kilpailukykyä ja mahdollistaa uusia investointeja laajalle joukolle yrityksii. Vihreä siirtymä tarjoaa myös uusia rahoituskanavia ja markkinoita, joiden hyödyntäminen on ensiarvoisen tärkeää.

Majoitus- ja ravintolatoimiala

Majoitus- ja ravintola-alan yritysten kehitys on tilastojen valossa ollut haastavaa, ja kriisit ovat vaikuttaneet erityisesti tähän toimialaan. Toimialan näkymien ennustaminen nykyisessä ympäristössä on epävarmaa, mutta toisaalta Suomella on suhteellisesti vahvat luonnolliset edellytykset kasvattaa toimialaa merkittävästikin kestävä turismin kautta. Vaikka toimiala on merkittävä työllistäjä, jää suhteellinen arvonlisä muita tutkittuja toimialoja alhaisemmaksi.

Yhteenvedonä todettakoon, että toimialojen sisällä ja välillä on suurta vaihtelua eikä kuuluminen tiettyyn toimialaan takaa menestystä tai menestymättömyyttä. Megatrendit ja talouden syklit vaikuttavat toimialakohtaisesti, ja yritysten tehtävänä on tunnistaa itselleen parhaat mahdollisuudet kasvuun kulloisenkin markkinatilanteen mukaan.

Yhdistävänä tekijänä tulevalle menestykselle ja uudistumiselle on muuntautumiskykyisyys. Yritysten tulee myös osata soveltaa uusia teknologisia innovaatioita osana liiketoimintaansa. Esimerkiksi tekoälyn ymmärtäminen ja hyödyntäminen liiketoiminnassa auttaa yrityksiä pysymään kilpailukykyisinä kansainvälisillä markkinoilla.

Työvoimapula on myös akuutti ja laaja-alainen ilmiö ja Suomen ikärakenteen kehitys pahentaa työvoimapulaa entisestään. Yritysten tuleekin laajasti varautua myös ulkomaisen työvoiman hyödyntämiseen ja rakentaa pitkällä tähtäimellä yrityskulttuuria, joka mahdollistaa tämän. Vahvuutena Suomessa on vahva englannin kielen osaaminen, joka mahdollistaa kommunikaation ja sopeutumisen, mutta sen realisoiminen vaatii yrityksiltä systemaattisia toimia yrityskulttuurien kehittämisessä.

Tulevaisuuden toimialat

Keskisuurten ja midcap-yritysten kokonaisuus on itsessään suhteellisen heterogeeninen ja pitää sisällään laajan kirjon erilaisia osajoukkoja. Yleisesti yrityksiä käsitellään tilastollisesti toimialojen mukaan, mutta erityispiirteiden mukainen analyysi yli toimialarajojen tuo uusia näkökulmia yritysten tutkimiseen. Vertikaalin sisälle voi kuulua yrityksiä useammasta eri toimialasta ja vastaavasti yrityksen voi liiketoiminnan luonteen mukaisesti jaotella useampaan vertikaaliin. Tulevaisuuden mahdollisuudet Suomelle tulevatkin parhaiten esille vertikaalikohtaisessa tarkastelussa, joka antaa paremman kokonaiskuvan yrityskentän muutoksista.

Suomessa nousevat vertikaalit pohjautuvat pitkälti korkeaan teknologiseen osaamiseen. Nopeasti skaalautuvien yritysten kasvua ovat osaltaan ruokkineet Slushin myötä kehittynyt startup-yrittäjyyttä tukeva kulttuuri sekä Nokialta markkinoille vapautuneet kansainvälisen tason osaajat.

Lisäksi positiivisesti kehittynyt pääomasijoitusmarkkina on tarjonnut uudella tavalla mahdollisuuksia lähteä skaalaamaan yrityksiä nopeammin kohti isompia kokoluokkia. Tunnistettuja merkittäviä kasvavia vertikaaleja ovat muun muassa kommunikaatio-, terveys-, materiaali- ja ruokateknologian yritysclusterit, joiden kehitys on erittäin lupaavaa.

Monet uuden sukupolven yrityksistä ovat kasvaneet merkittäviin kokoluokkiin. Esimerkiksi kypsemmästä peliteollisuuden vertikaalista löytyy useampi menestystarina. Tällä hetkellä odotuksia on erityisesti tutkimuslähtöisissä deep tech -yhtiöissä, joiden keräämä merkittävä yksityinen pääoma indikoi tulevaisuuden kasvuodotuksia. Parhaimmassa tapauksessa tuosta joukosta voi myös nousta Suomelle seuraavat isot globaalit menestystarinat, jotka luovat uutta korkean lisäarvon kasvua ja vientiä.

Nykyisen turvallisuuspoliittisen ympäristön huomioiden Suomella on hyvät lähtökohdat osaamisen hyödyntämiseen laajemmin myös sotilasteknologian sovellutusten osalta. Tuleva Nato-yhteistyö tuo uusia mahdollisuuksia ja markkinoita yrityksille laajentaa liiketoimintaansa ns. kaksoiskäyttötuotteisiin, jolloin teknologiaa hyödynnetään myös sotilaallisissa sovellutuksissa. Suomella on myös vahvaa osaamista tietoturvapuolella, jonka merkitys on globaalisti erittäin kriittinen yhteiskuntien toimivuuden kannalta.

Ympäristö- ja energiapuolella uusien innovatiivisten yritysten määrä on toistaiseksi rajallinen, ja energiapuolella innovaatiot syntyvät pitkälti isommissa yrityksissä. Yrityksiä on analyysien mukaan syntynyt merkittävästi, mutta ne keskittyvät monesti olemassa olevien teknologioiden hyödyntämiseen. Vihreän siirtymän myötä innovaatioille on kuitenkin globaalisti kysyntää. Tällä hetkellä vetyteknologioiden kehittäminen on globaalisti eri maiden agendalla.

5 Keskisuurten yritysten uudistuminen – tutkimus- ja kehittämistoiminta, innovaatiot ja tuottavuus uudistavan kasvun ytimessä

Jo pitkään on ollut vallalla käsitys, että suomalainen yrittäjyys ja yritystoiminta eivät yllä potentiaalinsa tasolle. Kasvuhakuisia ja vientiä harjoittavia yrityksiä on liian vähän.¹⁴ Kansantaloudessa alisuoriutuminen on näkynyt heikompana tuottavuuskehityksenä jo yli vuosikymmenen. Tuottavuus on tärkeää siksi, että se määrittää pitkälle talouskasvua ja hyvinvointia.

Matalan tuottavuuden syitä on useita: resurssien tehoton kohdentuminen ja vähäinen siirtyminen tuottavampiin kohteisiin, investointihaluttomuus sekä puutteet työvoiman saatavuudessa ja osaamisessa. Suomessa on liian vähän korkean tuottavuuden yrityksiä, ja yritysten tuottavuushajonta on pienempää kuin verrokkimaissa. Tuottavuutta jarruttaneita tekijöitä ovat myös vaatimattomat panostukset ICT- ja tutkimus- ja kehittämistoimintaan (t&k) sekä digitalisaation mahdollisuuksien alihyödyntäminen.¹⁵

Vuosien 2007–2008 jälkeen tuottavuus on kehittynyt Suomessa laimeasti. Ennen finanssi-kriisiä teollisuuden työn tuottavuus oli verrokkimaita parempi, mutta negatiivinen tuottavuusshokki johti siihen, että monet maat kuroivat eroa Suomeen umpeen. On silti huomattava, että Suomen teollisuus on kyennyt säilyttämään vahvan aseman kovimpiin kilpailijamaihin verrattuna: tuottavuusongelma ei liity niinkään teollisuuteen vaan enemmänkin yksityisiin palveluihin.¹⁶

14 Björk et al.: Global Entrepreneurship Monitor 2021/2022, Finnish Report. Publications of Kerttu Saalasti Institute, University of Oulu, 3/2022.

15 Pohjola: Tuottavuus, rakennemuutos ja talouskasvu 2021. Background report for the Finnish Economic Policy Council, 2022.

16 Huovari et al.: Palkat ja kilpailukyky tuottavuuden varassa: Miten tuottavuuskasvua voidaan edistää? Valtiovarainministeriön julkaisuja, 2022:66.

Toisaalta teollisuuden ja palvelujen välinen linja ei ole selkeärajainen. Monilla teollisuusyrityksellä on myös menestyksestä palveluliiketoimintaa. Pääviesti on joka tapauksessa kirkas: kasvu-uralle pääsy edellyttää eritoten aineettomia investointeja (esim. t&k), mutta myös kiinteiden investointien lisäämistä sekä tki-toiminnan tulosten hyödyntämistä.¹⁷ Lisäksi tarvitaan muitakin kasvun dynamiikkaan vaikuttavia toimia liittyen tuotannon kustannusrakenteeseen, työvoiman saatavuuteen ja osaamiseen, säädösympäristöön sekä kannustimiin.

Yritykset tarvitsevat kykyä uudistua pärjätäkseen kilpailussa. Kilpailussa menestyminen edellyttää erottautumista kilpailijoista. Jos erottautuminen ei onnistu tarjoamalla laatua ja suurempaa lisäarvoa, kilpailu on hintakilpailua. Yritykset toimivat maailmanmarkkinoilla, ja mukana on maita, joiden kustannustaso alittaa selvästi Suomen tason. Uudistuminen tarkoittaa mm. uusien tuotteiden ja palveluiden tuomista markkinoille ja uudenlaisten työn organisointitapojen tai liiketoimintamallien käyttöönottoa.

Seuraavassa analysoidaan yritysten t&k- ja innovaatiotoimintaa ja sen kehitystä Suomessa eri yrityskokoluokissa, erityisesti keskittyen keskisuuriin yrityksiin. Luvun lopussa on tarkasteltu digi- ja vihreää siirtymää uudistumisen lähteinä.

5.1 Keskisuurten yritysten t&k-investointien kehitys

Yritysten t&k-investointien kehitys on ollut yli 10 viime vuoden aikana hyvin kaksijakoista (ks. Taulukko 1 ja Kuvio 13). Vuonna 2011 tavoitettiin reaalisesti tähänastinen korkein taso. Tämän jälkeen t&k-menot putosivat vuosina 2011–2016 yhtäjaksoisesti hieman yli 5 miljardista eurosta 3,9 miljardiin euroon. Nimellisesti pudotusta oli lähes 23 prosenttia, reaalisesti yli 29 prosenttia. Vuoden 2016 jälkeen yritysten t&k-toiminnassa käynnistyi elpymisvaihe, joskin keskisuurissa yrityksissä t&k-menot alkoivat kasvaa jo kahta vuotta aiemmin. Muista poiketen pienten yritysten menot sen sijaan pääsääntöisesti kasvoivat 2010-luvulla.

Vuonna 2021 investoinnit vihdoon ylittivät vuoden 2011 huipputason. Toisaalta vaikka nimellisesti taso ylitettiin 105 miljoonalla eurolla, reaalisesti vuoden 2021 t&k-menot olivat yhä 14 prosenttia pienemmät kuin vuosikymmen aiemmin. Ilman vuoden 2021 poikkeuksellista yritysten t&k:n kasvua (+11 % edellisvuodesta) ei vuoden 2011 tasoa olisi ylitetty nimellisesti vieläkään.

¹⁷ Koski & Maliranta: Työkaluja tuottavuuskasvun vahvistamiseen Suomessa. ETLA:n Muistio No 118, 2023.

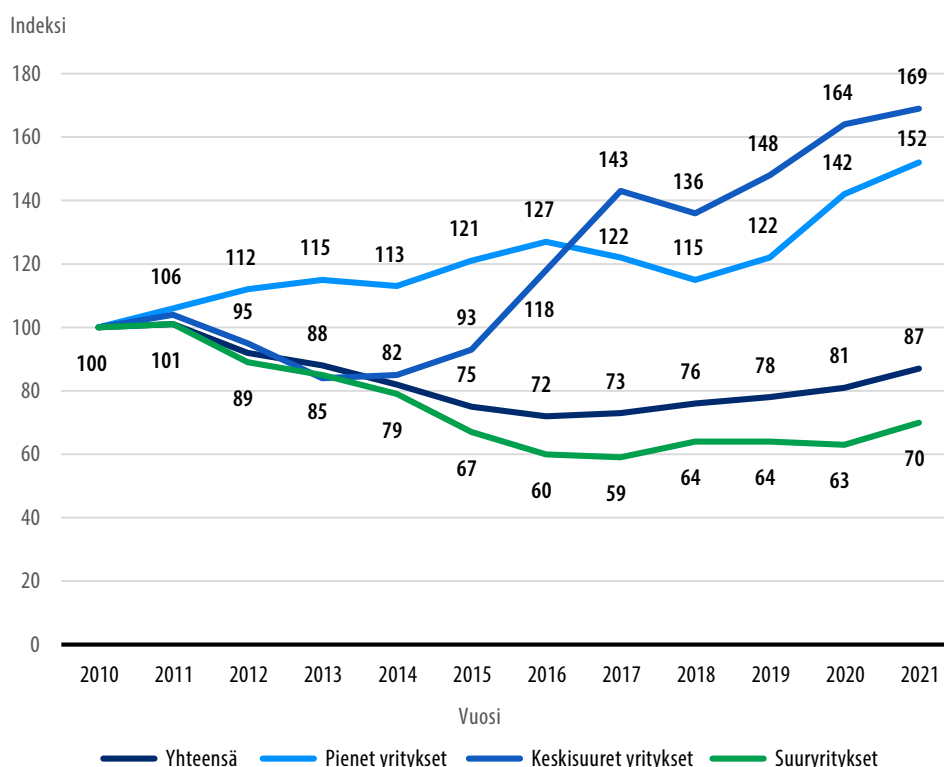
Vuosien 2016–2021 kasvu kumpusi eritoten kahdelta toimialalta: informaatio ja viestintä sekä muut koneet ja laitteet. Ne muodostivat kasvusta kolmanneksen (33 %). Muita eniten t&k-menojaan kasvattaneita toimialoja olivat ohjelmistot, konsultointi ja siihen liittyvä toiminta, tieteellinen tutkimus ja kehittäminen sekä elektroniikka, tietokoneet, sähkölaitteet.

T&k-investointien reaalikasvun pysyminen negatiivisena vuosikymmenen ei ole voinut olla jättämättä jälkeään yrityssektorin tki-perustaiseen kilpailukykyyn sekä kasvun ja tuottavuuden kehitykseen. Näin on siitakin huolimatta, että jättäisimme ICT-sektorin pois tarkastelusta. Reaalikasvu jää silloinkin vajaaksi, keskimäärin alle yhteen prosenttiin vuodessa (v. 2011–2021), ja tämäkin suureksi osaksi palvelusektorin vetämänä.

Taulukko 1. Yritysten t&k-menot vuosina 2011, 2016 ja 2021 yhteensä ja henkilöstön suuruusluokittain sekä pienissä, keskisuurissa ja suurissa yrityksissä yhteensä. (Lähde: Tilastokeskus, t&k-menotilasto).

	Yhteensä	Yhteensä pl. ICT-sektori (TOL 26-27)	0-9	10-49	Pienet yritykset yht.	Osuus t&k-menoista, %	Pienet yht. pl. ICT-sektori (TOL 26-27)
2011	5 047,4	2 277,7	150,7	356,3	507,0	10,0	446,5
2016	3 901,7	2 517,3	193,5	467,2	660,7	16,9	588,0
2021	5 152,7	3 669,7	186,3	673,5	859,8	16,7	787,9
			50-99	100-249	Keskisuuret yritykset yht.	Osuus t&k-menoista, %	Keskisuuret yht. pl. ICT-sektori (TOL 26-27)
2011			218,2	277,9	496,1	9,8	437,4
2016			260,6	356,3	616,9	15,8	523,7
2021			376,9	581,1	958,0	18,6	803,3
			250-499	500+	Suuret yritykset yht.	Osuus t&k-menoista, %	Suuret yht. pl. ICT-sektori (TOL 26-27)
2011			462,0	3 582,4	4 044,4	80,1	1 393,9
2016			571,8	2 052,3	2 624,1	67,3	1 405,5
2021			622,0	2 713,0	3 335,0	64,7	2 078,7

Kuvio 13. Yritysten reaaliset t&k-menot vuosina 2010–2021 yrityskokoluokittain, indeksi 2010 = 100, viitevuosi 2015. (Lähde: Tilastokeskus, t&k-tilasto).

Palvelusektorin t&k-toiminnan merkittävä kasvu on ollut poikkeuksellisen myönteistä, mutta kokonaisuudessaan t&k-toiminnan elpyminen finanssikriisin ja ICT-sektorin romahduksen jälkeen ei ole ollut riittävän voimallista, jotta Suomessa olisi pystytty vastaamaan kovimpien kilpailija- ja referenssimaiden t&k-investointien kasvuun.

Taulukosta 1 käy ilmi, että yrityssektorin t&k-menojen lasku on johtunut yksinomaan suurten yritysten vaisusta investointien kehityksestä. Tilanne on päinvastainen pienissä ja etenkin keskisuurissa yrityksissä. Pk-yritysten osuus kaikista t&k-investoinneista kasvoi vuosina 2011–2021 noin 20 prosentista yli 35 prosenttiin. Suuryritysten osuus vastaavasti kutistui hieman yli 15 prosenttisyksikköä.

Pk-yritysten t&k-panokset kasvoivat vuodesta 2011 vuoteen 2021 yhteensä 1,0 miljardista eurosta yli 1,8 miljardiin euroon (+81 %). Kasvu oli tuona aikana voimakasta eritoten keskisuurissa yrityksissä, +462 miljoonaa euroa (+93 %, reaalisesti +5,0 % vuodessa), ja investoinnit lähestyivät miljardin euron tasoa. ICT-alan jättämisellä pois analyysistä oli

päinvastainen vaikutus kuin mitä sillä oli tarkasteltaessa koko yrityssektorin tai suurten yritysten t&k:n kehitystä. Näistä poiketen keskisuurten ICT-yritysten t&k-toiminta puolestaan vilkastui. Keskisuurten yritysten t&k-menot ovat nousseet etenkin vuodesta 2016 alkaen suotuisasti: vuotuinen reaalin kasvu on 7,4 prosenttia.

Keskisuurten yritysten t&k-investointien rahoituslähteet

Yrityssektorin t&k-menoja ja niiden keskeisiä rahoituslähteitä vuosina 2011, 2016 ja 2021 henkilöstön kokoluokittain on tarkasteltu liitteessä 3. Siitä käy ilmi, että oman rahoituksen osuus on jatkuvasti ollut selvästi suurin t&k-toiminnan rahoituslähde. Osuuden rooli vaihtelee kokoluokittain pääsääntöisesti siten, että mitä suurempi yritys, sitä suurempi osa t&k-toiminnan kuluista katetaan omalla rahoituksella. Vuonna 2021 suuryritysten omarahoitusosuus oli 84 prosenttia, keskisuurten yritysten 79 prosenttia ja pienten 69 prosenttia. Vastaavasti ulkoisen rahoituksen osuudet olivat suuryrityksissä 16 prosenttia, keskisuurissa 21 prosenttia ja pienissä 31 prosenttia.

Ulkopuolisen rahoituksen osalta merkittävä piirre (pl. alle 50 henkilön yritykset) on se, että oman konsernin ulkomaisten yksiköiden rahoittama t&k oli selvästi suurin ulkopuolinen rahoituslähde ja samalla toiseksi suurin koko t&k-toiminnan rahoituslähde (13 % yritysten koko t&k-rahoituksesta). Valtaosa yritysten t&k-rahoituksesta tulee siis yrityksiltä itseltään tai samaan konserniin kuuluvilta yrityksiltä. Muun ulkopuolisen rahoituksen osuus jää vähäiseksi: suurissa yrityksissä se on alle 3 prosenttia, keskisuurissa 7 prosenttia ja pienissä 23 prosenttia (vuonna 2021). Pienestä rahoitusosuudesta huolimatta julkisen sektorin tukitoimilla on erilaisia t&k:n määrään, laatuun ja toteutustapaan liittyviä vipuvaikutuksia.¹⁸ Niillä voidaan mm. parantaa yritysten investointitahtoa ja tki-toiminnassa onnistumisen edellytyksiä sekä liiketoiminnan kokonaisvaltaista ja radikaaliakin kehittämistä kuin myös lisätä yrityksen yhteistyötä relevanttien kumppanien kanssa.

Business Finlandin (BF) osuus yritysten t&k-toiminnan rahoituksesta on vaihdellut suhteellisen vähän. Koko yrityssektorin t&k-menoista BF-rahoitus on kattanut 4–6 prosenttia vuodesta riippuen. Keskisuurten yritysten osalta BF-rahoituksen osuus niiden t&k-menoista on pysynyt 5,5–5,6 prosentissa vuodesta riippuen.

BF-rahoituksen rooli on pysynyt keskisuurten yritysten t&k:n näkökulmasta suhteellisen vakaana. Vertailutiedon puutteen vuoksi on vaikea sanoa, tulisiko osuuden olla korkeampi keskisuurten yritysten t&k:n määrän lisäämiseksi, laadun parantamiseksi ja radikaalien uusien avausten tukemiseksi (vrt. pienillä yrityksillä osuus 15 % v. 2021 ja jopa 22 % v.

¹⁸ Business Finland: Innovaatioista kilpailukykyä ja kestävää kasvua: Business Finlandin tulokset ja vaikutukset. Business Finland Raportti 2/2022.

2011). Jos katsotaan sitä, miten BF:n rahoitus on kohdentunut erikokoisiin yrityksiin, havaitaan, että juuri keskisuurten yritysten saama tuki ja osuus BF:n t&k-rahoituksesta on kasvanut muita yrityskokoluokkia suotuisammin. Vuodesta 2016 vuoteen 2021 keskisuurten yritysten saaman t&k-tuen kokonaisvolyymi (+18 milj. €) ja osuus myönnetystä tuesta (+7 prosenttiyksikköä) kasvoivat muita yrityskokoluokkia enemmän.

Suuryrityksissä BF:n rahoituksen painoarvo on viime vuosina puolestaan laskenut. Mitään erityisiä tki-politiikan painopisteitä tai rahoitusinstrumentteja ei keskisuurten yritysten osalle ole tarkasteluaikana kohdennettu, eikä julkisen tuen määrän kasvua ko. yritysten kohdalla voida pitää mitenkään erityisen suurena. Keskisuurissa yrityksissä t&k-toiminnan rahoituksen kasvu vuosina 2016–2021 on perustunut omaan rahoitukseen (+240 milj. €, selittää 70 prosenttia kasvusta) sekä oman yritys konsernin ulkomaisista yksiköistä kanavoituun rahoitukseen (+91 milj. €, selittää 27 % kasvusta).

EU:n osuus yritysten t&k:n rahoituslähteenä on pysynyt jatkuvasti pienenä. Tki-politiikkaa käsittelevissä arvioinneissa ja selvityksissä on kuitenkin usein nostettu esiin tavoite, jonka mukaan EU-rahoitusta on hankittava määrätietoisesti lisää sekä linkitettävä kotimaisia ohjelmia vastaaviin EU-toimiin. Vuonna 2014 käynnistynyt EU:n Horisontti 2020 -ohjelma kattoi ensi kertaa näkyvästi myös innovaatiotoiminnan, mikä loi yrityksille lisämahdollisuuksia. Yritysten saama t&k-rahoitus EU:sta kasvoikin 2,5-kertaiseksi vuosina 2011–2021, mutta rahoituksen määrä on pysynyt yhä verrattain pienenä (48 milj. € v. 2021), ja sen osuus on koko t&k-rahoituksesta alle yksi prosentti. Vuosina 2016–2021 niin keskisuurissa kuin suurissakin yrityksissä EU:sta saadun rahoituksen osuus koko t&k-rahoituksesta on pysynyt 0,5 prosentin tasolla. Vain pienissä yrityksissä EU:n osuus t&k-toiminnan rahoituksesta on ollut useamman prosentin luokkaa. Liitteessä 3 on eritelty tarkemmin yritysten T&K-menoja vuosina 2011, 2016 ja 2021 henkilöstön suuruusluokittain ja eräissä rahoituslähteissä.

Kun katsotaan yritysten keskimääräisiä t&k-investointeja, keskimääräinen yritys käytti vuonna 2021 tutkimukseen keskimäärin hieman alle 1,4 miljoonaa euroa. Tällaista panostusta ei voida pitää erityisen korkeana etenkin silloin, jos ajatellaan teknisesti haastavien ja systeemisten ratkaisujen sekä pitkäjänteisen tutkimuksen vaatimuksia. Hajontaa yritysten välillä on todennäköisesti paljonkin: jotkin yritykset saattavat investoida huomattavasti keskimääräistä enemmän ja lisäksi on joukko yrityksiä, jotka tekevät t&k:ta vähän ja keskittyvät lähinnä olemassa olevien tuotteiden inkrementaaliseen kehittämiseen. Keski-suuriin yrityksiin verrattuna suuryritysten t&k-investoinnit olivat vuonna 2021 lähes kahdeksankertaiset eli noin 10,8 miljoonaa euroa, kun taas 10–49 henkilön yrityksillä ne jäivät alle kolmannekseen, noin 450 000 euroon.

Erot t&k-investoinneissa yrityskokoluokittain ovat merkittäviä ja viittaavat samalla siihen, kuinka mittavasti etenkin teknologisen eturintaman tutkimusta erikokoisissa yrityksissä on mahdollista tehdä. Vaikka vertailu keskimääräisten panostusten perusteella on pintapuolista eikä sen pohjalta voida sanoa juuri mitään yksittäisistä toimialoista tai tuoteryhmistä, saati yrityksistä ja panostusten jakautumisesta, antaa se kuitenkin jonkinlaisen näkymän mittasuhteista, resursseista ja osaamistarpeista.

Verrattaessa keskisuurten yritysten lukuja muihin yrityskokoluokkiin voidaan todeta, että keskisuurilla yrityksillä (kuten myös midcap-yrityksillä) olisi mahdollisuuksia lisätä merkittävästi t&k- ja innovaatiopanostuksia ja kohdentaa niitä enemmän radikaalien ratkaisujen ja uudistusten suuntaan. Keskeisiä panostusalueita voisivat olla vihreä siirtymä ja digitaalisuus, kuten myös monet muut potentiaaliset kasvun ja erikoisosaamisen alueet. Intensiivisempi tki-toiminta ja mielenkiintoiset ratkaisut kestävän kehityksen haasteisiin voisivat vahvistaa yritysten kilpailukykyä nopeasti kehittyvillä ja kasvavilla kansainvälisillä markkinoilla.

Keskisuurten yritysten t&k-investoinnit

Vuonna 2021 keskikokoisista yrityksistä 24 prosenttia harjoitti t&k-toimintaa (ts. 691 yritystä 2 885 yrityksestä). Vastaavasti suuryrityksistä systemaattista t&k:ta teki 48,7 prosenttia (309 yritystä 634 yrityksestä), ja pienistä 10–49 henkeä työllistävistä yrityksistä 9,8 prosenttia (1 488 yritystä 15 235 yrityksestä). Taulukko 2 kertoo t&k-toimintaa harjoittaneiden yritysten määrästä vuonna 2021 vähintään 10 henkeä työllistäneissä yrityksissä.

Koska kotimaisia ja kansainvälisiä vertailukelpoisia tietoja ei ole käytettävissä, on vaikea arvioida, voidaanko näitä osuuksia pitää korkeina, kohtuullisina vai matalina. Kun tarkastellaan Suomen kunnianhimoista tavoitetta saavuttaa t&k-intensiteetissä 4 prosentin taso vuoteen 2030 mennessä on ilmeistä, että t&k-panostusten tulisi kasvaa lähes kaksinkertaisiksi 2020-luvulla. Samalla on tärkeää, että entistä useampi yritys harjoittaisi t&k-toimintaa ja sitä kautta vahvistaisi markkina-asemiaan ja kilpailukykyään.

Mahdollisuudet lisätä merkittävästi t&k-investointeja ovat lähtökohtaisesti lupaavat etenkin niillä toimialoilla ja niissä tuoteryhmissä, jotka ovat t&k-intensiivisiä, kuten teollisuudessa ICT-alalla ja lääkeaineissa sekä palvelusektorilla ohjelmistoissa ja teknisissä sekä muissa asiantuntijapalveluissa.

Kaikista t&k:ta tekevästä vähintään 10 henkilöä työllistävistä yrityksistä (2 488) puolet toimii palvelusektorilla. Teollisuusyritysten osuus on 40 prosenttia, ja loput toimivat muilla toimialoilla. Sen sijaan keskisuurista t&k-yrityksistä valtaosa, 56 prosenttia, toimii teollisuudessa, ja palvelusektorin osuus on alle 38 prosenttia. T&k:n näkökulmasta keskisuuret t&k-yritykset ovat siten muita painokkaammin teollisia. Tämä on aihetta ottaa huomioon

suunniteltaessa t&k- ja innovaatiotoimintaan kohdistuvia politiikkatoimia, esimerkiksi kannustamalla keskisuuria yrityksiä toimimaan aktiivisemmin palveluissa. Teollisessa liiketoiminnassa on kasvupotentiaalia mm. palvelujen integroimisessa teollisiin tuotteisiin ja systeemiin ratkaisuihin.

Taulukko 2. T&k-toimintaa harjoittaneiden yritysten määrä vuonna 2021 vähintään 10 henkilöä työllistäneissä yrityksissä. Taulukossa ovat mukana vain t&k-menoiltaan suurimmat toimialat. (Lähde: Tilastokeskus, t&k-tilasto).

	Keskisuurten yritysten osuus (%) t&k:ta tehneistä yrityksistä				
	10-49	50-249	250+		
Yhteensä	2 488	1 488	691	27,8	309
Teollisuus, yhteensä	1 005	454	386	38,4	165
Elintarvikkeet, juomat, tupakka	90	41	34	37,8	15
Sahatavara, paperi, painaminen	102	42	38	37,3	22
Öljy-, kumi- ja muovituotteet	51	14	26	51,0	11
Kemialliset tuotteet, lääkeaineet	63	26	23	36,5	14
Metallituotteet	125	67	50	40,0	8
Elektroniikka, tietokoneet, sähkölaitteet	205	111	68	33,2	26
Muut koneet ja laitteet	174	65	78	44,8	31
Palvelualat, yhteensä	1 243	878	260	20,9	103
Tukkukauppa ja agentuuritoiminta	188	145	36	19,1	7
Ohjelmistot, konsultointi ja siihen liittyvä toiminta	415	316	77	18,6	22
Arkkitehti- ja insinööripalvelut; tekninen testaus ja analysointi	156	102	37	23,7	17
Muut toimialat, yhteensä	240	156	45	18,8	41

Toimialoittain tarkasteltuna t&k:ta tekevistä yli 10 henkilön yrityksistä keskisuuria on suhteellisesti eniten öljy-, kumi- ja muovituoteteollisuudessa. Tällä alalla 51 prosenttia t&k-yrityksistä on keskisuuria. Osuudet ovat suhteellisen korkeita myös muut koneet ja laitteet -toimialalla (45 prosenttia) ja metallituotteissa (40 prosenttia).

Palvelusektorilla keskisuurten yritysten osuus t&k-toimintaa harjoittavista yrityksistä jää 20 prosentin tuntumaan. Määrällisesti eniten t&k:ta harjoittavia keskisuuria yrityksiä on muut koneet ja laitteet -alalla (78), ohjelmistoissa (77), elektroniikan, tietokoneiden ja sähkölaitteiden valmistuksessa (68) sekä metallituotealalla (50).

T&k-henkilöstön kehitys

T&k-henkilöstön kehitystä on tarkasteltu taulukossa 3 keskittyen 2010-luvun puolivälissä alkaneeseen t&k-investointien kasvukauteen. Vuosina 2016–2021 yritysten t&k-henkilöstö kasvoi yli 8 000 työntekijällä ja oli vuonna 2021 hieman yli 46 000 henkilöä.

Nopea kasvu käynnistyi kuitenkin vasta vuonna 2019. Muutaman vuoden ajan t&k-menot nousivat ilman, että sillä oli vaikutusta t&k-henkilöstön määrään. Tuolloin saatettiin mm. toteuttaa erilaisia yritysten sisäisiä tehtäväjärjestelyjä, joiden vuoksi muutokset t&k-menoissa eivät näkyneet välittömästi t&k-henkilöstössä.

Viime vuosina kasvuasteet ovat olleet korkeita. Vuodesta 2018 vuoteen 2021 yritysten t&k-henkilöstön määrä kasvoi 24 prosenttia (vrt. t&k-menot +21 prosenttia). Tästä kasvusta keskisuurten yritysten osuus oli 29 prosenttia, mitä voidaan pitää varsin merkittävänä.

Taulukko 3. Yritysten t&k-henkilöstö (lkm) yhteensä ja tohtoreiden määrä vuosina 2016–2021. (Lähde: Tilastokeskus, t&k-tilasto).

		2016	2017	2018	2019	2020	2021
Yhteensä	Yhteensä	38 093	37 307	37 309	38 744	42 196	46 115
	Pienet	10 648	9 069	8 742	9 515	11 059	11 984
	Keskisuuret	7 853	7 907	7 692	8 115	9 854	10 250
	Suuret	19 592	20 331	20 875	21 114	21 283	23 880
Tohtorit	Yhteensä	2 246	2 226	2 406	2 624	2 927	3 227
	Pienet	882	773	863	1 017	1 047	1 063
	Keskisuuret	338	457	440	443	617	657
	Suuret	1 026	997	1 103	1 164	1 264	1 508

Kun katsotaan t&k-henkilöstöön kuuluvien tohtoreiden määrää, kasvoi se selvästi ripeimmin keskiuurissa yrityksissä: vuosina 2019–2021 tohtoreiden määrä kasvoi lähes +50 prosenttia (+214 tohtoria). Vaikka tohtoreiden osuus keskiurten yritysten t&k-henkilöstöstä on kasvanut viime vuosina lupaavasti ja vastaa hyvin koko yrityspopulaation keskiarvoa, on niin tohtoreiden kuin muidenkin korkeasti koulutettujen lisärekrytoinneille perusteita etenkin t&k:n kasvaessa ja vahvistettaessa osaamisperustaista kilpailukykyä.

T&k-rahoituslaki ja verokannustimet

T&k-investointien ja niiden lisäämisen näkökulmasta on parin viime vuoden aikana tapahtunut merkittäviä laki- ja verokannustinuudistuksia, joilla on suoria vaikutuksia keskiurisiin yrityksiin. Valtioneuvoston asettama parlamentaarinen tki-työryhmä saavutti vuonna 2021 yhteisymmärryksen siitä, että t&k-menojen bkt-osuus nostetaan Suomessa 4 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä. Valtion t&k-rahoituksen bkt-osuustavoite on 1,2 prosenttia. Parlamentaarisen tki-työn toisen vaiheen lopputuloksena maaliskuussa 2023 julkaistiin t&k-rahoituksen käytön monivuotinen suunnitelma¹⁹. Se ohjaa jatkossa niin julkisen rahoituksen kehittämisen päälinjoja kuin laajemmin tki-politiikkaa. Vuoden 2023 alussa voimaan tulleella t&k-rahoituslailla säädetään merkittävistä valtion t&k-toiminnan lisäpanostuksista vuosina 2024–2030. T&k-rahoituslait tekivät valtion rahoituksesta lakisääteisen menon.

Tki-työryhmän esittämä t&k-verohelpotuksia koskeva laki tuli myös voimaan vuoden 2023 alussa. Sen on tarkoitus kannustaa erityisesti pk-yrityksiä lisäämään t&k-toimintaansa. Yleisen lisävähennyksen perusteena ovat t&k:sta aiheutuneet palkkamenot ja ostopalveluiden menot. Vähennyksen määrä on 50 prosenttia hyväksyttävistä menoista. Lisävähennyksen enimmäismäärä on 500 000 euroa verovuodessa verovelvollista kohti.

Vuodesta 2024 alkaen verovelvollinen voi lisäksi saada 45 prosentin ylimääräisen lisävähennyksen siitä määrästä, jonka t&k-menot ovat kasvaneet edellisestä verovuodesta. Myös tämän vähennyksen enimmäismäärä verovuonna on 500 000 euroa. Edellisten rinnalla vuosina 2021–2027 on voimassa laki tutkimus- ja tiedonvälitysorganisaatioiden kanssa tehdyn t&k-yhteistyön alihankintamenojen vähentämisestä.

19 Parlamentaarinen TKI-työryhmä: Tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksen käyttöä koskeva monivuotinen suunnitelma. Parlamentaarisen TKI-työryhmän 2022 loppuraportti. Valtioneuvoston julkaisu 2023:13.

5.2 Innovaatiotoiminta ja keskisuuret yritykset

Edellä tarkasteltu t&k-toiminta on usein keskeinen osa innovaatiotoimintaa, joskaan tutkimus ja kehitystoiminta harvoin itsessään johtaa innovaatioihin. Innovaatioiden aikaansaaminen vaatii monia muitakin vaiheita ennen kuin innovaatio saadaan markkinoille tai laajemmin käytäntöön.

Innovaatio on uusi tai paranneltu tuote tai liiketoimintaprosessi (tai niiden yhdistelmä), joka eroaa merkittävästi innovaattorin aiemmista tuotteista tai prosesseista, ja jonka kyseinen toimija on tuonut markkinoille tai ottanut käyttöönsä. Tuoteinnovaatio on aiemmista merkittävästi eroava uusi tai paranneltu tavara tai palvelu, joka on tuotu markkinoille. Prosessi-innovaatio on uusi tai paranneltu johonkin liiketoiminnan osa-alueeseen liittyvä prosessi, joka merkittävästi eroaa aiemmista liiketoimintaprosesseista.²⁰ Innovaatiotoiminta käsittää kaikki yrityksen kehittämis-, rahoitus- ja kaupallistamistoimet, jotka tähtäävät tai johtavat innovaatioihin. Tässä luvussa analysoidaan Suomessa toimivien ja erityisesti keskisuurten yritysten innovaatiotoimintaa ja sen eri muotoja.

Vähintään 10 työntekijää työllistäneistä yrityksistä innovaatiotoimintaa harjoitti vuosina 2018–2020 lähes 69 prosenttia. Tämä oli 7 prosenttiyksikköä enemmän kuin edellisellä kolmivuotiskaudella 2016–2018 ja yli 10 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuosikymmen aiemmin. Vuosina 2018–2020 keskisuurista yrityksistä 77 prosenttia harjoitti innovaatiotoimintaa ja suurista yrityksistä vielä useampi (87 %). Innovaatiotoiminnassa suuret yritykset ovat pääsääntöisesti aktiivisimpia ja keskisuuret seuraavaksi aktiivisimpia, kun taas pienissä yrityksissä innovaatiotoiminta on harvinaisempaa ja vaihtelu runsasta mm. yrityksen toimialan, teknologiaintensiivisyyden, iän ja koon takia. Samankaltaisia eroavaisuuksia yrityskokojen suhteen havaittiin edellä t&k:n osalta.

Taulukossa 4 on tarkasteltu erikokoisten yritysten innovaatiotoimintaa. Vuosina 2018–2020 keskisuurista yrityksistä tuoteinnovaatioita tuotti 60 prosenttia. Osuus oli merkittävästi pienempi kuin suurissa yrityksissä (81 %) ja suhteellisen lähellä pieniä yrityksiä (54 %). Prosessi-innovaatioita keskisuuret yritykset tuottavat muita harvemmin (74 %), eikä markkinoille uusia tuotteita tuovien yritystenkään osuus (38 %) ole korkea verrattuna suuriin yrityksiin (58 %). Innovaatiotoimintaa harjoittavien keskisuurten yritysten yhteistyöintensiiviteetti on matala (32 %) verrattuna suuryrityksiin ja suhteellisen lähellä pieniä yrityksiä. Erot ovat merkittäviä myös katsottaessa sitä, kuinka suurella osalla yrityksistä on omaa säännöllistä t&k-toimintaa (pienet yritykset 28 %, keskisuuret 44 %, suuret 65 %). Näiden tulosten valossa innovaatiotoiminnan vahvistaminen kiinteänä osana liiketoiminnan kehittämistä voisi olla keskisuurissa yrityksissä perusteltua.

²⁰ Tilastokeskus, Innovaatiotilastot 2023.

Taulukko 4. Innovaatiotoimintaa harjoittaneet yritykset: innovaatiotoiminnan yleisyys ja muodot vuosina 2018–2020 yrityksen kokoluokan mukaan. (Lähde: Tilastokeskus, Innovaatiotilasto).

	Tuote- innovaatioita (tavaroita tai palveluita), osuus yrityksistä (%)	Prosessi- innovaatioita, osuus yrityksistä (%)	Markkinoille uusia tuotteita, osuus yrityksistä (%)	Yritys kehittänyt tuote- innovaatioita yhdessä muiden kanssa, osuus yrityksistä (%)	Säännöllistä omaa t&k:ta, osuus yrityksistä (%)
Yhteensä	57,1	80,2	35,4	27,8	34,0
10 - 49 henkeä	54,2	81,8	32,6	24,1	28,1
50 - 249 henkeä	60,3	74,2	38,2	32,2	44,4
≥250 henkeä	80,6	85,2	58,3	55,9	65,3

Keskisuurille yrityksille suunnatun kyselyn²¹ tulokset viittaavat siihen, että innovaatiotoimintaa harjoitetaan verrattain itsenäisesti. Itse tekeminen ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteivätkö monissa yrityksissä myös asiakkaat osallistuisi innovointiin ja etteikö liiketoimintamalleja kehitettäisi yhteistyössä muiden yritysten kanssa. Innovaatioprosessit nähdään lisäksi keinoina vahvistaa oman henkilöstön osaamista.

Eurostatin kansainvälisen CIS-innovaatiokyselyn mukaan tuote- ja prosessi-innovaatioita tehneistä suomalaisista yrityksistä lähes 24 prosenttia teki yhteistyötä korkeakoulujen kanssa ja 47 prosenttia teki ylipäätään jonkinlaista innovaatioyhteistyötä.²² Korkeakoulu-yhteistyön osuus Suomessa on tilastovertailun kolmanneksi korkein. Tanskan osuus oli korkein (31 %), mutta myös mm. Belgiassa (16 %), Saksassa (15 %) ja Ruotsissa (13 %) osuus oli EU:n keskiarvon yläpuolella (12 %).

21 Simons et al.: Keskisuurten yritysten kasvu, kansainvälistyminen ja resilienssi globaaleissa liiketoimintaekosysteemeissä. PTT raportteja 279, 2022.

22 Husso & Moilanen: Yritysten ja tutkimusorganisaatioiden vuorovaikutus Suomessa: Eri-tisnäkökulmana yritys–yliopisto-yhteistyö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 2021:20.

Yritysten ja korkeakoulujen välinen yhteistyö on verrattain runsasta kaikissa yrityskokoluokissa. Pienissä alle 50 työntekijän yrityksissä korkeakoulu yhteistyön intensiteetti oli kansainvälisen vertailun (v. 2018) kolmanneksi korkein (18 %). Keskikokoisissa yrityksissä (32 %) ja suuryrityksissä (62 %) se oli korkein.

Suomen yhteistyö- ja verkostoitumisintensiteetti ja innovaatiopotentiaali ovat edellisten tulosten perusteella hyvällä tasolla, vaikka kehitystrendi onkin ollut yli 10 viime vuoden ajan laskeva. Yritysten yhteistyöintensiteetit olivat korkeita kaikissa yrityskokoluokissa, ja osuudet olivat noin kaksinkertaisia EU:n keskiarvoon verrattuna. Katsottaessa suurten ja keskisuurten yritysten intensiteettiä ja niiden suurta eroa on toisaalta perusteltavissa, että keskisuurten yritysten intensiteetti voisi olla korkeampikin.

Yritysten yhteistyö korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa

Tarkasteltaessa erikokoisten yritysten yhteistyötä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa vuonna 2020 voidaan tehdä neljä päähavaintoa (ks. liite 4). Ensinnäkin innovaatiotoimintaa harjoittavat yritykset tekivät yhteistyötä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa huomattavasti enemmän kuin ei-innovoivat. Kun innovaatiotoimintaa harjoittavista yrityksistä yliopistoyhteistyötä teki 20 prosenttia, ei-innovoivista yrityksistä yhteistyötä teki vain 2 prosenttia. Ammattikorkeakoulujen kohdalla osuudet (innovaatiotoimintaa vai ei) olivat 19 prosenttia ja 4 prosenttia sekä tutkimuslaitosten osalta 13 prosenttia ja 1 prosentti.

Toiseksi yhteistyön yleisyys vaihtelee selvästi yritysten kokoluokkien mukaan: eniten yhteistyötä tekevät suuret yritykset ja selvästi vähiten pienet yritykset. Ero suurten ja keskisuurten yritysten välillä on huomattava. Keskisuurten yritysten yhteistyöprofiili on monilta osin selvästi lähempänä pienten kuin suurten yritysten profiilia. Esimerkiksi kaikista keskisuurista yrityksistä innovaatioyhteistyötä yliopistojen kanssa teki 15 prosenttia (vrt. 6 % pienet yritykset ja 45 % suuret), ammattikorkeakoulujen kanssa 7 prosenttia (vrt. 5 % pienet yritykset ja 29 % suuret) sekä tutkimuslaitosten kanssa 9 prosenttia (vrt. 4 % pienet yritykset ja 40 % suuret).

Vähintään 250 henkilöä työllistävistä yrityksistä ylipäätään jonkinlaista yhteistyötä yliopistojen kanssa teki 56 prosenttia (vrt. innovaatiotoimintaa harjoittavista yrityksistä 62 %). Keskisuurista yrityksistä yhteistyötä yliopistojen kanssa teki alle 23 prosenttia (vrt. innovaatiotoimintaa harjoittaneista 28 %) ja pienyrityksistä 10 prosenttia (vrt. innovaatiotoimintaa harjoittaneista 14 %).

Kolmanneksi teollisuusyritykset tekivät merkittävästi useammin yhteistyötä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa kuin palvelualojen yritykset. Neljäs päähavainto oli se, että yritykset tekivät pääsääntöisesti eniten yhteistyötä yliopistojen kanssa ja vähiten tutkimuslaitosten kanssa.

Tarkasteltaessa yritysten yhteistyötä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa olivat tulokset tiivistetysti seuraavat:

1. Kun teollisuusyrityksistä 19 prosenttia teki yliopistoyhteistyötä, palvelusektorilla yhteistyötä teki 11 prosenttia. Keskikokoisissa yrityksissä vastaavat osuudet olivat 28 prosenttia ja 17 prosenttia.
2. Ammattikorkeakoulu yhteistyötä harjoitti teollisuusyrityksistä 19 prosenttia ja palvelualan yrityksistä 10 prosenttia. Keskikokoisissa yrityksissä vastaavat osuudet olivat 23 prosenttia ja 13 prosenttia.
3. Tutkimuslaitosten kanssa yhteistyötä teollisuusyrityksistä teki 14 prosenttia ja palvelualan yrityksistä 5 prosenttia. Keskisuurissa yrityksissä vastaavat osuudet olivat 21 prosenttia ja 8 prosenttia.

Teollisuudessa keskisuurten yritysten yhteistyöintensiteetit olivat pääsääntöisesti jopa 30–40 prosenttiyksikköä suuryrityksiä matalampia. Palvelualoilla erot olivat 15–20 prosenttiyksikköä pienempiä, joskin myös itse intensiteettitasot olivat lähtökohtaisesti matalampia. Yhteistyössä ja sen intensiteetissä on yhä nostamisen varaa kaikenkokoisissa yrityksissä, ei vain keskikokoisissa.

Verrattaessa liitteessä 4 esitettyä yritysten yhteistyötä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa kaksi vuotta aiemmin tehdyn kyselyn tuloksiin käy ilmi, että yhteistyöintensiteetti laski kaikissa yritysryhmissä ja kaikkien yhteistyökumppaneiden kohdalla 1–5 prosenttiyksikköä. Ainoa poikkeus oli pienten yritysten ammattikorkeakoulu yhteistyön intensiteetti (+0,7 prosenttiyksikköä).

Keskisuurten yritysten osalta innovaatioyhteistyötä yliopistojen kanssa tehneiden yritysten osuus tippui kaksi prosenttiyksikköä. Huolestuttavaa on, että yhteistyön vähene mistrendi on jatkunut yritys sektorilla jo toistakymmentä vuotta. Esimerkiksi vuosina 2004, 2006 ja 2010 korkeakoulu yhteistyötä harjoitti 10 henkilöä tai enemmän työllistävästä yrityksistä yli 30 prosenttia, kun nyt ollaan alle 20 prosentin tason.

Pk-yritysbarometrin²³ tulokset vuoden 2022 syksyltä avaavat tarkemmin sitä, minkälaista pk-yritysten yhteistyö korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa on ja mihin sen arvioidaan johtavan. Koko barometrin kohdepopulaatioon (pienyrittäjävaltainen, ei suuryrityksiä) verrattuna keskiuuret yritykset tekivät yhteistyötä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa merkittävästi muita enemmän.

Keskiuuret yritykset teettivät muihin yritysryhmiin verrattuna selvästi useammin opinäytetöitä (65 % keskiuureista yrityksistä; kaikki vastaajat 42 %), harjoittivat koulutusyhteistyötä (57 %; kaikki 49 %), tekivät innovaatioihin liittyvää kehittämistyötä (33 %; kaikki 22 %) sekä hyödynsivät yhteistyökumppanin tutkimus- ja laboratoriotiloja, -laitteita tai -palveluja (24 %; kaikki 10 %). Osaajien rekrytointi oli yhteistyön motiivi viidennekselle keskiuureista yrityksistä (kaikki 11 %). Tämän osuuden voisi odottaa olevan korkeampi varsinkin, kun otetaan huomioon yritysten laaja-alainen pula osaajista.

Keskiuurtien yritysten yhteistyö korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa on johtanut tai sen odotetaan johtavan muita yrityksiä useammin tietopohjan ja osaamisen vahvistumiseen (73 % keskiuureista yrityksistä; kaikki vastaajat 53 %), uuden teknologian, menetelmän tai laitteen käyttöönottoon (39 %; kaikki 18 %) sekä tutkimusyhteistyön laajenemiseen (20 %; kaikki 6 %).

Ehkä yllättäen näkemys tulevaisuuden kehitystrendeistä ja markkinoista ei motivoinut keskikokoisia yrityksiä yhteistyöhön (8 %; kaikki 26 %). Kansainvälisille markkinoille pääsy tai sen edistäminen ei ollut odotettu yhteistyön tulos pk-yrityksille ja vielä selvästi vähemmän keskiuureille yrityksille (1 %; kaikki 9 %). Tulokset yhteistyön muodoista ja odotuksista ovat varsin samansuuntaisia edellisvuosien barometreihin verrattuna.

5.3 Uudistuminen digitalisaation ja vihreän siirtymän keinoin

Seuraavassa on tarkasteltu kahta merkittävää uudistumisen muutosajuria; digitalisaatiota sekä vihreää siirtymää uudistumisen näkökulmasta.

Digitalisaatio

Digitalisaatio koskee kaikkia yrityksiämme mikroyrityksistä suuriin yrityksiin. Tiedon ja datan merkitys resurssina kasvaa, kun suurten tietoaisteistojen käsittelyä ja hyödyntämistä tukevat teknologiat ja liiketoimintamallit kehittyvät. Globaalien teknologiayhtiöiden arvoperusta sekä toiminnan läpinäkyvyyden merkitys korostuvat.

²³ Pk-yritysbarometri, syksy 2022.

Tiedon kasvava määrä ja teknologian kehityksen nopeus haastavat toimintaa kaikilla tasoilla, eivät vähiten vaadittavan sääntelyn osalta. Innovaatio- ja teknologiamyönteinen ympäristö on teknologioiden kehittämisen ja hyödyntämisen edellytys.

Yritysten ja koko yhteiskunnan investoinnit digiteknologiaan sekä teknologian tehokas soveltaminen ovat maamme kilpailukyvyn kannalta keskiössä. Uusien teknologioiden, kuten kvanttilaskennan, robotiikan sekä tekoälyratkaisujen tehokas ja innovatiivinen hyödyntäminen luovat uutta liiketoimintaa ja tukevat yritystemme kilpailukykyä tulevaisuudessa.

Meneillään oleva kansallinen digikompassityö perustuu EU-tasolla vastaavaan digikompassityöhön, joka asettaa tavoitteita koko Euroopalle. Sillä ohjataan digitalisaation, datatalouden ja kyberturvallisuuden kehittämistä. Kompassin neljä osa-aluetta ovat osaaminen, turvalliset ja kestävät digitaaliset infrastruktuurit, yritysten digitaalinen muutos sekä julkisten palvelujen digitalisointi. EU:n vahva panostus digimarkkinoihin tarjoaa suomalaisille alan kärkiyrityksille uusia liiketoimintamahdollisuuksia esimerkiksi kvanttilaskennassa ja tekoälyn hyödyntämisessä.

Suomen digitaalinen valmius ja kyvykkyydet ovat EU-maiden kärjessä. Suomi sijoittuu viimeisimmässä EU-komission Digital Economy and Society Index (DESI) -tarkastelussa EU-maiden ykköseksi. Suomi on ollut indeksin kärkimaita jo useita vuosia.

Suomi sijoittuu kärkeen myös yritysten digitaaliteknologioiden integroinnissa liiketoimintaan ja sähköiseen asiointiin. Yrityksemme ovat kansainvälisiä edelläkävijöitä monien digitaaliteknologioiden kehittäjinä ja käyttäjinä, mikä vahvistaa kilpailukykyämme pidemällä aikavälillä.

Siitä huolimatta, että Suomessa on vahvaa ICT- ja teknologiaosaamista, ei osaamisemme tuota odotusarvon mukaisesti kasvuyrityksiä. Suomessa tulee panostaa myynti- ja viennin osaamisen ja teknologisen osaamisen yhdistämiseen ja luoda yhdistelmästä ratkaiseva menestystekijä. Tällä hetkellä valtaosa asiakkaille luotavasta lisäarvosta syntyy suuryrityksissä, joissa hyödynnetään niiden hallussa olevaa dataa.

Pienissä ja keskisuurissa yrityksissä ollaan datatalouden hyödyntämisessä vasta alkuvaiheessa. Pk-yrityksissä onkin vahvistettava kyvykkyyttä ja ymmärrystä hyödyntää dataa. Pienet ja keskisuuret yritykset tarvitaan voimakkaammin mukaan digitalisaation ja datatalouden ratkaisujen hyödyntäjiksi ja tuottajiksi innovaatio- ja liiketoimintaekosysteemeihin.

Digitaalisten teknologioiden jatkuva kehitys, teknologioiden innovatiivinen käyttöönotto yrityksissä ja digitaalisten ratkaisujen omaksuminen koko yhteiskunnassa ovat myös vihreän siirtymän ja kestävä kasvun ratkaisevia välineitä ja mahdollistajia. Digitalisoituja prosesseja voidaan aiempaa paremmin suunnitella, ohjata ja optimoida kestävyystavoitteiden mukaisesti dataan ja tekoälyyn perustuen.

Vihreä siirtymä

Ilmastonmuutos ja luontokato ovat ihmiskunnan suurimpia haasteita. Ilmasto- ja luontokriisiin vastaaminen vaatii vihreää siirtymää eli muutosta kohti ekologisesti kestävä taloutta ja kasvua, joka ei perustu luonnonvarojen ylikulutukseen eikä fossiilisiin polttoaineisiin. Vihreä siirtymä tarjoaa merkittäviä kasvu- ja vientimahdollisuuksia.

Vihreän siirtymän investointitarpeet Suomessa ja maailmalla ovat mittakaavaltaan ja nopeudeltaan historiallisia. Suomalaisilla yrityksillä on hyvät mahdollisuudet menestyä vihreän teknologian markkinoilla, mutta menestymiseen tarvitaan pääomaa, t&k-panostuksia sekä onnistumista tuotteistuksessa ja markkinoinnissa. Vienninedistämisen rakenteita voidaan kehittää huomioimaan vihreän siirtymän edistäminen entistä vahvemmin.²⁴

Ilmastonmuutoksen torjunta ja siihen liittyvä sopeutuminen voidaan nähdä myös osana laajempaa kokonaisuutta, yritysten vastuullisuutta. Vastuullisuus tarkoittaa, että liiketoiminnassa otetaan huomioon ekologiset, taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset. Vastuullisuus heijastuu tällä hetkellä kaikkeen liiketoimintaan. Ilmastonmuutoksen torjunta ja siihen sopeutuminen luo yrityksille uusia kasvumahdollisuuksia ja liiketoimintahyötyjä, kun yritykset pystyvät vastaamaan yhä ympäristötietoisempien ja maksukykyisempien asiakkaiden toiveisiin ja tarjoamaan entistä kestävämpiä ratkaisuja.

24 Damski et al.: Mahdollisuudet Suomelle – Kansliapäälliköiden viestit hallitusvaihdokseen. Valtioneuvoston julkaisu, 2023:4.

6 Rahoituksen saatavuus sekä julkiset yritystuet

Kasvuyrittäjyyden keskeinen edellytys on toimivat yritysrahoitusmarkkinat. Kasvu vaatii rahoituksen lisäksi osaamista. Yritysrahoituksen oikean kohdentumisen ja saatavuuden turvaaminen yritysten eri tarpeisiin monipuolisilla rahoitusratkaisulla on tärkeää.

Tavoitteena on, että pankit, eläkeyhtiöt, pääomasijoittajat (venture capital ja buyout) ja muut yksityiset toimijat hoitavat yritysrahoituksen pääosin jatkossakin. Julkinen sektori paikkaa tarvittaessa markkinapuutealueita sekä yritystukien että yritysrahoituksen (lainat, takaukset, vientitakuut, luotot, pääomasijoitustoiminta) keinoin ja jakaa riskiä sekä katalysoi toiminnallaan rahoitusta yritysten uudistumiseen, kasvuun ja kansainvälistymiseen.

Hyvin toimivat pääomamarkkinat ja rahoitusjärjestelmä nopeuttavat talouskasvua. Yritysrahoitusjärjestelmä toimii tehokkaasti, kun se kohdentaa ulkoista rahoitusta tuotto-riski-suhteeltaan kaikkein lupaavimpiin hankkeisiin.²⁵ Yritykset hankkivat rahoitusta investointeihin ja kasvuun vierasta pääomaa velkana (useimmiten pankeista), osakepääomana (joko pääomasijoittajilta tai listautumalla pörssiin) ja näiden rahoitusmuotojen väliin asetuvilla ratkaisulla.

Seuraavassa on tarkasteltu rahoituksen saatavuutta keskeisimpien rahoituslähteiden näkökulmasta. Lisäksi on tarkasteltu julkisen yritysrahoituksen kehitystä ja sen kohdentumista keskisuuriin yrityksiin.

6.1 Yksityisen rahoituksen saatavuus

Yleisellä tasolla Suomen yritysrahoitusmarkkinat ovat toimivat ja yritysrahoituksen saatavuus on Suomessa varsin hyvällä tasolla, joskin mm. nuorten kasvuyritysten (startup), merkittävien kasvuloikkien sekä referenssilaitoksen rahoituksessa on havaittu pullonkauloja.

²⁵ Kotimaisen omistamisen ohjelman -työryhmä: Visio 2030 – Kohti vastuullista ja osaavaa omistajayhteiskuntaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, Yritykset 2021:15.

Rahoituksen tarjonta on monipuolistunut viimeisten kymmenen vuoden aikana, ja uusia rahoitusvaihtoehtoja ja toimijoita (yhtenä esimerkkinä joukkorahoitus) on tullut markkinoille.

Omalla pääomalla on erityinen rooli yritysten investoinneissa ja kasvussa. Riittävä oma pääoma on yleisesti edellytys myös vieraan pääoman, kuten pankkirahoituksen saatavuudelle. Oman pääoman ehtoisen rahoituksen riittävä saatavuus on kasvun kannalta tärkeää yritysten eri elinkaaren vaiheissa, mutta erityisen tärkeää kasvuvaiheessa.

Yritykset tarvitsevat eri elinkaaren vaiheissa erilaista pääomaa ja erilaisia omistajia. Yrityksen rahoituksesta vastaavat omistajat - omistajan tehtävänä on varmistaa, että yrityksellä on riittävästi omaa pääomaa elinkaarensa eri vaiheissa. Oma pääoma toimii myös kaikkien investointien perustana. Viime kädessä omistajat päättävät, miten paljon ja mihin yhtiö investoi. Hyvä omistaja investoi yrityksensä osaamiseen, kehitykseen ja tuotantoon pitkäjänteisesti. Onnistuneet investoinnit ovat keskeinen keino sekä yrityksen että kansantalouden tuottavuuden parantamisessa.

Pankkirahoitus

Pankeista haettava velkarahoitus on pienten ja keskisuurten yritysten ylivoimaisesti tärkein ulkoisen rahoituksen muoto (65 prosenttia rahoitusta hakeneista asioi pankin kanssa).²⁶ Suomessa pankkijärjestelmä toimii yleisesti ottaen hyvin. Hyvät hankkeet saavat rahoitusta ja rahoitusongelmia kohtaa vain pieni osuus yrityksistä. On kuitenkin havaittu, että rahoitussektoriin kohdistuneen lisäsääntelyn takia erityisesti pk-yritysten rahoitus on jonkin verran vaikeutunut, ja pankit ovat kiristäneet vakuusvaatimuksiaan. Lisäksi pankit korostavat, että yritysten ympäristövaikutus integroituu osaksi luotonmyöntöprosessia. Tämän vuoksi yritysten ympäristövaikutus vaikuttaa jatkossa yhä enemmän osatekijänä rahoituksen myöntämisessä.

Yritysrahoituksen rakenne muuttuu hyvin hitaasti. Pankkikeskeisyys on pk-yritysten rahoituksessa edelleen yleistä, vaikka sen osuus on laskenut Pk-yritysbarometrissa voimakkaasti aiemmasta. Business Finland ja ELY-keskukset ovat säilyttäneet asemansa pankkilainojen tärkeimpinä vaihtoehtoina yhdessä Finnveran kanssa. Business Finlandilta ja pääomasijoittajilta rahoitusta hakevissa yrityksissä painottuvat voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset.

26 Pk-yritysbarometri, kevät 2023.

Finanssikriisin jälkeinen pankkien riskinottokyvyn leikkaaminen sääntelyllä on pakottanut julkisen sektorin kantamaan enemmän riskiä. Valtioiden rooli pitkän maksuajan vientikauppojen rahoittajana on kasvanut entisestään. Suomessa tämä näkyy Finnveran vientivastuiden merkittävänä kasvuna.

Ulkomaalaisille ostajille tarjottu rahoitus ja maksuehdot ovat usein lopullinen sinetti myös keskisuurten yrityksen vientikaupan voittamisessa. Julkisen vienninrahoituksen osalta on tärkeää, että yrityksillä olisi vähintään tasavertainen vienninrahoituspaketti suhteessa kilpailijamaiden yrityksiin (ns. level playing field), jotta voimme vauhdittaa yritysten kasvua ja viennin rakenteen laajentumista tehokkaammin digivihreässä siirtymässä.

Pääomarahoitus

Voimakkaasti kasvuhakuiset ja startup-yritykset tarvitsevat erityisesti oman pääoman ehtoista rahoitusta. Pääomasijoittajilla on tässä merkittävä rooli, koska he tuovat rahoituksen lisäksi osaamistaan ja verkostojaan yritysten käyttöön. Kotimaisten ja ulkomaisten pääomasijoittajien omistamien suomalaisten yhtiöiden yhteenlaskettu liikevaihto on yli 20 miljardia euroa, joka vastaa yli viittä prosenttia suomalaisten yritysten kokonaisliikevaihdosta.²⁷

Pääomasijoittajat jaetaan perinteisesti kahteen ryhmään eli venture capital- ja buyout-sijoittajiin. Venture capital -sijoittajat tekevät sijoituksia eri kasvuvaiheessa oleviin, yleensä kassavirtanegatiivisiin startup-yrityksiin, ja samalla heistä tulee yrityksen vähemmistöomistaja. Buyout-sijoittajat puolestaan sijoittavat vakiintuneempiin, usein keskisuuriin kasvuyrityksiin, jotka ovat profiililtaan vähemmän riskialttiita verrattuna venture capital -sijoituksiin. Buyout-sijoittajat ovat valtaosin enemmistöomistajia, mutta markkinoilla toimii myös muutamia vakiintuneempiin kasvuyrityksiin vähemmistösijoituksia tekeviä growth-sijoittajia. Growth-sijoitukset kohdistuvat yrityksiin, jotka ovat venture capital -vaihetta pidemmälle kehittyneitä, mutta hakevat nopeampaa kasvua kuin buyout-portfolioryitykset.²⁸

Pääomasijoitusten määrä on ylipäätään kasvanut Suomessa viime vuosina. Tärkein syy positiiviselle kehitykselle on venture capital -sijoitusten voimakas kasvu, jossa ulkomaisilla sijoittajilla on ollut merkittävä rooli. Kasvusta huolimatta suomalaiset pääomasijoitusrahastot ovat edelleen eurooppalaisittain pieniä ja nojaavat paljolti kotimaiseen pääomaan.

²⁷ PwC & Pääomasijoittajat: Pääomasijoittajien vaikutus yritysten kasvuun 2012–2021. Vaikuttavuustutkimus, 10/2022.

²⁸ Pääomasijoittajat: Buyout ja growth Suomessa – Tilastoja growth- ja buyout-rahastojen varainkeruusta, sijoituksista ja irtautumisista, H1/2022.

Pääomasijoitusyhtiöiden kasvu kansainväliseen mittaan on 30 vuodessa jäänyt selvästi Ruotsista jälkeen.²⁹ Suomalaisten institutionaalisten sijoittajien määrä on kaventunut viime vuosina.

Startup-yritysten rahoituksen kehittyessä ja entistä useampien yritysten kasvaessa myös rahoituksen saatavuuteen liittyvä kapeikko näyttäisi siirtyneen myöhäisemmille ja suuremmille kasvurahoituskierroksille (yli 10 miljoonan euron vähemmistöomistuksiin). Suomessa on vähän rahastoja, jotka kykenevät merkittäviin, kansainvälisesti kilpailukyisiin venture-kierroksiin. Vähemmistöomistuksia tekevät growth-rahastot puuttuvat käytännössä lähes kokonaan Suomen pääomasijoitusmarkkinasta paria poikkeusta lukuun ottamatta. Suomesta puuttuvat kokonaan myös isommat kansainvälisen mittakaavan buyout-vaiheen rahastot. Julkisen pääoman sekä Euroopan investointirahaston osuus suomalaisissa rahastoissa on erityisesti venture capital -rahastoissa merkittävä.

Pääomasijoitusyhdistyksen sijoitustilastojen mukaan suomalaiset, jo vakiintuneemmat buyout- ja growth-yritykset ovat saaneet pääomasijoittajilta mittavan potin kasvurahoitusta vuoden 2022 ensimmäisen puolikkaan aikana. 1,1 miljardin rahoitus on historian toiseksi paras puolivuotinen. Buyout- ja growth- pääomasijoittajien sijoituspotti jakautui 44 kotimaiselle kasvuyritykselle. Rahoituksesta 332 miljoonaa tuli suomalaisilta pääomasijoittajilta ja 771 miljoonaa ulkomaisilta sijoittajilta. Kansainväliset pääomasijoittajat ovat usein mukana suurimmissa yrityskaupoissa.

Varainkeruuympäristö on muuttumassa haastavammaksi. Epävakaas Euroopassa ja ympäri maailman on tuonut lisähaasteita myös suomalaisten pääomasijoitusrahastojen varainkeruuseen. Yleisesti ottaen rahastosijoittajien varovaisuus vaikuttaa hieman lisääntyneen.³⁰

Ulkomaisten omistajien ja pääomasijoittajien myötä voi myös riski yrityksen siirtymisestä ulkomaille kasvaa (ml. pääkonttorit, työpaikat, osaaminen, tuotot, IPR). Ilman kansainvälistä rahoitusta ja siihen liittyvää osaamista monen yrityksen kasvu kuitenkin pysähtyy, joten tästä syystä tarvitaan myös ulkomaista pääomaa.

29 Kotimaisen omistamisen ohjelman -työryhmä: Visio 2030 – Kohti vastuullista ja osaavaa omistajayhteiskuntaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, Yritykset 2021:15.

30 Pääomasijoittajat: Buyout ja growth Suomessa – Tilastoja growth- ja buyout-rahastojen varainkeruusta, sijoituksista ja irtautumisista, H1/2022.

On myös huomioitava, ettei yrityksen siirtyminen ulkomaille monestikaan tarkoita liiketoiminnan siirtämistä Suomen ulkopuolelle, vaan ostajien intressissä on yritysten arvon ja liiketoiminnan kasvattaminen. Yrityskaupat myös vapauttavat yritykseen sitoutuneita pääomia uudelleen sijoitettavaksi ja mahdollistavat yrityksen perustajien ja kotimaisten pääomasijoitusrahastojen keskittymisen uusiin kasvuaihioihin.

Vaikka Suomen pääomamarkkina on monipuolistunut, julkisella sektorilla on yhä merkittävä rooli yritysten rahoittamisessa. Valtio on pyrkinyt paikkaamaan pääomapulaa lisäämällä Teollisuussijoituksen ja Business Finland VC:n sijoituskapasiteettia, mutta ongelmana on yksityisen pääoman saanti. Yksityisten sijoittajien laajempi osallistuminen pääomasijoitusmarkkinoille on yksi kestävä ratkaisu kasvurahoituksen vahvistamiseksi.

Yleishyödylliset yhteisöt sijoittajina

Suomessa yleishyödyllisillä yhteisöillä, kuten esimerkiksi säätiöillä, on suuri rooli tieteen rahoittajana, mutta säätiöiden on hankala rahoittaa tutkimustyöstä syntyviä uusia yrityksiä tai kaupallisia tuotteita. Säätiöiden sijoittaminen suomalaisiin pääomasijoitusrahastoihin aiheuttaisi niille epäedullisia veroseuraamuksia tai monimutkaisia hallinnollisia rakenteita.

Yleishyödyllisten yhteisöjen sijoittaminen kommandiittiyhtiömuotoisiin pääomarahastoihin katsotaan elinkeinotuloksi. Jos sijoittamista pääomarahastoihin ei katsottaisi elinkeinotuloksi, voisi yleishyödyllisten yhteisöjen potentiaalinen sijoittaminen vaikuttavuussijoitus- ja pääomarahastoihin olla toimialan arvion mukaan useita satoja miljoonia tulevana vuosina, kun otetaan huomioon rahastomarkkinoiden kehitys.

Useat työryhmät, kuten Kestävän kasvun työryhmä (puheenjohtajana Pekka Ala-Pietilä)³¹ ja Kotimaisen omistamisen ohjelman työryhmä (puheenjohtajana Juha Sipilä)³² ovat raporteissaan esittäneet säädösmuutosta yleishyödyllisten yhteisöjen sijoitusten veroneutraalista kohtelusta. Säädösmuutoksella voitaisiin vaikuttaa suomalaisten kasvuyritysten rahoituksen saamiseen. Lisäksi säädösmuutoksella olisi suuri merkitys koko yhteiskunnalle, kun yleishyödylliset yhteisöt voisivat hyötyä yritysten arvonnoususta.

31 Kestävän kasvun työryhmä: Kestävä talouskasvu ja hyvinvointimme tulevaisuus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, yritykset 2021:21.

32 Kotimaisen omistamisen ohjelman -työryhmä: Visio 2030 – Kohti vastuullista ja osaavaa omistajayhteiskuntaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2021:15.

Pörssirahoitus

Kasvuyritykset voivat myös hankkia rahoitusta listautumalla pörssiin. Usein myös pääomasijoittajien tavoitteena on pörssikelpoinen yhtiö, jolloin pääomasijoittaja voi irtautua yhtiöstä listautumisen yhteydessä. Vuonna 2021 Helsingin pörssin päälistalle listautuneista kahdeksasta yhtiöstä viisi oli pääomasijoittajataustaisia, kaikki alun perin buyout-sijoittajien rahoittamia kasvuyrityksiä.

Listautumisten määrät ovat kuitenkin hidastuneet niin Suomessa kuin koko Euroopassa. Kun vuoden 2021 ensimmäisellä puoliskolla 115 yhtiötä listautui Euroopan pörssiin, tänä vuonna uusia listautujia oli alkuvuodesta vain 26.³³ Vuosi 2021 olikin listautumissa ennätysellinen vuosi, sillä kaiken kaikkiaan pörssiin listautui 29 yritystä, kun taas vuonna 2022 pörssiin listautui yhdeksän yritystä.³⁴

EU-rahoitus

EU tarjoaa rahoitusta monenlaisiin hankkeisiin ja ohjelmiin. Se on vahvistanut tarkat säännöt, joilla varmistetaan, että varojen käyttö on tiukasti valvottua, avointa ja vastuullista. Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 -rakennerahasto-ohjelma sisältää Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahaston (ESR+) toimenpiteet. Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) toimet sisällytetään erikseen ohjelmaan myöhemmin tehtävällä ohjelman muutoksella. Ohjelma koskee Manner-Suomea.

Osa julkisen sektorin järjestelmää ovat EU:n tarjoamat laina-, takaus- ja sijoitusvälineet, kuten vuonna 2015 käynnistyneen Euroopan investointiohjelman myötä perustetun Euroopan strategisten investointien rahaston (ESIR) pk-yrityslainojen takausohjelmat. Eriytisesti vuoden 2021 alusta käynnistynyt InvestEU-ohjelma on koonnut, yhtenäistänyt, jäsentänyt ja vahvistanut EU:n tarjoamia rahoitusinstrumentteja ja palveluja.

InvestEU on yksinkertaistanut rahoituksen hakuprosessia yhdistämällä ESIR-rahaston ja 13 muuta EU:n rahoitusvälinettä sekä perustamalla InvestEU Advisory Hub -palvelupisteen, joka auttaa yrityksiä keskitetysti valmistelevaan hankkeita ja hakemuksia. Lisäksi uusi InvestEU-portaali tarjoaa tietokannan, joka yhdistää hankkeet mahdollisten sijoittajien kanssa maailmanlaajuisesti. Yritykset voivat saada EU-rahoitusta myös tutkimukseen ja innovaatioihin mm. Horisontti Eurooppa -ohjelmasta.

33 Talouselämän artikkeli 25.10.2022: Finanssialan konkari Pia Santavirta ottaa kopin valtion miljardisijoituksista.

34 Pörssisäätiö: Listautumiset Pohjoismaissa viime vuosina. Tutkimukset ja tilastot, päivitetty 9.1.2023.

EU:n tuet jaetaan kulloinkin voimassa olevien rahoitusohjelmien kautta, ja EU-rahoitusmahdollisuudet muodostavat melko monimutkaisen kokonaisuuden. Siitä huolimatta, että kaikki informaatio EU-tason rahoitusohjelmista on julkisesti saatavilla, voi vaihtoehtojen tarkisteleminen jäädä puolitiehen monen yrityksen kohdalla. Sekä välittäjäorganisaatiot että yritykset kokevat tiedon saamisen EU-rahoituksesta hankalaksi.

Vihreä siirtymä ja rahoitus

Vihreään siirtymään liittyvät liiketoimintamahdollisuudet ovat keskeinen ajuri yritysten investoinneille Suomessa. Samalla kestävyyskriteerit ovat tulleet sijoitus- ja rahoituspäätöksiin muiden arviointikriteerien rinnalle. Valtaosa vihreän siirtymän investoinneista on täysin markkinaehtoisia.

Julkisen rahoituksen tehtävä on täydentää yksityistä rahoitusta jakamalla riskiä ja vivuttamalla rahoitusta erityisesti kapeikkoalueille. Julkisen rahoituksen muodostama rahoitusekosysteemi toteuttaa tätä tehtävää nykyisellään varsin hyvin.³⁵ Kestävän rahoituksen markkina kehittyi kuitenkin nopeasti, joten näkemystä julkisen intervention tarpeesta on päivitettävä jatkuvasti ja tarvittaessa toimintamalleja on uudistettava.

Vihreän siirtymän rahoitukseen onkin varsin hyvin tarjolla yksityistä rahoitusta silloin, kun rahoitettavien kohteiden riskit ovat kohtuullisia ja investoinnit arvioidaan tuottaviksi. Liiketoimintaan, jolla vastataan tai sopeudutaan ekologiseen kestävyysaasteeseen, liittyy kuitenkin paljon epävarmuuksia. Julkista tukea ja riskinjakoa tarvitaan niin uusien ratkaisujen kehittämiseen, testaamiseen ja markkinoille viemiseen kuin myös jo tunnetun teknologian käyttöönottoon suuressa teollisessa mittakaavassa.

Julkisten toimijoiden, mm. Finnveran ja Tesin, nykyiset tuotteet soveltuvat vihreän siirtymän rahoitukseen. Ne toimivat yksityisten rahoittajien tukena siinä vaiheessa, kun yksityisten rahoittajien volyymit vihreän siirtymän rahoituksessa kasvavat. Lisäksi esimerkiksi Finnveralla on suunnitteilla ns. digi- ja ilmistolaina pk- ja midcap-yrityksille, jotka investoivat liiketoimintaa digitalisoiviin ratkaisuihin tai tekevät investointeja, jotka tukevat vihreää siirtymää tai kestävää kehitystä. Finnveran tavoitteena on hyödyntää EU-komission käynnistämän InvestEU-ohjelman lainatuotteiden riskinjakoa, joka kohdistuu innovatiivisten ja digitaalisten yritysten ja kestävä kehityksen hankkeiden rahoittamiseen.³⁶

35 Valle & Tuominen: Vihreän siirtymän rahoitus kasvupolitiikan osana. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2022:41.

36 Finnveran verkkosivu 3.2.2023: Finnvera aikoo hyödyntää InvestEU-ohjelmaa digitalisaation ja kestävä kehityksen vauhdittamiseksi – suunnitelmassa uusi laina yritysten digi- ja ilmastohankkeisiin.

Pyrkimys kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa ja digitalisaation edistäminen ovat Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 -ohjelman päätavoitteita. EAKR, ESR+ ja JTF edistävät vihreää ja digisiirtymää mm. tki-toiminnan, pk-yritysten tukemisen, koulutuksen ja osaamisen kehittämisen avulla.

Julkisen rahoituksen toimijoista Ilmatorahasto Oy:n rahoitus tukee kokonaisuudessaan vihreää siirtymää, sillä päästövähennyspotentiaali on sen keskeinen arviointikriteeri. Ilmatorahaston rahoitus kohdistuu ilmatoratkaisujen kaupalliseen skaalaukseen sekä päästövähennyksiä mahdollistaviin digitaalisiin ja fyysisiin alustoihin. Ilmatorahaston rahoitustoiminta on käynnistynyt vuonna 2021, ja sen rooli on kasvamassa. Ilmatorahasto täydentää julkista ja yksityistä rahoitusta. Yhtiö voi ottaa sijoitustoiminnassaan suurempaa riskiä tai tyytyä pienempään tuottoon kuin yksityiset sijoittajat.

Ilmatorahasto tähtää ensisijaisesti vaikutuksiin ja asemoituu nopeasti kehittyvän markkinaehtoisen tuottoa tavoittelevan vastuullisen sijoittamisen ja avustusmuotoisen yhteiskunnallisen rahoitustoiminnan väliin. Ilmatorahaston tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat Business Finland ja Tesi.

6.2 Julkiset yritystuet

Aiemmin todetun mukaisesti julkisen sektorin roolina on paikata tarvittaessa rahoituksen markkinapuutealueita sekä jakaa riskiä ja katalysoida rahoitusta yritysten uudistumiseen, kasvuun ja kansainvälistymiseen yritystukien ja yritysrahoituksen (lainat, takaukset, vientitakuut, luotot, pääomasijoitustoiminta) keinoin.

Tässä luvussa tarkastellaan julkisia yritystukia. Tilastokeskuksen yritystukitilaston mukaan vuonna 2019 yrityksistä hieman yli kahdeksan prosenttia sai yritystukea. Yritystueksi lasetaan Tilastokeskuksen tilastoissa suorat yritystuet, lainat ja myönnetyt takaukset. Yhteensä yritystuen piirissä oli 27 848 yritystä, joista suurin osa, 67,4 prosenttia, oli mikroyrityksiä.

Yritystukitilasto sisältää tietoja yritystukea rahoittavien instituutioiden – työ- ja elinkeinoministeriön (TEM), Business Finlandin, Finnveran sekä maa- ja metsätalousministeriön (MMM) – maksamista suorista yritystuista. Yritystukitilasto ei kata kaikkia yritysten saamia tukia. Esimerkiksi verotuet, kuntien antamat yritystuet ja maataloustuet eivät sisälly tilastoon. Myöskään kansainvälistymistukia tai Euroopan sosiaalirahaston tukia ei tilastoida. TEM:n yritystuet voidaan jaotella palkkatukiin, starttitukiin, kansainvälistymistukiin, ELY-keskusten tukiin ja energiatukiin. Finnveran tuet koostuvat myönnettyistä lainoista ja takauksista. Business Finlandin osalta mukana ovat kansalliset tutkimus- ja kehitysavustukset ja -lainat. MMM:n hallinnonalalta yritystukitiedoissa ovat mukana vain varsinaiset yrityksille myönnetyt yritystuet, eivät maataloustuet. Tiedot kattavat kaikki MMM:n hallinnoimat ohjelmat.

Tässä tarkastelussa on pitäydytty yleiskuvan saamiseksi ajanjaksoon ennen koronapandemian käynnistymistä vuonna 2020, koska koronapandemiasta aiheutui yritystukiin poikkeava ajanjakso. Yleiskuvan saamiseksi on kokonaisuutta tarkasteltu ajanjaksolla 2007—2019 ja lisäksi yritystukien (tuet, lainat, takaukset) jakautumista eri kokoluokittain on tarkasteltu ajanjaksolla 2014–2019.

Tarkasteltaessa yritystukien kokonaismäärää vuosina 2007–2019 on yritystukia maksettu tai myönnetty yhteensä keskimäärin 1,6 miljardia euroa vuodessa. Tässä on kuitenkin ollut vaihtelua yli ajan. Vuosina 2007–2019 maksettujen tai myönnettyjen yritystukien summa on noussut viidenneksellä. Kun verrataan vuoden 2019 tilannetta vuoteen 2015, jolloin tukia myönnettiin eniten, on yritystukien yhteissumma laskenut noin kymmenyksellä.

Tarkasteltaessa eri tukimuotojen kehitystä ilmenee vuosina 2007–2019 eriävä kehitystrendi eri tukimuotojen välillä. Vuoden 2013 jälkeen myönnettyjen takauksien yhteissumma on selvästi kasvanut, kun taas suorien tukien ja lainojen yhteissummat ovat selvästi vähentyneet. Myönnetyt takaukset ovat kattaneet tarkastelujaksolla keskimäärin 40 prosenttia kokonaistukisummasta, ja tarkastelujakson viime vuosina tämä osuus on jatkuvasti noussut. Vuonna 2019 myönnetyt takaukset ovat kattaneet jo puolet yritystukisummasta.

Maksettujen suorien tukien osuus kokonaissummasta puolestaan on ollut tarkastelujaksolla keskimäärin 30 prosenttia. Suorien tukien osuus kasvoi vuoden 2007 20 prosentista vuoden 2013 37 prosenttiin. Tämän jälkeen suorien tukien osuus yritystuista on selvästi laskenut, ja tarkastelujakson viime vuosina osuus on ollut melko tasaisesti lähellä 30:tä prosenttia.

Maksettujen lainojen osuus tarkastelujaksolla on ollut keskimäärin hieman vajaa 30 prosenttia, mutta osuus on selvästi laskenut. Tarkastelujakson alussa lainojen osuus on ollut selvästi yli 30 prosenttia yritystukien kokonaissummasta, mutta vuoteen 2019 tultaessa sen osuus on laskenut 20 prosenttiin.

Yritystukea saaneiden yritysten lukumäärä kasvoi vuodesta 2007 lähtien aina vuoteen 2014 saakka. Tämän jälkeen yritystukea saaneiden yritysten määrä on laskenut.

Vuonna 2007 tukea sai noin 25 000 yritystä, ja saajien määrä oli korkeimmillaan vuonna 2014 (noin 37 000 yritystä). Vuoteen 2019 tultaessa tuen saajien määrä on asettunut noin 28 000 yrityksen tasolle. Vuosina 2014–2019 yritystukea saaneiden määrä on laskenut 25 prosentilla.

Tukea saaneiden yritysten määrä yrityskoon mukaan: Vuonna 2019 keskisuurten yritysten osuus yritystukea saaneista yrityksistä oli 4 prosenttia. Midcap-yritysten osalta ei ole mahdollista saada tietoa, koska midcap-yritykset ovat osana suurten yritysten (henkilöstö vähintään 250) lukuja. Suurten yritysten osuus yritystuista oli vain alle 2 prosenttia.

Suurin osa eli lähes 70 prosenttia yritystuen saajista on ollut mikroyrityksiä (henkilöstön määrä alle 5). Pienten yritysten (henkilöstön määrä 5–49) osuus on ollut 28 prosenttia. Yrityskoon mukaiset osuudet tuen saajista ovat pysyneet varsin vakaina viime vuosina.

Tarkasteltaessa yritystuen saajia kokoluokittain suhteutettuna yrityskoon mukaiseen yrityskantaan on keskisuurten yritysten osuus tukien saajana ollut 36 prosenttia, suuryritysten (mukana midcap-yritykset) 54 prosenttia, mikroyritysten 6 prosenttia ja pienten yritysten 22 prosenttia. Lukumäärällisesti keskisuuret yritykset ovat siis saaneet yritystukea harvemmin, mutta yrityskantaan suhteutettuna suurempi osa – 36,1 prosenttia keskisuurista yrityksistä – on saanut yritystukea.³⁷

Tarkasteltaessa **yrityskokoluokkien mukaan maksettuja tukia ja lainoja sekä myönnettyjä takauksia** ajanjaksolla 2014–2019 yritystukia myönnettiin vuonna 2019 euromääräisesti eniten pienille yrityksille. **Yritystuista** 36,7 prosenttia (174 milj. euroa) maksettiin pienille yrityksille, 35,1 prosenttia (167 milj. euroa) mikroyrityksille, 14,8 prosenttia (70 milj. euroa) keskisuurille yrityksille ja 13,5 prosenttia (64 milj. euroa) suurille yrityksille. Keskisuurten yritysten saama osuus maksetuista yritystuista ei ole vaihdellut suuresti ajanjaksolla 2014–2019. Keskisuurten yritysten osuus on ollut pienin vuonna 2017 (11,4 %) ja suurin vuonna 2019 (14,8 %).

Pienten yritysten osuus kaikista **lainoista** vuonna 2019 oli suurin, 50,1 prosenttia (157 milj. euroa). Mikroyritysten osuus maksetuista lainoista oli toiseksi suurin, 26,3 prosenttia (82 milj. euroa), keskisuurten yritysten osuus 21,4 prosenttia (67 milj. euroa) ja suurten yritysten osuus 2,2 prosenttia (6,9 milj. euroa). Keskisuurten yritysten osuus maksetuista lainoista on noussut vuodesta 2014. Keskisuurten yritysten osuus maksetuista lainoista oli pienin vuonna 2014 (13 %) ja suurin vuonna 2018 (22,6 %), jonka jälkeen se on hieman laskenut.

Vuonna 2019 myös **takauksia** myönnettiin eniten pienille yrityksille. Pienten yritysten osuus myönnettyistä takauksista oli 44,7 prosenttia (360 milj. euroa), mikroyritysten osuus 28,8 prosenttia (232 milj. euroa), keskisuurten yritysten osuus 25,3 prosenttia (204 milj.

³⁷ Busk & Naumanen: Julkisten yritystukien vaikuttavuus keskisuurille yrityksille. PTT raportteja 278, 2022.

euroa) ja suurten yritysten osuus 1,2 prosenttia (9,9 milj. euroa).³⁸ Myönnettyjen takausten osuus on hieman laskenut keskisuurten yritysten osalta. Myönnettyjen takausten osuus oli suurin vuonna 2014 (28 %) ja pienin vuonna 2018 (21,3 %), jonka jälkeen se on hieman noussut.

Tilastojen valossa vaikuttaa siltä, että tarkastelujaksolla 2014–2019 keskisuuret yritykset ovat saaneet yritystukia kokoluokkaansa nähden enemmän: lähes kuudesosan yritystuista ja yli viidesosan lainoista ja takauksista. Pelkkien lukujen valossa ei voi ottaa kantaa siihen, onko saatujen yritystukien määrä paljon vai vähän.

Keskeisintä on, että julkisilla yritystuilla paikataan tarvittaessa markkinapuutealueita yritystukien ja yritysrahoituksen keinoin sekä jaetaan riskiä ja katalysoidaan toiminnalla rahoitusta yritysten uudistumiseen, kasvuun ja kansainvälistymiseen. Hyvä kysymys kuitenkin on, että olisiko mahdollista lisätä yritystukien vaikuttavuutta kohdentamalla tukipotista entistä suurempi osuus keskisuurille kasvuyrityksille, joilla on potentiaalia kasvaa kansainvälisille markkinoille.

38 Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto. Yritykset 2020. Yritystukitilasto 2019.

7 Julkiset yrityspalvelut

Julkisia yrityspalveluja ovat erilaiset yrityksille tarkoitetut tieto- ja neuvontapalvelut, maksulliset koulutus- ja konsultointipalvelut, rahoituspalvelut, verkostoitumispalvelut sekä toimintaympäristön kehittämispalvelut. Lisäksi yrityksille on tarjolla palveluja henkilöstön kehittämiseen ja rekrytointiin sekä koulutukseen.

Kasvua kansainvälisesti hakevien yritysten yrityspalvelut tarjotaan osana Team Finland (TF) -verkostoa, jonka ydintoimijoita ovat Business Finland, ELY-keskukset, Finnvera ja ulkoministeriö. TF -palvelutarjontaa täydentävät julkisten ja yksityisten yhteistyöverkostojen palvelut. TF -palvelut sisältävät neuvontaa, verkostoitumista, koulutusta sekä kehittämis- ja rahoituspalveluja.

Julkisia yrityspalveluja on saatavilla globaalisti, valtakunnallisesti, alueellisesti, seudullisesti ja paikallisesti. Palvelut löytyvät suoraan eri palveluorganisaatioiden kautta tai kootusti esim. Team Finlandin verkkosivujen tai suomi.fi/yritykselle-verkkopalvelun kautta. Palveluja tuotetaan kasvokkain, puhelimen tai Teamsin välityksellä sekä digitaalisesti.

Julkisten yrityspalvelutoimijoiden kokonaisuus on hyvin laaja ja osin hajanainen. Toimijat toimivat eri lähtökohdista ja palveluvalikoima on kirjava. Yrityspalvelujen kokonaisrakennetta on eri selvityksissä kuvattu yritysten kannalta hankalaksi hahmottaa, ja yritykset kokevat sen pirstaleiseksi. Yksittäisten palveluiden tunnettuus ja asiakaspalaute ovat kohutuullisen hyvällä tasolla, mutta yritykset kokevat palvelurakenteen pistemäiseksi eikä asiakkaita kyetä ohjaamaan yhdeltä palveluntuottajalta toiselle. Yritykset siis käyttävät julkisia palveluja suhteellisen aktiivisesti, mutta palveluista ei muodostu yhtenäistä kokonaisuutta. Palvelurakennetta tulisi koota yhtenäisemmäksi ja selkeyttää eri toimijoiden välisiä rajapintoja.

Työ- ja elinkeinoministeriö teetti vuodenvaihteessa 2022–2023 yrityspaneelikyselyn, jossa selvitettiin paneelissa mukana olevien yritysten näkemyksiä julkisista yrityspalveluista ja yrityspalvelukokonaisuudesta. Kyselyyn vastanneista 82 prosenttia oli käyttänyt julkisia yrityspalveluita.

Kyselyyn vastanneet yritykset suhtautuivat keskimäärin kriittisesti yrityspalvelukokonaisuuteen. Enemmistö kyselyyn vastanneista, 59 prosenttia, oli sitä mieltä, että yrityspalvelukokonaisuus on melko huonosti tai erittäin huonosti ymmärrettävissä. 35 prosenttia

kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että yrityspalvelukokonaisuus on hyvin helposti tai melko helposti ymmärrettävissä. Kysymykseen vastanneista 6 prosenttia ei osannut ottaa kantaa.

Kysymykseen siitä, vastaavatko julkiset yrityspalvelut yritysten tarpeisiin 48 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että julkiset yrityspalvelut vastaavat melko huonosti tai hyvin huonosti yritysten tarpeisiin. 34 prosenttia kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että julkiset yrityspalvelut vastaavat yrityksen tarpeisiin hyvin tai melko hyvin. 18 prosenttia kysymykseen vastanneista ei osannut sanoa.

Yritykselle sopivien yrityspalveluiden löytämisen helppoudesta tai vaikeudesta mielipiteet jakautuvat lähes tasan: 43 prosenttia oli sitä mieltä, että yrityspalveluiden löytäminen on hyvin helppoa tai melko helppoa. 44 prosenttia vastaajista puolestaan koki, että yrityksille sopivien yrityspalveluiden löytäminen oli melko vaikeaa tai hyvin vaikeaa. 13 prosenttia vastaajista ei osannut sanoa.

Keskisuuret ja midcap-yritykset julkisten yrityspalveluiden käyttäjinä

Keskisuurilla ja midcap-yrityksillä on sekä taloudellisia resursseja että tarvittavaa osaamista kasvaa merkittävästi kansainvälisillä markkinoilla. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että yritykset eivät joko tavoita tai hyödynnä täysimääräisesti tarjolla olevia kasvu- ja kansainvälistymispalveluita.

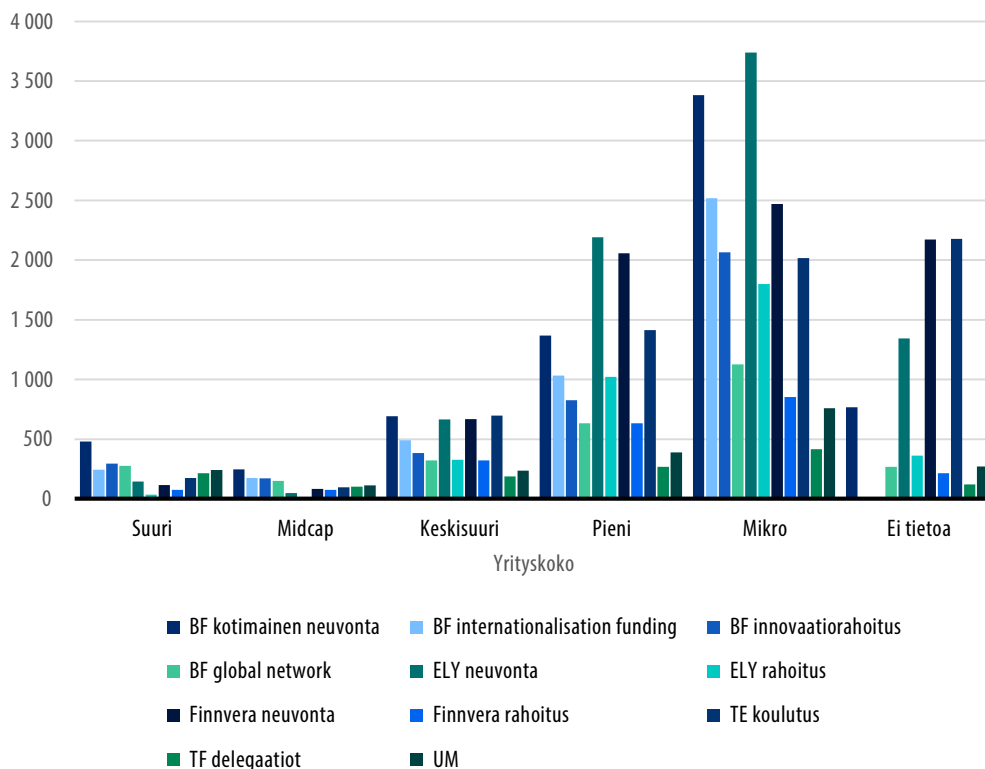
Pk-yritysbarometrin³⁹ mukaan keskisuuret yritykset käyttävät aktiivisesti erilaisia kansainvälistymispalveluita ja pitävät niitä hyödyllisinä. Samalla yritykset kuitenkin kokevat, että ne eivät saa kaikkia tarvitsemiaan palveluita. Esimerkiksi 70 prosenttia suurlähetystöverkoston palveluita maailmalla käyttävistä keskisuurista yrityksistä koki, että he olisivat tarvinneet myös muita palveluja. Muita palveluita tarvinneiden keskisuurten yritysten lukua voidaan pitää korkeana, sillä barometrin pk-yritykset yhteensä luku oli 20 prosenttia. Vastaava luku Business Finlandin kansainvälistymispalvelujen osalta oli 42 prosenttia (pk-yritykset yhteensä 29 %).

Tarkasteltaessa eri toimijoiden tarjoamia Team Finland (TF) -palveluja yrityskoon mukaan (kuvio 14) huomataan, että keskisuuret ja midcap-yritykset eivät ole tällä hetkellä merkittävästi palvelujen kohteena, vaikka voitaisiin olettaa, että juuri näillä yrityksillä olisi potentiaalia kasvaa ja kansainvälistyä. Team Finland -strategiatyön yhteydessä tehtiin sisäinen selvitys eri TF-toimijoiden palvelujen kohdistumisesta vuosina 2018–9/2022. Selvityksessä

39 Pk-yritysbarometri, syksy 2022.

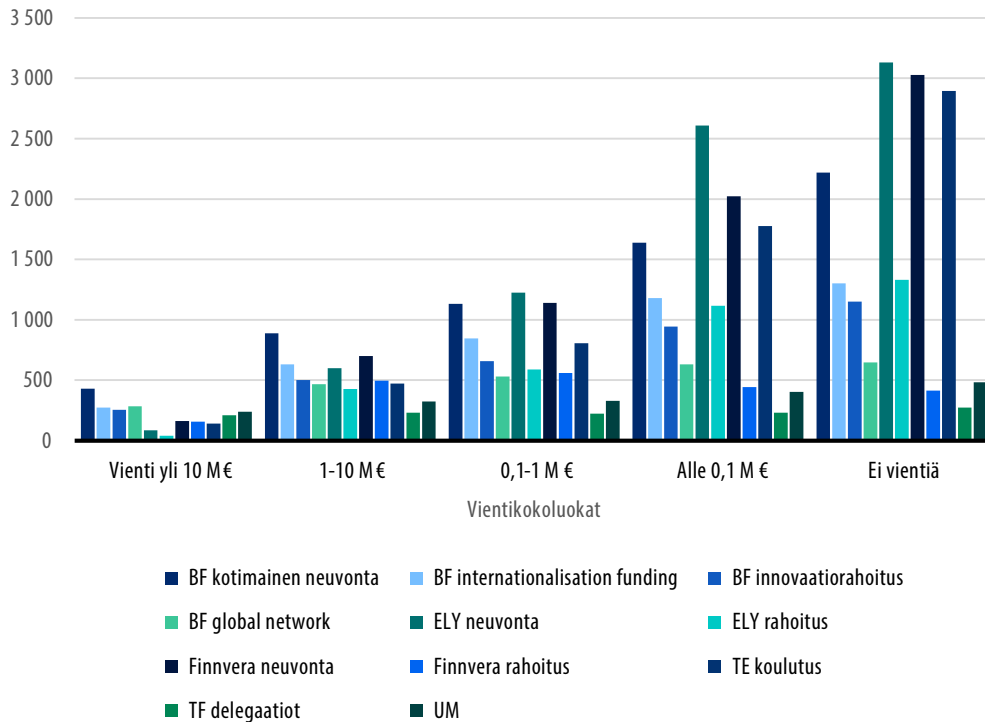
kävi ilmi, että lukumääräisesti pääosa TF-palveluista kohdistuu pienille ja mikroyrityksille (yli 2/3 palveluista). Selvitys osoittaa, että TF-palvelujen tarjonta ja keskiuurten yritysten tarpeet eivät kohtaa riittävän hyvin.

Kuvio 14. TF-palvelujen kohdistuminen yrityskoon mukaisesti. (Lähde: TF-selvitys, 2022).

Samassa selvityksessä kävi ilmi, että merkittävä osa palveluista kohdentuu yrityksiin, joilla ei ole vielä vientiä vaan ne ovat vasta kansainvälistymisen alkuvaiheessa (Kuvio 15). Tämä havainto koskee kaikkia TF-ydintoimijoita. Palvelujen vaikuttavuus paransi, jos palvelut kohdistuisivat monipuolisemmin yrityskenttään ja huomioisivat jo pidemmällä kasvupuoluilla olevat yritykset.

Kuvio 15. TF-palvelut viennin mukaan. (Lähde: TF-selvitys, 2022).

Vaikuttaa siis siltä, että palvelun tarjonta ja keskisuurten yritysten tarpeet eivät kohtaa. Keskisuurten ja midcap-yritysten kasvupotentiaalia ei hyödynnetä Suomessa optimaalisesti. Konkreettisia toimia TF-palvelujen uudelleen suuntaamiselle tarvitaan. TF-strategiatyössä asia on nostettu esille. Tarkoituksena on kohdistaa merkittävästi kasvu- ja kansainvälistymispalveluja juuri tälle kohderyhmälle yritysten tarpeiden mukaisesti mm. fokuoimalla toimintaa Suomen keskeisiin vientimaihin sekä valittuihin teemoihin, kuten vihreään siirtymään ja digitaalisuuteen. Lisäksi on tarkoitus tuoda tehokkaammin esille merkittäviä markkinamahdollisuuksia, joihin suomalaiset yritysverkostot voivat päästä mukaan.

Edellä mainittuja toimenpiteitä tarkennetaan yhdessä yritysten kanssa. Yhteistyöfoorumeina voivat toimia jo käynnistyneet aktiviteetit, kuten esim. EK:n Mittelstand-ohjelma ja kasvuryhmä. Valintojen ympärille kootaan TF-palvelupolun avulla keskeiset vientiä ja kansainvälistä kasvua vahvistavat palvelut. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi markkinatiedon ja asiakastarpeen välittäminen suomalaisille yrityksille sekä erilaiset rahoituspalvelut sisältäen innovaatorahoituksen, vientiluotot ja vientikaupan rahoituksen. Kansainvälistymispalveluiden kokoaminen eri tarpeiden mukaisiksi kokonaisuuksiksi – TF-palvelupoluksi – mahdollistaa palveluiden tarjoamisen laajempina kokonaisuuksina yrityksille.

Merkittävien kehityshankkeiden näkökulmasta hyvä esimerkki keskisuuriin yrityksiin kohdistuvista toimista on Business Finlandin käynnistämä haastajaveturi-kampanja. Siinä yrityksiä kannustetaan kehittämään radikaalisti liiketoimintaansa tukemalla sekä yrityksen omaa tutkimusta ja kehitystä että yrityksen verkoston toimintaa. Haastajavetureista on jo muutamia hyviä esimerkkejä. Tämän tyyppisillä toimilla vahvistetaan yritysten liiketoimintaekosysteemejä ja suunnataan kehitystoimintaa pienimuotoisesta kehittämisestä radikaalien innovaatioiden suuntaan.

Jotta jatkossakin kyetään palvelemaan erilaisia asiakkaita heidän tarpeidensa mukaisesti, edellytyksenä on, että myös yrityspalvelutoimijoiden palveluita tehostetaan ja eri toimijoiden rooleja selkiytetään jakamalla tehtävät. Eräs keino tehostaa palveluita on hyödyntää enemmän digitaalisuutta. Digitaalisuus auttaa palveluiden hahmottamisessa ja niiden tavoittamisessa. Digitaalisen palvelupolun avulla yritykset pystyvät tavoittamaan oman tarpeensa mukaiset palvelut. Palvelujen kohdistaminen keskisuurille yrityksille lisää palveluiden vaikuttavuutta ja vahvistaa keskisuurten yritysten mahdollisuuksia toteuttaa kasvupotentiaaliaan.

8 Osaavat omistajat

Ei ole yrittäjyyttä ilman omistamista eikä kasvuyrittäjyyttä ilman kasvuun pyrkivää omistajuutta. Omistajien halu kasvaa on tärkeä keskisuurten yritysten kasvun ajuri.

Yritysten omistajina Suomessa ovat pääosin yksityiset, julkisyhteisöt, osuuskunnat, valtio, eläkeyhtiöt, rahoitus- ja vakuutuslaitokset, seurakunnat, säätiöt, rahastot ja ulkomaalaiset. Yritykset omistavat myös toisiaan sekä vähemmistö- että enemmistöosuuskin.

Liiketoiminnan kasvun toteuttaminen edellyttää usein rahaa, ja suurin osa keskisuurista ja midcap-yrityksistä tarvitsee ulkopuolista rahoitusta ja pääomaa liiketoimintansa kasvun toteuttamiseen. Vuosittainen pääomatarve määräytyy yrityksen koon ja kasvuvauhdin perusteella.⁴⁰ Midcap-yrityksissä kasvun edellyttämä vuosittainen pääomatarve on niin merkittävä, että suurimmassa osassa yrittäjä- tai perheomisteisista yrityksistä omistajalla ei ole yksin varaa panostaa yrityksen kasvuun. Tämän vuoksi omistajaksi tulee usein toinen yritys.

Seuraavassa alaluvuissa on tarkasteltu keskisuurten yritysten omistamista sekä erilaisia omistusmuotoja, kuten perheet omistajina ja pääomasijoittajat omistajina. Luku päättyy omistajanvaihdoksiin liittyviin kasvun mahdollisuuksiin ja haasteisiin.

Yritysten omistaminen Suomessa

Omistajuuden selvittäminen rekisteristä on haasteellista. Seuraavassa yritysten omistajuutta on selvitetty eri tutkimusten valossa.

Pienistä ja keskisuurista yrityksistä useimmat (94,8 %) olivat itsenäisiä eli konserniin kuulumattomia. Pk-yritysten eri luokkien välillä oli tässä suhteessa kuitenkin merkittäviä eroja. Mitä suurempi yritys henkilöstömäärältään oli, sitä useammin se kuului konserniin. Mikro-yrityksistä 96,5 prosenttia oli riippumattomia ja pienyrityksistäkin 75,9 prosenttia, mutta keskisuurista enää harvempi kuin joka kolmas (32,7 %) oli riippumaton.⁴¹

40 Simons et al.: Keskisuurten yritysten kasvu, kansainvälistyminen ja resilienssi globaaleissa liiketoimintaekosysteemeissä. PTT raportteja 279, 2022.

41 Luhtala: Konsernisuhteella iso rooli yrityksen merkitykselle taloudessa. Tilastokeskuksen Tieto & Trendit, Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit 22.3.2016.

EK:n mukaan moninkertainen portfolioyrittäjyys eli useampien yritysten samanaikainen omistaminen on tyypillistä 50–499 henkilön yrityksissä. Kasvua haetaan uusia yrityksiä ostamalla tai perustamalla. Keskisuurista yrityksistä arviolta jopa noin puolet olisi portfolioyrittäjien omistamia.

Perheyrietykset omistajina

Merkittävä osa keskisuurista ja midcap-yrityksistä on perheomisteisia. Tarkkaa määrää tai osuutta ei tiedetä, koska perheyrittäjyyden tunnistaminen rekisteriaineistoista on haastavaa. Tilastokeskuksen ja Perheyrietysten liiton⁴² tekemän tilastoanalyysin mukaan pienistä yrityksistä 75 prosenttia, keskisuurista 38 prosenttia ja suurista 20 prosenttia on perheyrietyksiä. Keskisuuria perheyrietyksiä on useilla toimialoilla. Keskisuurten perheyrietysten yleisimmät toimialat olivat majoitus- ja ravintola-ala sekä rakentaminen. Pienistä perheyrietyksistä 90 prosenttia on ensimmäisen sukupolven omistuksessa. Keskisuuria ensimmäisen polven perheyrietyksiä on 55 prosenttia ja suuria 35 prosenttia.

EK:n arvioiden mukaan puolestaan noin 80 prosenttia Mittelstand-yrityksistä (50–499 henkilöä työllistävistä yrityksistä) olisi perheyrietyksiä.⁴³ Ali-Yrkkön ja Rouvisen⁴⁴ määritelmän mukaisista Mittelstand-yrityksistä yli 60 prosenttia on perheyrietyksiä.

Työllistäjänä perheyrietykset tuovat alueellista vakautta ja pysyvyyttä, sillä perheyrietysten omistajien kynnys muuttaa yrityksen kotipaikkaa on yleensä selvästi korkeammalla kuin muiden yritysten.⁴⁵ Asemansa vakiinnuttaneiden perheyrietysten kohdalla kasvutavoitteet ovat usein maltillisempia kuin keskimäärin keskisuurissa yrityksissä, ja usein kasvu tapahtuu yritysostojen kautta.

Hyvä kysymys on se, missä määrin perheyrietysten maltillinen kasvu riippuu perheyrietysten tarpeisiin sopivan rahoituksen saatavuudesta. Oman pääoman ehtoinen rahoitus tuo yritysten kasvun rahoittamiseen joustavuutta ja on yleisesti edellytys myös vieraan pääoman, kuten pankkirahoituksen, saatavuudelle. Voisivatko uudentyyppiset rahoitusmuodot, joiden irtautumisaikataulu olisi pitkäjänteisempi kuin tyypillisesti pääomasijoittajilla, edistää perheyrietysten kasvun ja kansainvälistymisen tukemista?

42 Tilastokeskus ja Perheyrietysten liitto: Family businesses in Finland, 2017.

43 Huovinen: Katsaus moninkertaiseen yrittäjyyteen ja Suomen "Mittelstand"-yrityksiin. Elinkeinoelämän keskusliitto, 2021.

44 Ali-Yrkkö & Rouvinen: Suomen Mittelstand – Löytyykö kasvu tästä yritysjoukosta? Taloustieto Oy (ETLA B270), 2015.

45 Blom & Rehn: Omistajan ääni – Perheyrietykset globalisoituvassa taloudessa. Perheyrietysten liitto ry, 2017.

Suomessa on Tesin arvion mukaan noin 100–200 sellaista sijoituskelpoista perheyhtiötä, jotka eivät halua ottaa rahoitusta perinteisiltä pääomasijoittajilta. Osa näistä yhtiöistä pystyi kuitenkin nopeampaan kasvuun ja kansainvälistymiseen, jos niillä olisi käytössään enemmän oman pääoman ehtoista rahoitusta ja ulkopuolista osaamista tämän tukena.⁴⁶

Pääomasijoittajat omistajina

Pääomasijoittaminen on hyvä esimerkki siitä, että yrityksen kasvuun tarvitaan pääoman lisäksi myös osaamista. Pääomasijoittajat tuovat yrityksiin strategista asiantuntemusta, kehittävät raportointi- ja hallintajärjestelmiä, luovat nykyaikaisia palkitsemis- ja sitouttamismalleja sekä antavat omat kontaktiverkostonsa yrityksen käyttöön liiketoiminnan nopeaa kehittämistä ja rekrytointeja varten. Pääomasijoittajat mahdollistavat yritysten pääsyn uusille markkinoille laajojen verkostojensa kautta niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla.

Pääomasijoittajat hakevat sijoituksilleen kasvua. PwC:n ja Pääomasijoitusyhdistyksen selvityksen⁴⁷ mukaan kotimaisten ja ulkomaisten pääomasijoittajien omistamat suomalaiset yhtiöt ovat kasvaneet keskimäärin 45 prosenttia vuosittain kolmen vuoden kuluessa ja 36 prosenttia viiden vuoden kuluessa ensisijoituksesta. Vastaavien toimialojen ja samankokoisten vertailuyritysten luvut ovat 6 prosenttia ja 5 prosenttia.

Kotimaisten ja ulkomaisten pääomasijoittajien omistamat suomalaiset yhtiöt kasvattavat myös henkilöstömääräänsä paljon nopeammin kuin verrokkinsa. Keskimäärin yhtiöiden henkilöstömäärä on kasvanut vuosittain 39 prosenttia 3 vuoden kuluttua ja 26 prosenttia 5 vuoden kuluttua ensisijoituksesta. Vastaavilla toimialoilla ja samankokoisilla vertailuyrityksillä luku on 2 prosenttia. Todennäköisesti ero pääomasijoitettujen ja vertailuyritysten välillä ei ole näin suuri, sillä pääomasijoittajien sijoitukset kohdistuvat voimakasta kasvua hakeviin yrityksiin. Kasvu on nopeinta venture capital - ja buyout-yrityksissä. Ensiksi mainituilla kasvu johtuu niiden pienestä koosta ja nopeasta laajentumisesta, kun taas jälkimmäisillä se voi johtua lisäksi esimerkiksi yritysostoista.

46 Kotimaisen omistamisen ohjelman -työryhmä: Visio 2030 – Kohti vastuullista ja osaavaa omistajayhteiskuntaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, Yritykset 2021:15.

47 PwC ja Pääomasijoittajat: Pääomasijoittajien vaikutus yritysten kasvuun 2012–2021. Vaikuttavuustutkimus lokakuu, 2021.

Omistajanvaihdokset kasvun ajureina

Ymmärrys omistajanvaihdosten merkityksestä yritysten kasvussa ja kehittämisessä on viime vuosina laajentunut. Kyse ei ole yksinomaan yrittäjien ikääntymisen mukanaan tuomasta omistajanvaihdoksen tarpeesta, vaan omistajanvaihdokset nähdään yhä enemmän kasvun ja uudistumisen työkaluna.

Omistajanvaihdos on aiempien tutkimusten mukaan myös hyvä mahdollisuus saada vakiintunut liiketoiminta uuteen kasvuun. Esimerkiksi Finnveran mukaan sen rahoittamissa yrityskaupoissa yli 40 prosenttia yrityksistä muuttuu kasvuyrityksiksi.⁴⁸ Omistajanvaihdosten onnistuminen on tärkeää myös siitä syystä, että omistajanvaihdostilanteissa olevissa yrityksissä on merkittävä määrä työpaikkoja.

Tietoa toteutuneista omistajanvaihdoksista ei ole ollut aiemmin saatavilla, mutta tilanne on muuttunut. Omistajanvaihdosfoorumien rahoittamassa Tilastokeskuksen pilottihankkeessa syntyi ensimmäinen kokeellinen tilasto toteutuneista osakekaupoista ja sukupolvenvaihdoksista. Tiedot perustuvat Verohallinnon tietoihin siitä, kuinka monessa yrityksessä vähintään 50 prosenttia osakkeista tai osuuksista on vaihtanut omistajaa ja kuinka paljon yritysten omistajille on myönnetty sukupolvenvaihdoshuojennuksia. Siitä huolimatta, että omistajanvaihdostilasto ei anna täydellistä kuvaa omistajanvaihdosten toteutumisesta mm. siksi, että liiketoimintakaupat jäävät tarkastelun ulkopuolelle, antaa tilasto suuntaa antavaa kuvaa kehityksestä ja auttaa kehittämään omistajuuden ja omistajanvaihdosten tilastointia.

Tilastokeskuksen kokeellisen omistajanvaihdostilaston mukaan osakekauppoja ja sukupolvenvaihdoksia tapahtui vuosina 2018–2020 noin 4 000 vuosittain, mutta koronapandemia-vuosina 2020–2021 lukumäärä näyttäisi jäävän selvästi sen alle. Vuonna 2020 Suomessa toteutettiin 3 750 omistajanvaihdosta. Näistä 3 214 oli osakekauppoja ja sukupolvenvaihdoksia toteutui 700.

Osakekauppojen kohteena olleiden yritysten kokoluokittainen jakauma heijastelee suomalaisen yrityssectän yleistä kokoluokittaista rakennetta. Pienten yritysten osuudet osakekaupoilla toteutetuista omistajanvaihdoksista vuosina 2018–2020 olivat 13 prosentin luokkaa (noin 400–500 / vuosi) ja mikroyritysten 80 prosentin luokkaa (noin 2 500–3 000 / vuosi). Keskisuurten yritysten osakekauppojen osuus on vaihdellut vajaan kolmen ja lähes kuuden prosentin välillä (noin 100–200 / vuosi). Suurten yritysten osuudet ovat alle prosentin luokkaa (noin 20–30 / vuosi).

48 Finnveran artikkeli 13.05.2022: Yrityskauppa voi olla tie kasvuun.

Sukupolvenvaihdosten osuudet olivat vuosina 2018–2020 mikroyrityksissä noin 70 prosentin luokkaa (noin 400–600 / vuosi) ja pienissä yrityksissä noin 13–14 prosenttia (100–200 / vuosi), keskiuurissa yrityksissä hieman alle viiden – kuuden prosentin luokkaa (noin 20–30 / vuosi), kun taas suurissa yrityksissä osuudet jäivät alle puolen prosentin (muutamia kappaleita / vuosi).⁴⁹

Osakekauppoina toteutuvat omistajanvaihdokset painottuvat nuoriin, alle kymmenen-vuotiaisiin yrityksiin, kun taas sukupolvenvaihdos on useimmiten osa yrityksen elinkaaren myöhempää vaihetta.⁵⁰

Omistajanvaihdoksiin liittyvistä odotuksista ja aikomuksista kertoo kolmen vuoden välein toteutettava omistajanvaihdosbarometri, joista viimeisimmän barometrin mukaan seuraavan kymmenen vuoden aikana on odotettavissa yrittäjien ikääntymisen takia 32 000 osake- tai liiketoimintakauppaa perheen ulkopuolisille ja 11 000 sukupolvenvaihdosta. Omistajanvaihdosaikomukset eivät jakaudu tasaisesti seuraavalle kymmenelle vuodelle, vaan kolmen seuraavan vuoden aikana yli 55-vuotiaista 55 prosenttia aikoo luopua päävastuusta yrityksessään, mikä tarkoittaisi yli 7 000 omistajanvaihdosta pelkästään yrittäjän ikääntymisen takia.

Sukupolvenvaihdokset ovat yksi ryhmä omistajanvaihdoksissa. Yrityksiä ja liiketoimintoja ostetaan ja myydään monesta muustakin syystä ja muissakin yrityksen elinkaaren vaiheissa. Tilastokeskuksen toteutuneiden omistajanvaihdosten lukumäärien ja omistajanvaihdosbarometrin tulosten valossa vaikuttaisi siltä, että Suomessa on toteutumattomien omistajanvaihdosten patoutumaa eli omistajanvaihdoksia toteutuu tällä hetkellä vähemmän kuin yrittäjien aikomuksissa olisi.

Onnistuneet omistajanvaihdokset edellyttävät, että markkinat toimivat niin, että omistajat ja myyjät kohtaavat ja yritysten hinnat määräytyvät realistisesti. Merkitystä on myös rahoituksen saatavuudella omistajanvaihdostilanteissa. Omistajanvaihdoksiin kuuluvat sukupolvenvaihdokset nostavat myös esiin kysymykset perintö- ja lahjaverotuksen tasosta.

Verotuksella ja koko säädösympäristöllä on oma vaikutuksensa omistajanvaihdosten toteuttamiseen. Vakaa säädösympäristö vähentää omalta osaltaan ostajien ja jatkajien riskejä. Toisaalta vähäisetkin merkit omistajanvaihdokseen liittyvän verotuksen muutoksesta voivat väliaikaisesti pysäyttää valtavan määrän omistajanvaihdoksia.⁵¹

49 Tilastokeskus: Kokeellinen tilasto, Yritysten omistajanvaihdokset, Yritysten omistajanvaihdokset yrityksen koon mukaan 2018–2021*. Tieto poimittu 20.2.2023.

50 Tilastokeskus 2.11.2022: Omistajanvaihdoksen kohteena useimmiten nuori ja pieni yritys.

51 Viljamaa & Varamäki (toim.): Pk-yritysten omistajanvaihdosilmiö. OV-foorumi 2022.

Yhteenvedona todettakoon, että omistajuudesta tiedetään toistaiseksi vähän. Erityisesti tarvittaisiin lisätietoa siitä, miten omistajuus, omistajarakenteet ja -strategia sekä yritysten hallitustyöskentely vaikuttavat kasvuun ja uudistumiseen suhtautumiseen sekä näihin liittyviin riskeihin.

Omistajan kasvuhalukkuus on keskikokoisten kasvuyritysten merkittävin kasvun ajuri. Ymmärryksen lisääminen voisi tukea yrittäjyys-, elinkeino- ja innovaatiopolitiikan suunnittelua sekä uudistumista ja kasvua tukevien instrumenttien löytämistä.

9 Hallitustyöskentely ja johtajuustiimit suomalaisissa yrityksissä

Pk-yritysten toimintaympäristön muutokset haastavat yrityksiä entistäkin voimallisemmin. Kilpailu kasvaa sekä koti- että ulkomaan markkinoilla. Kysynnän nopeat ja lisääntyvät muutokset sekä teknologian muutokset vaikeuttavat kilpailukyvyn ylläpitoa, mikä haastaa yritysten strategista johtamista ja yrittäjyyttä. Yhtenä keinona vastata toimintaympäristön muutokseen ja osaamistarpeiden lisääntymisvaateisiin on yritysten hallitustyöskentely, joka on yksi keino saada osaamista yrityksen kehittämiseen.

Tutkimusten mukaan aktiivisella hallitustyöskentelyllä on havaittu olevan erityisesti keski- suurissa yrityksissä myönteisiä vaikutuksia yrityksen toimintaan.⁵² Tutkimuksissa on yritetty selvittää hallitusten kokoonpanojen ja yritysten menestymisen välistä suhdetta, mutta tutkimukset osoittavat, että tärkeämpää yritysten menestykselle on ylipäätään hallitusten kyky toimia tehokkaasti.

Hallitusten sijaan monissa pienemmissä tai kehityksen alkuvaiheessa olevissa yrityksissä voi olla myös neuvonantajatiimi (advisory board). Neuvonantajatiimi voi olla sopiva vaihtoehto hallitukselle tai kehittyvän hallitustyöskentelyn esiaste. Neuvonantajatiimistä on käytetty myös epävirallisempaa termiä varjohallitus, joka hyödyttää pienempää yritystä, jossa yrittäjä kokee tarvitsevansa ulkopuolista tukea ja näkemystä.

Pieniin ja toimintansa aloittaviin yrityksiin on myös todennäköisesti helpompi löytää päteviä ulkopuolisia jäseniä epäviralliseen varjohallitukseen, koska jäsenen vastuu on silloin huomattavasti pienempi kuin varsinaisena hallituksen jäsenenä. Neuvonantajien ei tarvitse ottaa samanlaista hallinnollista vastuuta ja riskiä, mikä hallituksen jäsenille muodostuu, kun heidät nimitetään ja rekisteröidään virallisiksi hallituksen jäseniksi.⁵³

52 Gabrielsson: Boards of Directors and Entrepreneurial Posture in Medium-size Companies. Putting the Board Demography Approach to a Test. *International Small Business Journal*, 2007.

53 Kuokkanen: Hallituksen toiminta ja hallitustyöskentely: Tapaustutkimus kansainvälistyneestä perheyriytestä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Kauppatieteiden laitos, 2011.

Yritysten johtamisessa hyödynnetään ulkopuolista osaamista hallitusten ja neuvonantaja-tiimien kautta. Yrityksissä voi olla lisäksi monenlaisia erilaisia johtamistiimejä, jotka koostuvat yritysten omistajista ja operatiivisesta johdosta.

Suomalaisten yritysten hallitusten kokoonpano

Tesi on selvittänyt suomalaisen yritysten hallitusten kokoonpanoja sukupuolen, kansallisuuden, iän ja hallitusjäsenyyden keston osalta.⁵⁴ Tesin tutkimus ei ole suoraan sovellettavissa keskisuurten yritysten hallitustyöskentelyyn, sillä tutkimuksessa on mukana myös pienempiä, vähintään viisi henkilöä työllistäviä yrityksiä. Tutkimuksen tulokset antanevat kuitenkin suuntaa myös keskisuurten yritysten hallitustyöskentelyn tilanteesta. Tutkimuksessa eivät ole mukana suomalaiset tytäryhtiöt ja ulkomaisesti omistetut Suomessa toimivat yhtiöt. Maaliskuussa 2022 tehty kyselytutkimus kattaa noin 42 000 yhtiötä ja 102 000 hallituksen jäsentä.

Tutkimuksen mukaan suomalaisten yritysten hallitusjäsenistä 69 prosenttia on miehiä. Naisia on hallitusjäsenistä 31 prosenttia. Naisten osuus hallitusjäsenistä on säilynyt koko 2000-luvun 30 prosentin tuntumassa. Eniten naisia on hallitusjäseninä mikroyrityksissä (33 %), julkisissa large cap -yrityksissä (32 %) ja toimialoista terveys- ja sosiaalipalveluissa (49 %) sekä koulutustoimialoilla (40 %). Pääomasijoitetuissa yrityksissä naisten osuus on vain 16 prosenttia.

Hallitusjäsenten keski-ikä on 50 vuotta. Alle 40-vuotiaita on 24 prosenttia ja yli 60-vuotiaita 23 prosenttia. Pääomasijoitetuissa yrityksissä keski-ikä on hieman matalampi, 48 vuotta.

Myös hallitusten puheenjohtajista suurempi osa on miehiä (85 %), ja hallitusten puheenjohtajat ovat keskimäärin vanhempia kuin hallitusten jäsenet keskimäärin (puheenjohtajan keskimääräinen ikä on 53 vuotta, kun kaikkien jäsenten keski-ikä on 50 vuotta). Naisten osuus hallitusten puheenjohtajista on 15 prosenttia. Sukupuolijakauma hallitusten puheenjohtajien osalta on merkittävästi enemmän vinoutunut kuin hallitusjäsenten sukupuolijakauma. Naispuheenjohtajat ovat yleisempiä terveys- ja sosiaalipalveluissa, muussa palvelutoiminnassa sekä majoitus- ja ravitsemisalalla.

Hallitusjäsenyyden kesto vaihtelee yritystyypeistä riippuen. Suomalaisissa yrityksissä hallitusjäsenyys kestää keskimäärin 10 vuotta. Julkisissa yhtiöissä hallitusjäsenyyksien keskimääräinen kesto on 5,6 vuotta, ja hallitusjäsenyys on yksityisyhtiöitä lyhyempikestoinen kaikissa yrityskokoluokissa. Pääomasijoitetuissa yrityksissä hallitusjäsenyyden keskimääräinen kesto on 5,5 vuotta.

54 Suomen Teollisuusijointus Oy: Suomalaisten yritysten hallituskokoonpanot 1.4.2022.

Suomalaisten yritysten hallitukset ovat keskimäärin hyvin suomalaisia, sillä hallitusjäsenistä 95 prosenttia on Suomen kansalaisia. Ainoastaan 5 prosenttia hallitusjäsenistä on kotoisin Suomen ulkopuolelta, ja heistä suurin osa on virolaisia ja ruotsalaisia.

Yrityksen koko vaikuttaa merkittävästi kansainvälisten hallitusjäsenien määrään. Suuremmilla yrityksillä on merkittävästi enemmän kansainvälisiä hallitusjäseniä kuin pienemmillä yhtiöillä. Eniten kansainvälisiä hallitusjäseniä on large cap -yhtiöillä (markkina-arvo on vähintään miljardi euroa), joissa ulkomaan kansalaisten osuus on noin 21 prosenttia. Midcap-yrityksissä ulkomaan kansalaisia on hallituksessa noin 10 prosenttia ja keskisuurissa yrityksissä 8 prosenttia.

Myös toimiala vaikuttaa kansainvälisten hallitusjäsenien määrään. Eniten kansainvälisiä hallitusjäseniä on informaatio ja viestintä -toimialalla (10 %), toiseksi eniten majoitus- ja ravitsemistoiminnassa (8 %) ja kolmanneksi eniten rahoitus- ja vakuutustoiminnassa (7 %). Kansainvälisten hallitusjäsenien osuus uusista hallitusjäsenistä on kasvanut 2000-luvulla 1 prosentista 9,5 prosenttiin. Kehitystä on ajanut erityisesti isompien yritysten kansainvälisten hallitusjäsenien määrän kasvu. Pääomasijoitetuissa yrityksissä kansainvälisiä hallitusjäseniä on 16 prosenttia.

Yhtiön kasvuhakuisuuden ja hallitusjäsenien keski-ikä välillä ei ole havaittavissa selkeää yhteyttä. Hallitusjäsenyyden keston ja yhtiön kasvuhakuisuuden välillä on kuitenkin havaittavissa selkeä yhteys. Voimakkaammin kasvuhakuisilla yhtiöillä hallitusjäsenyyden kestot ovat huomattavasti keskimääräistä lyhyempiä.

Omistajuus- ja johtamistiimit suomalaisissa yrityksissä

Yritysten kasvussa ja uudistumisessa on roolinsa erilaisilla omistajuus- ja johtamistiimeillä. EK:n pk-pulssin⁵⁵ mukaan yrityksillä voi olla samanaikaisesti useita erilaisia tiimejä, kuten yrittäjyystiimi, johtoryhmä, neuvonantaja (advisory board) ja hallitus.

EK:n kyselytutkimuksessa yrittäjyystiimillä tarkoitetaan yrityksen operatiiviseen toimintaan osallistuvien omistajien muodostama tiimiä. Johtoryhmät puolestaan ovat yritystoimintojen tai vastuualueiden johtajista koostuvia säännöllisesti kokoontuvia ryhmiä, ja neuvonantajatiimillä tarkoitetaan tiimiä, jossa on yrityksen ulkopuolisia henkilöitä sparraamassa toimintaa. Hallituksella tarkoitettiin EK:n kyselyssä hallitusta, jossa on mukana myös yksi tai useampi yrityksen ulkopuolinen henkilö.

⁵⁵ Huovinen: Katsaus yritysten omistajuuteen, kasvuun ja johtamiseen. Pk-Pulssi- ja kasvu-yrittäjyysskatseus, kesäkuu 2022. Elinkeinoelämän keskusliitto.

EK:n kysely kohdistettiin työnantajayrityksille, ja siihen osallistui yhteensä 1 048 työnantajayritystä. Yrityskyselyn aineisto kerättiin kesäkuussa 2022. Kyselyssä kartoitettiin omistajuus- ja johtamistiimejä työnantaja- ja Mittelstand-yrityksissä ja lisäksi tulokset jaoteltiin eri yrityskokoryhmien mukaisesti.

Tarkasteltaessa omistajuus- ja johtamistiimejä yritysten kokoluokkien mukaan lisääntyy ulkopuolisen osaamisen hyödyntäminen eli hallitus- ja neuvonantajatiimien hyödyntäminen yrityskoon kasvaessa. Kriittinen piste varsinaisen hallitustyöskentelyn kehittämiseksi näyttäisi EK:n kyselyn mukaan olevan noin 30 työntekijän yrityksissä. Tätä suuremmissa yrityksissä ns. ulkopuolisia tai riippumattomia hallitusjäseniä esiintyy jo enemmistöissä yrityksissä.

Yli 250 henkilöä työllistävissä suurissa yrityksissä 75 prosentilla on hallitus ja 13 prosentilla neuvonantajatiimi. Keskisuurissa yrityksissä (50–249 työntekijää) on kyselyn mukaan hallitus 68 prosentilla ja neuvonantajatiimi 18 prosentilla yrityksistä. Neuvonantajatiimi oli siis yleisempi keskisuurissa kuin suurissa yrityksissä.

Myös toimialalla on jonkin verran merkitystä ulkopuolisten jäsenten hyödyntämisessä: yleisimpiä hallitukset olivat teollisuudessa, jossa 48 prosentilla yrityksistä oli hallitus ja palvelualalla, jossa 40 prosentilla oli hallitus. Kaupan alalla vain 24 prosentilla ja rakentamisen alalla 28 prosentilla oli hallitus.

Sisäistä osaamista hyödyntävä johtoryhmä oli 100 prosentilla yli 250 henkilöä työllistävistä suurista yrityksistä, kun taas keskisuurissa yrityksissä (50–249 työntekijää) oli johtoryhmä 95 prosentilla yrityksistä. Yrittäjyystiimejä oli kyselyn mukaan suurissa yrityksissä vain 25 prosentilla yrityksistä ja keskisuurissa 28 prosentilla yrityksistä.

Toimialoittain tarkasteltuna kaikista yrityksistä eniten johtoryhmiä oli teollisuudessa (68 %) ja toiseksi eniten palveluiden alalla (48 %), kun taas vähemmän johtoryhmiä oli rakentamisen alalla (41 %) ja kaupan alalla (40 %). Yrittäjyystiimien osuus oli vähäisempää kautta linjan – eniten niitä oli teollisuudessa (35 prosenttia), toiseksi eniten palveluiden alalla (32 %) ja vähiten rakentamisen (30 %) ja kaupan alalla (30 %).

10 Toimenpidesuosituksset

Seuraavassa on tunnistettuna toimenpidesuosituksia, joiden avulla voidaan lisätä keski-suurten yritysten ja osin myös midcap-yrityksen kasvun ja uudistumisen edellytyksiä. Toimenpidesuosituksissa on pyritty tunnistamaan juuri keskisuurille yrityksille kohdistuvia toimenpiteitä, mutta useimmat toimenpidesuosituksista soveltuvat myös laajemmin eri kokoluokan yrityksille.

Toimenpiteiden ohella toimintaympäristön politiikkavalinnat (esim. verotus, sääntely, kilpailu) vaikuttavat erityisesti uudistumiseen ja kestävään kasvuun. Poliitiikkavalinnoilla on vaikutusta esimerkiksi yritysten investointihalukkuuteen. Ennustettava ja kilpailukykyinen verotus on merkittävä politiikkatoimenpiteiden kokonaisuus, jolla voidaan tukea kasvua ja uudistumista. Ennen kaikkea on merkitystä sillä, että verotus on ennustettavaa.

Tämä selvitys toimenpidesuosituksineen antaa tietopohjan seuraavalla hallituskaudella mahdollisesti laadittavalle keskisuurten yritysten strategialle tai ohjelmalle.

Selvityksen toimenpidesuosituksset:

1. Keskisuuret ja midcap-yritykset selkeämmin julkisten yrityspalveluiden kohdejoukiksi sekä tavoitetason nostaminen
2. Uudistumisen ja kestäväen kasvun esteitä tulee poistaa ja rahoitusta tulee suunnata digitalisaation hyödyntämiseen ja markkinaehtoiseen vihreään siirtymään
3. Suomen vahvuusalueiden tunnistaminen ja keskisuuret yritykset niiden vetureina
4. Osaamisen tason nostaminen ja osaajapulan helpottaminen
5. Tietopohjan lisääminen ja kehittäminen sekä parempi tilannekuva keskisuurista ja midcap-yrityksistä

Seuraavassa on avattu tarkemmin toimenpidesuosituksia ja niiden perusteluja.

1. Keskisuuret ja midcap-yritykset selkeämmin julkisten yrityspalveluiden kohdejoukoksi sekä tavoitetason nostaminen

- a.) **TEM:n hallinnonalalla yrityspalveluita ja -rahoitusta tulisi kohdentaa entistä enemmän keskisuuriin ja midcap-yrityksiin**, joilla on potentiaalia ja halua kasvaa ja kansainvälistyä. Tavoitteena on vauhdittaa näiden yritysten uudistumista ja lisätä vientiä. Tavoite on samansuuntainen Team Finland -verkoston strategian kanssa.

Yrityspalveluiden, erityisesti kansainvälistymispalveluiden ja rahoituksen kohdentaminen keskisuuriin yrityksiin edellyttää, että koko julkisen yrityspalvelujärjestelmän tehokkuus lisääntyy. Laajaan neuvontapalveluiden kysyntään vastataan entistä tehokkaammin mm. tarjoamalla laadukkaita digitaalisia palveluja sekä parantamalla palvelukokonaisuuden johtamista. Myös palvelurakenteita tulee selkiyttää niin, että yritysasiakkaat ohjautuvat suoraan palveluista vastaaviin organisaatioihin ja että palvelukokonaisuus on mahdollisimman optimaalinen paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Sen lisäksi, että palvelukokonaisuuden tehokkuutta lisätään, tulee palveluissa ottaa huomioon erityisesti kasvua hakevien keskisuurten ja midcap-yritysten palvelutarpeet.

- b.) **Julkisia yrityspalveluita tulee tehostaa yritysrahoituksen neuvontapalveluiden osalta niin, että yritykset ja yrityksiä palvelevat organisaatiot tuntevat sekä EU:n että kotimaan rahoitusmahdollisuudet ja osaavat hyödyntää niitä.** On tärkeää, että erityisesti keskisuuret ja midcap-yritykset oppivat hyödyntämään EU-rahoitusta, sillä EU-instrumentit soveltuvat monesti isompiinkin projekteihin. Erityisesti vihreään siirtymään tarkoitettua EU-rahoitusta tulee sovittaa tiiviimmin yhteen kansallisten rahoitusvälineiden kanssa. Eri rahoitusvälineitä saman hankkeen toteutukseen integroiva toimintatapa edellyttää TEM-toimijoiden operatiivisen yhteistoiminnan tiivistämistä mm. koordinaatiovastuiden osalta.

Jo toiminnassa olevaa EU- ja kansainvälistymisrahoituspalvelua tulee kehittää edelleen, sillä rahoituksen osalta on tarve laajemmalle neuvontapalvelulle. Lisäksi kehitetään kansallinen julkisen rahoituksen neuvontaan keskittyvä monikanavainen palvelu, joka kattaisi sekä erilaiset julkiset rahoitusinstrumentit että julkisen markkinaehtoisen rahoituksen yrityksille koskien ensivaiheessa erityisesti Finnveran, Business Finlandin ja ELY-keskusten rahoitusta yrityksille.

c.) **Yksityisen sektorin toimijat ovat tärkeitä kumppaneita. On tärkeää, että julkiset palvelut ovat selkeitä ja täydentävät markkinapuutetta.**

Yksityiset toimijat ja verkostot voivat tukea yritysten kasvua vertaisoppimisen ja yhteisen kehitystyön kautta. Esimerkiksi Kasvuryhmä ry:n kaltainen toimija on tärkeä yhteistyökumppani kuunneltaessa keskisuurten ja midcap-yritysten tarpeita ja tilanteita.

Perustelut 1 a-c:

Keskisuurten ja midcap-yritysten merkitys työllistäjinä sekä liikevaihdon ja lisäarvon tuottajina edellyttää, että kohderyhmä ja sen tarpeet otetaan huomioon paremmin ja että toiminta julkisissa yrityspalveluissa on tavoitteellisempaa kohderyhmän osalta.

Tällä hetkellä yrityspalveluiden palvelurakenne on rakennettu kaikkia yrityksiä palvelevaksi ja suuren kysynnän vuoksi palvelut kohdistuvat enemmän pienemmille yrityksille. Resursseja hajautetaan näin ollen laajalle kentälle, jolloin kyvykkyys neuvoa ja palvella erityisiä yritysryhmiä heikkenee. Varsinkin keskisuuren kokoluokan yrityksissä tarpeet ovat yksilöllisempiä ja vaativat usein isompaa panostamista.

Yritysassiakkaiden näkökulmasta yrityspalveluiden palvelurakenteet eivät ole yksiselitteisiä, ja ne vaihtelevat maan sisällä merkittävästi. Vaikka kaikilla yrityspalveluorganisaatioilla on pyrkimys saada yrityksiä kasvamaan, voi palvelun laatu olla epätasaista ja palvelut voivat näyttäytyä sekavina. Monimutkaisuutta palveluihin, erityisesti rahoituspalveluihin, tuovat EU:n tarjoamat tuki-instrumentit, jotka vaativat yrityksiltä paljon työtä rahoitusmahdollisuuksien selvittämisessä.

Eryteisesti vihreää siirtymää palvelevaan tutkimukseen, kehittämiseen ja innovaatioihin liittyvää EU-rahoitusta on tarjolla merkittävästi aiempaa enemmän. EU-rahoituksen tiiviimpi yhteen sovittaminen kansallisten rahoitusvälineiden kanssa tukee EU-rahoituksen laajempaa ja vaikuttavampaa hyödyntämistä vihreän siirtymän edistämiseksi.

Julkisten yrityspalveluiden roolina on täydentää yksityisiä yrityspalveluita. Julkisten yrityspalveluiden ohella kasvuhakuiset yritykset saavat käytännön kohdennettua tukea useilta sidosryhmiltä kuten Kasvuryhmältä, joka on keskittynyt nimenomaisesti kasvun vertaistukseen ja realisoimiseen.

2. Uudistumisen ja kestävän kasvun esteitä tulee poistaa ja rahoitusta tulee suunnata digitalisaation hyödyntämiseen ja markkinaehtoiseen vihreään siirtymään

a.) **Kotimaisen omistajuuden vahvistamiseksi ja keskisuurten kasvuyritysten rahoituksen saatavuuden edistämiseksi tulee Suomen rahoitusekosysteemiä kasvattaa edelleen kansainväliselle tasolle.**

Erityisesti myöhemmässä vaiheessa ja suuremmissa kasvurahoituskierroksissa tarvittavan pääomarahoituksen (growth, buyout) saatavuutta tulee parantaa. Suurempia kasvurahoituskierroksia tarvitaan myös venture capital -vaiheen jälkeen kypsemille yrityksille.

Etsitään keinoja houkutella kansainvälistä pääomaa ja osaamista suomalaisiin rahastoihin mm. laatimalla kansallinen ohjelma kansainvälisen pääoman houkuttelemiseksi Suomeen. Tavoitellaan myös rahasto- ja sijoituskoon kasvattamista. On erityisen tärkeää, että kotimaisesta rahoitus- ja toimintaympäristöstä pidetään hyvää huolta ja varmistetaan se, että Suomi on jatkossakin kansainvälisesti houkutteleva sijoituskohde sekä rahastoihin että suoraan kasvuyrityksiin sijoittaville kotimaisille ja kansainvälisille tahoille.

Lisäksi on syytä varmistaa, että Finanssivalvonnalla on käytössään riittävästi korvamerkittyä rahoitusta palkata osaajia varmistamaan sujuvat, eurooppalaisessa tarkastelussa vertailua kestävät lupaprosessit tukemaan suomalaisen pääomaekosysteemin kasvua ja monipuolistumista.

Yleisenä periaatteena sääntelyssä ei tulisi pyrkiä lisäämään kansallisia lisävelvoitteita EU-sääntelyn lisäksi, jos siihen ei ole painavia perusteita. Vastaavasti sääntelyn tulkinnassa saattaa Suomessa olla kilpailijamaita tiukempia tulkintoja, mikä voi asettaa toimijat jossain määrin erilaiseen asemaan ja osaltaan mahdollisesti hidastaa pääomasijoitusmarkkinoiden kehitystä ja kansainvälistymistä.

b.) **Kotimaista omistajakenttää (ml. rahastosijoittajat) on monipuolistettava, jotta kasvurahaa riittää tulevinakin vuosina kasvuhaluille yrityksille eri kehitysvaiheissa ja eri omistajapohjaisissa yrityksissä.** Tämä edellyttää mm. suomalaisten pääomasijoitusrahastojen varainkeruun esteiden poistamista niin, että rahastoilla olisi kilpailukykyiset mahdollisuudet houkutella kasvupääomaa Suomeen.

Yleishyödyllisten yhteisöjen ja säätiöiden sijoitusmahdollisuuksia suomalaisiin pääomasijoitusrahastoihin tulee edistää toteuttamalla lakimuutos, jolla taataan neutraali verotuksellinen asema säätiöille ja yleishyödyllisille yhteisöille niiden tehdessä sijoituksia kotimaisiin ky-rahastoihin.

Lisäksi tuloverolain tulkinnat ulkomaisten rahastojen rahastojen (FoF) verotuksesta tulisi saattaa eurooppalaiselle tasolle, jotta FoF-rahastojen täysimääräinen sijoittaminen suomalaisiin kommandiittiyhtiömuotoisiin pääomasijoitusrahastoihin on mahdollista.

- c.) **Keskisuurten yritysten kasvun tukemiseksi tarvitaan erityisesti oman pääoman ehtoista rahoitusta:** Tavoitteena on hyödyntää mahdollisimman laaja-alaisesti sekä EU:n EIP-ryhmän omaa instrumentaatiota kuten myös InvestEU- ohjelman tarjoamia mahdollisuuksia (mm. Venture Debt -pääomalaina nopeasti kasvaville innovatiivisille yrityksille)
- d.) **Keskisuuret ja midcap-yritykset tarvitsevat riskinjakamista kansainvälistymisessä.** Yritysten vientiä voidaan edistää vientitakuiden ohella myös Finnveran uuden pk-yritysten suoran vientiluottoinstrumentin avulla. Kansainvälistymiseen liittyviä riskejä voi pienentää hyödyntämällä BF:n Tempo- ja Explorer-rahoitusta. Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (JTF) mahdollistaa ELY-keskusten tuen pk-yrityksille, jotka aloittavat viennin tai laajentavat uudelle vientimarkkina-alueelle.
- e.) **Potentiaalinen kasvujaryhmä ovat perheyrietykset, jotka tarvitsevat oman pääoman ehtoisia rahoitusinstrumentteja** sekä ulkopuolista osaamista siten, että päätäntävalta pysyy perheyrietyksellä. Esimerkiksi Tesin tulisi **selvittää hybridilainanmuotoisten instrumenttien toimivuutta** pitkäjänteisen rahoituksen saamiseksi perheyrietyksille.
- f.) **Suomen tulee suunnata rahoitusta digi- ja vihreään siirtymään kasvun mahdollisuuksien hyödyntämiseksi ja elinkeinorakenteen uudistamiseksi.** Investoinnit digitaalisiin ratkaisuihin ovat tärkeitä myös tuottavuuden lisäämisessä. Digi- ja vihreän siirtymän vauhdittamiseksi tulee varmistua siitä, että yrityksillä on yhtäläiset edellytykset saada kehittämiseen tukea (merkittävät liiketoiminnan kehittämishankkeet sekä valmiudet uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin) kaikilla alueilla.

Valtaosan vihreän siirtymän investoinneista tulee olla täysin markkinaehtoisia. Julkisen rahoituksen tehtävä on täydentää vihreän siirtymän yksityistä rahoitusta jakamalla riskiä ja vivuttamalla rahoitusta erityisesti kapeikkoalueille, kuten uusien ratkaisujen teollisen mittakaavan demonstraatioihin ja skaalaamiseen sekä laajemmin tuotannollisten investointien rahoitukseen. Korkean riskiprofiilin hankkeet edellyttävät kohdennettuja tuki- ja rahoitusinstrumentteja. Ilmastorahaston demonstraatioihin ja skaalaamiseen liittyvän riskinjaon välineitä tulee edelleen kehittää.

Digisiirtymässä on tärkeää varmistaa kilpailukyky muuntamalla nykyistä paremmin teknologiaan ja osaamiseen perustuva potentiaali datatalouden palveluiksi ja tuotteiksi eli tuottavaksi ja kestäväksi dataperustaiseksi liiketoiminnaksi. Keskisuurten yritysten valmiuksia hyödyntää dataa vaikuttavasti ja kestävästi liiketoiminnan prosessien tehostamisessa sekä tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä tulee vahvistaa.

Julkisten rahoittajien välineisiin ja niiden ohjaukseen on sisällytettävä johdonmukaisesti vihreän siirtymän tavoitteet. Vihreän siirtymän edistäminen tulee asettaa tavoitteeksi esimerkiksi julkisessa rahoituksessa, tuissa, investoinneissa ja hankinnoissa. Tämä edellyttää, että julkisomisteisten rahoituslaitosten ohjausta ja yhteistyötä kehitetään tukemaan aiempaa johdonmukaisemmin vihreän siirtymän tavoitteita. Julkisten rahoittajien tulee myös varmistaa, että rahoitusta saadaan kanavoiduksi olemassa olevan kasvuyrityskannan viemiseksi vihreämpään ja vastuullisempaan suuntaan.

- g.) **Julkisten rahoittajien pitää toimia edelläkävijöinä kestävyystyössä ja varmistaa yritysten tulevaisuuden rahoituskelpoisuus jakamalla tietoa ja kanavoimalla omaa ja verkostojensa osaamista.** Yritysten rahoituksen saatavuuteen vaikuttavat myös kestävyyskriteerit, jotka ovat tulleet sijoittajien ja rahoituslaitosten sijoitus- ja rahoituspäätösten muiden arviointikriteerien rinnalle. Kaiken kokoisten yritysten tulee kyetä raportoimaan oman toimintansa kestävydestä ja näin hyötyä tarjolla olevasta kestävästä rahoituksesta sekä kestävien tuotteiden ja ratkaisuiden kasvavasta kysynnästä.
- h.) **Keskisuurten yritysten tki-toiminnan lisäämiseksi tulee verotukselliset instrumentit ottaa tehokkaasti käyttöön.** Vuonna 2021 käyttöönotetun määräraikaisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan tutkimuslaitosyhteistyön verokannustimen käyttöä tulee aktivoida. Uusi tk-yhdistelmäverokannustin tulee ottaa yrityksissä täysimääräisesti käyttöön tki-toiminnassa ja sen suunnittelussa.

Uusi tk-verokannustin on yhdistelmäverokannustin, joka koostuu vuoden 2023 alussa käyttöönotetusta yleisestä lisävähennyksestä ja vuonna 2024 käyttöönotettavasta ylimääräisestä lisävähennyksestä. Tk-verokannustimen tehokas käyttöönotto edellyttää Verohallinnon selkeää ohjeistusta. Lisäksi verokannustimen mahdollisuudet tulee tuoda yritysten tietoisuuteen. Tk-verokannustimien käyttöä tulee seurata mahdollisimman reaaliaikaisesti ja tehdä tarvittavat muutokset, jos instrumentti ei toimi odotetulla tavalla.

Perustelut 2 a-g:

Suurelle osalle keskisuurista yrityksistä nopean ja pitkäjänteisen kasvun toteuttaminen on haasteellista. Yhtenä syynä tähän on kasvun edellyttämän pääomatarpeen täyttäminen. Valtaosa keskisuurista yrityksistä tarvitsee kasvaakseen ulkopuolelta lisää pääomaa – sekä omaa että vierasta. Erityisesti oman pääoman ehtoisen rahoituksen saatavuus on tärkeää yritysten nopealle kasvulle.

Pääomarahoituksen saatavuuteen liittyvä kapeikko näyttäisi siirtyneen myöhäisemmille ja suuremmille kasvurahoituskierroksille. Suomessa on vähän rahastoja, jotka kykenevät merkittäviin, kansainvälisesti kilpailukykyisiin venture-kierroksiin. Suomalaiset pääomasijoitusrahastot ovat eurooppalaisittain pieniä ja nojaavat paljolti kotimaiseen pääomaan. Pääomasijoitusyhtiöiden kasvu kansainväliseen mittaluokkaan on 30 vuodessa jäänyt selvästi Ruotsista jälkeen. Lisäksi tarvitaan ulkomaista pääomaa. Pääomasijoittajat voivat myös tarjota osaamista ja verkostoja niin kotimaisiin kuin ulkomaisiin rahoittajiin.

Perheyrietykset ovat potentiaalinen kasvujaryhmä keskisuurten yritysten joukossa. Perheyrietysten kasvurahoituksen haasteena on se, että perheyrietykset eivät halua luovuttaa päätäntävaltaa ulkopuolelle. Suomessa on Tesin arvion mukaan noin 100–200 sellaista sijoituskelpoista perheyrietyttä, jotka eivät halua ottaa rahoitusta perinteisiltä pääomasijoittajilta. Osa näistä yhtiöistä pystyisi kuitenkin nopeampaan kasvuun ja kansainvälistymiseen, jos niillä olisi käytössään enemmän oman pääoman ehtoista rahoitusta ja ulkopuolista osaamista tämän tukena.⁵⁶

Vihreä siirtymä edellyttää julkisen rahoituksen kehittämistä kasvun mahdollisuuksien hyödyntämiseksi ja elinkeinorakenteen uudistamiseksi. Investoinnit vihreää siirtymään vastaavat myös ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen tavoitteisiin. Vihreän siirtymän uusiin ratkaisuihin Suomessa on useita yrityksiä, joiden kehittämät innovatiiviset ratkaisut ovat erittäin lupaavia, mutta yritykset tarvitsevat julkista riskinjakajaa toteuttaakseen ensimmäiset referenssi-investointinsa markkinoille.

⁵⁶ Kotimaisen omistamisen ohjelman -työryhmä: Visio 2030 – Kohti vastuullista ja osaavaa omistajayhteiskuntaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, Yrietykset 2021:15.

Vihreän siirtymän aiheuttamaan murrokseen sisältyy paljon mahdollisuuksia mm. vety- ja kiertotaloudessa, päästöttömissä energijärjestelmissä ja muissa ilmasto- ja ympäristöratkaisuissa. Julkisen yritysrahoituksen suurin pullonkaula vihreässä siirtymässä liittyy uusien ratkaisujen teollisen mittakaavan demonstraatioihin ja skaalaamiseen sekä laajemmin tuotannollisten investointien rahoitukseen.⁵⁷

Vihreä siirtymä aiheuttaa suuria investointitarpeita yrityksissä. Yritysten rahoituksen saatavuuteen vaikuttavat myös kestävyyskriteerit, jotka ovat tulleet sijoittajien ja rahoituslaitosten sijoitus- ja rahoituspäätöksissä muiden arviointikriteerien rinnalle.

Yritysten ja koko yhteiskunnan investoinnit digiteknologiaan sekä teknologian tehokas soveltaminen ovat maamme kilpailukyvyn kannalta keskiössä. Uusien teknologioiden, kuten kvanttilaskennan, robotiikan sekä tekoälyratkaisujen, tehokas ja innovatiivinen hyödyntäminen luo uutta liiketoimintaa ja tukee yritystemme kilpailukykyä tulevaisuudessa. Digitaalisten ratkaisujen hyödyntäminen liiketoiminnassa edellyttää myös osaamisen ja valmiuksien kehittämistä mm. datatalouden mahdollisuuksien osalta.

Tk-verokannustin täydentää t&k-toiminnan aktivoimien instrumentteja. Etlan mukaan viimeaikainen kansainvälinen tutkimus viittaa siihen, että verotuet lisäävät sekä t&k-investointeja että patentointia. T&k-verotukia käytetään OECD-maissa laajalti lisäämään yritysten kannustimia investoida tutkimus- ja kehitystoimintaan. Tk-kannustin on yksi toimenpiteistä, joilla pyritään aktivoimaan pk-yritysten t&k-toimintaa. Merkittävin on tavoite nostaa t&k-menojen bkt-osuus 4 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä sekä t&k-rahoituksen käytön monivuotinen suunnitelma. Vuoden 2023 alussa voimaan tulleella t&k-rahoituslailla säädetään merkittävistä valtion t&k-toiminnan lisäpanostuksista vuosina 2024–2030. T&k-rahoituslait tekivät valtion rahoituksesta lakisääteisen menon. Nämä toimet mahdollistavat lisäresursseja yritysten tk-toimintaan.

57 Valle & Tuominen: Vihreän siirtymän rahoitus kasvupolitiikan osana. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022:41.

3. Suomen vahvuusalueiden tunnistaminen ja keskisuuret yritykset niiden vetureina

- a.) **Suomessa tulee tehdä kasvupolitiikan valintoja, jotta pärjäämme globaalissa kilpailussa.** Kasvupolitiikan valintoja tulee tehdä yritysveloitetusti ja niiden tulee perustua datavetoiseen analyysiin mahdollisuuksista ja markkinakapeikoista. Kasvupolitiikan valintojen tekeminen mahdollistaa vahvuusalueiden pitkäjänteisen, määrätietoisen ja laaja-alaisen kehittämisen.

Valinnat tehostavat resurssien käyttöä ja kohdentumista. Suomalaisten osaamisesta ja kilpailukyvyistä huolehtiminen sekä kansallisesti että alueellisesti edellyttää jatkuvaa yhteistyötä julkisten päättäjien, yritysten, tutkimuksen ja oppilaitosten kesken. Kasvupolitiikan valinnat tulee tehdä näkyviksi, ja niiden tulee vaikuttaa tki-toimenpiteiden ja kasvupolitiikan toimeenpanoon.

- b.) **Suomessa tulee hyödyntää keskisuuria yrityksiä enemmän vahvuusalueiden vetureina.** Vahvuusalueiden rakentamisessa ekosysteemeillä, erityisesti innovaatioekosysteemeillä, on tärkeä rooli. Suomessa tulee olla selkeä ymmärrys ekosysteemeistä ja niiden hyödyntämisestä liiketoimintaympäristön murroksessa. Ymmärrys edellyttää ekosysteemitoinnin (palvelut ja rahoitus) selkeyttämistä ja vahvistamista, julkisten toimijoiden yhteistyön tiivistämistä alueellisesti, kansallisesti ja EU:ssa sekä kokemusta liiketoimintaekosysteemien synnyttämisestä. Haastajaveturit ovat hyvä esimerkki rahoituksesta, jolla tuetaan vahvuusalueiden kehittymistä erityisesti keskisuurten yritysten osalta.

Perustelut 3 a-b:

Viimeisen vuosikymmenen aikana Suomessa ei ole tehty merkittäviä kasvupolitiikan valintoja, vaan julkiset panokset ovat jakaantuneet pääosin tasaisesti eri teemoihin. Nykyisessä globaalissa kilpailutilanteessa tulee panostaa enemmän vahvuuksiimme ja kehittää vahvuusalueita pitkäjänteisesti, määrätietoisesti ja laaja-alaisesti. On tärkeää varmistaa, että kasvun kannalta tärkeimmillä toimialoilla arvonmuodostuksesta merkittävä osa syntyy jatkossakin Suomessa.

Keskisuuret yrityksiä ei hyödynnetä tällä hetkellä vahvuusalueiden vetureina. Keskisuuret yritykset toimivat pääsääntöisesti itsenäisesti tai arvoketjussa. Tärkeimpiä innovaatio-kumppaneita keskisuurille yrityksille ovat asiakkaat ja vakiintunut toimittajaverkosto. Myös yritystukia haetaan pääasiassa yksin, ja vain harva keskisuuri yritys on osallistunut yhteistyöhankkeisiin yliopistojen, ammattikorkeakoulujen tai muiden yritysten kanssa.

Ekosysteemi käsitteenä ja toimintamallina on monelle keskisuurelle toimijalle vielä tuntematon. Erityisesti vihreän siirtymän ja digitalisaation tarjoamissa uusissa liiketoimintamahdollisuuksissa voi ekosysteemimäinen toiminta edistää keskisuurten yritysten ripeää kansainvälistymistä ja kasvua.

4. Osaamisen tason nostaminen ja osaajapulan helpottaminen

Yritysten osaajapulaa tulee helpottaa lyhyemmän ja pidemmän aikavälin toimenpitein.

- a.) Pidemmällä aikavälillä **kasvuyritysten ja keskisuurten yritysten kasvaviin työvoiman osaamistarpeisiin tulee vastata lisäämällä niin korkeakoulutettujen kuin ammatillisesti koulutettujen määrää.** Käännetään mm. korkean osaamisen ja korkeakoulutuksen taso nousuun. Korkeakoulutusta laajennetaan niin, että 50 prosenttia nuorista on korkeasti koulutettuja 2030-luvun alussa.
- b.) **Jatkuvan oppimisen uudistustyö tulee ulottaa koko koulutusjärjestelmään** niin, että koulutus-, osaamis- ja ohjauspalvelut **vastaavat työelämän tarpeisiin ja osaavan työvoiman saatavuuteen nopeasti ja joustavasti.**
- c.) Osaajien määrän kasvattamiseksi tulee **maahanmuuttoa edistää kehittämällä kansainvälisen rekrytoinnin palvelujärjestelmää ja tietojohdantamista sekä tehostaa edelleen lupaprosesseja.** Laajennetaan Talent Boost -toimenpideohjelmaa ja selkeytetään ja vahvistetaan kansainvälisen rekrytoinnin rakenteita kehittämällä Work in Finland -toiminto vastaamaan kasvavaan osaajapulaan.

Edistetään työnantajien kykyä johtaa, rekrytoida ja vastaanottaa maahanmuuttajataustaisia osaajia ja kansainvälistä työvoimaa kaikilla alueilla. Torjutaan maahanmuuttajien hyväksikäyttöä. Lisäksi on panostettava aktiivisesti myös kansainvälisten osaajien perheiden integroimiseen, millä mahdollistetaan osaajien parempi sitoutuminen Suomeen.
- d.) **Parannetaan työnantajien tietoisuutta maahanmuuttajien työllistämismahdollisuuksista ja Suomessa jo asuvien maahanmuuttajien työllistymistä kehittämällä koulutus- ja työllisyyspalveluita.** Lisätään ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden Suomeen jäämistä kaupunkien, TE-hallinnon ja korkeakoulujen yhteisillä Talent Hub -palveluilla.

Perustelut 4 a-d:

Korkea osaaminen ja korkeakoulutuksen taso ovat Suomen kilpailukyvyn kannalta keskeisiä. Työn tuottavuuden ja kasvun lähteet perustuvat jatkossakin henkiseen pääomaan ja uusiin innovaatioihin, eikä ole merkkejä siitä, että työmarkkinoiden osaamisvaatimukset kääntyisivät laskuun. Työvoimatarpeen kasvun odotetaan kohdistuvan erityisesti korkeasti koulutettuun työvoimaan koko Euroopassa. Erikoistuminen korkeaa osaamista vaativiin tehtäviin edellyttää jatkuvaa osaamisen tarpeiden ennakointia, jotta tarjolla olevan työvoiman koulutus rakenne ei rajoita yritysten ja työpaikkojen syntymistä.

Tulevaisuudessa on kriittistä kyetä uudistumaan jatkuvasti ja hyödyntämään tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa sekä teknologiaa eturintamassa pysymiseen. Inhimillinen pääoma on kasvun ja tuottavuuden moottori. Tuottavuuden kasvattaminen sekä kasvun ylläpito edellyttävät erityisesti ymmärrystä siitä, miten osaamista sovelletaan niin, että se tuottaa loppuasiakkaalle lisäarvoa.

Osaavan työvoiman puute vaikeuttaa yritysten päivittäistä toimintaa mutta myös kasvua. Tesin Kasvupulssikyselyn mukaan työvoimapula heikentää merkittävästi yritysten kasvunäkymiä. Selvityksen mukaan työvoimapulasta kärsii lähes 60 prosenttia yrityksistä. Näistä yrityksistä joka kuudennelle työvoimapula on normaalitoiminnan este ja lähes joka toiselle kasvun este. Erityisesti osaajavaje näkyy vaativimmissa innovaatio- ja tki-panostuksia edellyttävissä tehtävissä.

5. Tietopohjan lisääminen ja kehittäminen sekä parempi tilannekuva keskisuurista ja midcap-yrityksistä

- a.) **Tietopohjaa ja tutkimusta keskisuurista ja midcap-yrityksistä tulisi kehittää systemaattiseksi ja säännönmukaiseksi toiminnaksi.** Keskisuurten ja midcap-yritysten tilannetta tulee tarkastella säännöllisellä indikaattorityyppisellä kyselytutkimuksella (kuten Tesin Kasvuyrityspulssi) tilannekuvan parantamiseksi ja tarkempien havaintojen mahdollistamiseksi.
- b.) **Yritysten omistusrakenteet ja muutokset tulee ottaa tilastoinnin piiriin.** Tilastoinnin ja seurannan tulee kattaa yrityskaupat, muutokset omistusrakenteessa sekä eri omistustyyppit. Tarkempi tilastointi edellyttää mm. yhteistyöprojektia Tilastokeskuksen, YTJ:n ja Verohallinnon kanssa erityisesti omistussuhteiden osalta (perheytyökset, yrityskaupat ja omistusrakenteiden muutokset kohdejoukossa). Lisäksi tulee tutkia, mikä merkitys omistajuudella – omistajarakenteilla ja -strategioilla sekä esimerkiksi hallitustyöskentelyllä – on yritysten kasvuhalukkuuteen ja kykyyn ottaa kasvutavoitteisiin liittyviä riskejä.

Perustelut 5 a-b:

Keskisuurten ja midcap-yritysten tietopohja on puutteellinen. Keskisuuriin ja midcap-yrityksiin kohdistuva holistinen tutkimustoiminta ja datan keräys on epäsäännöllistä ja osin puutteellista. Keskisuuret yritykset eivät ole olleet keskeinen kohderyhmä politiikkatoimissa ja tutkimuksessa. Tutkimus- ja tilannekuvatieto on perinteisesti painotettu politiikkatoimien kannalta keskeisiin kohderyhmiin eli volyymiltaan suuriin yritysryhmiin, ja näin ollen keskisuurten yritysten tilannetta on selvitetty vähemmän. Keskisuurten yritysten määrä on pieni, mutta keskisuuret yritykset ovat tärkeitä työllistävyyden ja BKT:n näkökulmasta.

Toinen haaste tietopohjan osalta on se, että tutkimukset kohdennetaan monesti vain pieniin alakategorioihin tai omistusmuotoihin, kuten perheomisteisiin yrityksiin. Usein myös ulkomaalaisessa omistuksessa olevat yritykset jätetään tutkimusten ulkopuolelle, vaikka niiden rooli työllistäjänä on tärkeä. Myös kotimaisten yritysten tytäryhtiöt jäävät usein tarkastelun ulkopuolelle.

Keskisuurten yritysten tutkiminen on haasteellista. Keskisuurissa yrityksissä tapahtuu monesti yritysjärjestelyitä, joiden tutkiminen takautuvasti on hankalaa. Yrityskauppojen ja omistussuhteiden muutoksista ei ole tällä hetkellä olemassa tilastointia. Näin ollen esimerkiksi siirtymiä eri kokoluokkien välillä on haastavaa tutkia nykyisten tilastojen perusteella.

LIITE 1: KESKISUURTEN, MIDCAP- JA SUURTEN YRITYSTEN KEHITYS

Taulukko 5. Keskisuurten, midcap- ja suurten yritysten lukumäärä, liikevaihtosumma, henkilöstö ja arvonlisä vuosina 2001, 2005, 2010, 2015 ja 2020 suhteessa koko yrityskantaan (%). (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

	2001	2005	2010	2015	2020
Lukumäärä					
keskisuuret	1,4 %	1,4 %	1,2 %	1,2 %	1,3 %
midcap	0,3 %	0,4 %	0,4 %	0,3 %	0,4 %
suuret	0,2 %	0,2 %	0,2 %	0,1 %	0,2 %
Liikevaihtosumma					
keskisuuret	10,8 %	9,8 %	8,8 %	9,3 %	9,1 %
midcap	15,8 %	16,6 %	15,0 %	16,0 %	16,0 %
suuret	42,2 %	44,2 %	45,8 %	42,5 %	43,7 %
Henkilöstö					
keskisuuret	17,4 %	17,0 %	15,8 %	17,0 %	17,7 %
midcap	10,6 %	11,0 %	11,1 %	10,9 %	11,8 %
suuret	29,0 %	29,3 %	28,3 %	26,5 %	26,7 %
Arvonlisä (jalostusarvo)					
keskisuuret	14,2 %	14,3 %	13,4 %	14,0 %	14,7 %
midcap	12,0 %	12,8 %	12,9 %	14,3 %	14,3 %
suuret	37,3 %	35,1 %	32,8 %	30,8 %	30,6 %

LIITE 2: SIIRTYMÄT TOIMIALOITTAIN VUOSINA 2013–2020

Taulukko 6. Siirtymät pienistä yrityksistä keskisuuriksi ja keskisuurista midcap-yrityksiksi toimialoittain vuosina 2013–2020. CARG kuvaa keskisuurten yritysten vuotuista kasvuvauhtia. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Muutos 2013–2020 / summa	CARG
Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	Keskisuuret yritykset	155	171	177	182	204	238	243	245	58 %	5,9 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskisuuriin	0	6	-4	4	20	22	4	16	68	
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	3	4	-2	6	2	1	6	20	
Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	Keskisuuret yritykset	130	147	144	144	164	174	198	193	48 %	5,1 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskisuuriin	0	12	-4	7	19	11	18	-2	61	
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	1	1	0	5	3	2	0	12	
Informaatio ja viestintä	Keskisuuret yritykset	74	72	88	92	111	118	123	115	55 %	5,7 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskisuuriin	0	0	6	9	17	3	8	6	49	
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	3	0	2	6	0	3	3	17	
Kuljetus ja varastointi	Keskisuuret yritykset	106	118	119	127	137	135	154	146	38 %	4,1 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskisuuriin	0	13	-10	7	11	4	17	-1	41	
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	2	-2	0	3	1	5	-1	8	

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Muutos 2013–2020 / summa	CARG
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	Keskisuuret yritykset	59	63	63	63	68	69	77	64	8 %	1,0 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskiuuriin	0	4	3	-1	8	1	8	-8	15	
→	Nettosiirtymä keskiuurista midcap-yrityksiin	0	0	1	-1	0	1	3	-1	3	
Rakentaminen	Keskisuuret yritykset	163	170	216	232	250	280	305	304	87 %	8,1 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskiuuriin	0	6	28	12	29	38	34	19	166	
→	Nettosiirtymä keskiuurista midcap-yrityksiin	0	1	-1	6	5	9	1	6	27	
Teollisuus	Keskisuuret yritykset	404	409	425	429	460	479	473	468	16 %	1,9 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskiuuriin	0	-12	1	9	20	25	17	8	68	
→	Nettosiirtymä keskiuurista midcap-yrityksiin	0	-3	1	2	8	9	8	-1	24	
Tukku- ja vähittäiskauppa	Keskisuuret yritykset	479	505	526	537	555	586	585	602	26 %	2,9 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskiuuriin	-1	-4	-3	15	27	36	15	22	107	
→	Nettosiirtymä keskiuurista midcap-yrityksiin	0	-1	-1	2	5	6	8	3	22	
Yhteensä	Keskisuuret yritykset	1570	1655	1758	1806	1949	2079	2158	2137	36 %	3,9 %
→	Nettosiirtymä pienistä yrityksistä keskiuuriin	-1	25	17	62	151	140	121	60	575	
→	Nettosiirtymä keskiuurista midcap-yrityksiin	0	6	3	9	38	31	31	15	133	

Taulukko 7. Siirtymät keskisuurista midcap-yrityksiksi ja midcap-yrityksistä suuriksi yrityksiksi toimialoittain vuosina 2013–2020. CARG kuvaa midcap-yritysten vuotuista kasvuvauhtia. (Lähde: PTT:n ja VTT:n tilastoanalyysi 2022).

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Muutos 2013–2020 / summa	CARG
Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	Midcap-yritykset	47	53	59	57	66	71	69	71	51 %	5,3 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	3	4	-2	6	2	1	6	20	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	1	0	1	0	1	-1	2	
Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	Midcap-yritykset	19	19	22	20	29	37	44	39	105 %	9,4 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	1	1	0	5	3	2	0	12	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	0	0	0	-1	0	0	-1	
Informaatio ja viestintä	Midcap-yritykset	24	27	27	26	33	33	38	40	67 %	6,6 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	3	0	2	6	0	3	3	17	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	0	1	0	0	0	-1	0	
Kuljetus ja varastointi	Midcap-yritykset	23	27	25	26	28	30	32	32	39 %	4,2 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	2	-2	0	3	1	5	-1	8	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	0	0	0	0	0	-1	-1	
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	Midcap-yritykset	7	7	8	7	7	7	10	8	14 %	1,7 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	0	1	-1	0	1	3	-1	3	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	0	0	0	1	-1	0	0	

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Muutos 2013–2020 / summa	CARG
Rakentaminen	Midcap- yritykset	24	23	20	29	33	46	42	48	100 %	9,1 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	1	-1	6	5	9	1	6	27	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	1	1	0	0	3	0	5	
Teollisuus	Midcap- yritykset	88	87	90	96	105	114	118	115	31 %	3,4 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	-3	1	2	8	9	8	-1	24	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	3	-2	1	-1	1	0	2	
Tukku- ja vähittäiskauppa	Midcap- yritykset	86	85	83	81	87	95	100	102	19 %	2,2 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	-1	-1	2	5	6	8	3	22	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	4	3	1	-1	1	1	9	
Yhteensä	Midcap- yritykset	318	328	334	342	388	433	453	455	43 %	4,6 %
→	Nettosiirtymä keskisuurista midcap-yrityksiin	0	6	3	9	38	31	31	15	133	
→	Nettosiirtymä midcap-yrityksistä suuriin	0	0	9	3	3	-2	5	-2	16	

LIITE 3: YRITYSTEN T&K-MENOT SUURUUSLUOKITTAIN JA ERÄÄT RAHOITUSLÄHTEET

Taulukko 8. Yritysten t&k-menot vuosina 2011, 2016 ja 2021 henkilöstön suuruusluokittain ja eräissä rahoituslähteissä. (Lähde: Tilastokeskus, t&k-tilasto).

Oma rahoitus														
	Yhteensä	Omarahoi- tuksen osuus t&k-menoista, %	0-9	10-49	Pienet yht.	Omarahoi- tuksen osuus t&k-menoista, %	50-99	100-249	Keskisuu- ret yht.	Omarahoi- tuksen osuus t&k- menoista, %	250-499	500+	Suuret yht.	Omarahoi- tuksen osuus t&k-menoista, %
2011	4542,1	90,0	87,2	241,2	328,4	64,8	178,9	203,7	382,6	77,1	439,1	3392,0	3831,1	94,7
2016	3139,9	80,5	107,1	306,8	413,9	62,6	206,3	309,1	515,4	83,5	353,4	1857,1	2210,5	84,2
2021	4152,4	80,6	113,6	479,1	592,7	68,9	295,3	459,6	754,9	78,8	399,3	2405,6	2804,9	84,1
Ulkopuolinen rahoitus yhteensä														
	Yhteensä	Ulkop. rah. osuus t&k- menoista, yht. (%)	0-9	10-49	Pienet yht.	Ulkop. rah. osuus t&k- menoista, yht. (%)	50-99	100-249	Keskisuu- ret yht.	Ulkop. rah. osuus t&k- menoista, yht. (%)	250-499	500+	Suuret yht.	Ulkop. rah. osuus t&k- menoista, yht. (%)
2011	505,3	10,0	63,4	115,1	178,5	35,2	39,3	74,2	113,5	22,9	22,9	190,4	213,3	5,3
2016	761,8	19,5	86,4	160,4	246,8	37,4	54,3	47,1	101,4	16,5	218,5	195,1	413,6	15,8
2021	1000,3	19,4	72,7	194,4	267,1	31,1	81,6	121,6	203,2	21,2	222,8	307,4	530,2	15,9

Oman
yrityskonsernin
ulkomaisten
yksiköiden
rahoittama

	Yhteensä	Oman yrityskon- sernin osuus t&k-menoista, yht. (%)	0-9	10-49	Pienet yht.	Oman yrityskon- sernin osuus t&k-menoista, yht. (%)	50-99	100-249	Keskisuu- ret yht.	Oman yrityskon- sernin osuus t&k- menoista, yht. (%)	250-499	500+	Suuret yht.	Oman yrityskon- sernin osuus t&k-menoista, yht. (%)
2011	223,9	4,4	3,8	34,4	38,2	7,5	17,6	55,5	73,1	14,7	3,8	108,9	112,7	2,8
2016	445,0	11,4	12,1	64,5	76,6	11,6	24,9	33,2	58,1	9,4	193,5	116,8	310,3	11,8
2021	647,3	12,6	8,5	64,4	72,9	8,5	49,8	89,4	139,2	14,5	199,6	235,5	435,1	13,0

Business
Finlandin
t&k-
avustukset
ja -lainat
yrityksille

	Yhteensä	BF:n rahoituksen osuus t&k- menoista, yht. (%)	0-9	10-49	Pienet yht.	BF:n rahoituksen osuus t&k- menoista (%)	Osuus BF:n kokonais- rahoitukses- ta %	50-99	100- 249	Keski- suuret yht.	BF:n rahoituksen osuus t&k- menoista (%)	Osuus BF:n kokonais- rahoitukses- ta %	250- 499	500+	Suuret yht.	BF:n rahoituksen osuus t&k- menoista (%)	Osuus BF:n kokonais- rahoitukses- ta %
2011	210,3	4,2	44,7	65,3	110,0	21,7	52,3	14,7	12,8	27,5	5,5	13,1	14,4	58,4	72,8	1,8	34,6
2016	234,3	6,0	54,4	70,6	125,0	18,9	53,4	22,7	12,1	34,8	5,6	14,9	19,2	55,4	74,6	2,8	31,8
2021	242,0	4,7	42,3	87,9	130,2	15,1	53,8	26,6	26,3	52,9	5,5	21,9	10,6	48,2	58,8	1,8	24,3

EU-rahoitus

	Yhteensä	EU- rahoituksen osuus t&k- menoista, yht. (%)	0-9	10-49	Pienet yht.	EU- rahoituksen osuus t&k- menoista, yht. (%)	50-99	100-249	Keskisuu- ret yht.	EU- rahoituksen osuus t&k- menoista, yht. (%)	250-499	500+	Suuret yht.	EU-rahoituksen osuus t&k- menoista, yht. (%)
2011	18,9	0,4	1,9	5,3	7,2	1,4	3,0	2,8	5,8	1,2	1,3	4,7	6,0	0,1
2016	30,0	0,8	4,4	11,6	16,0	2,4	2,3	1,2	3,5	0,6	2,6	7,9	10,5	0,4
2021	48,0	0,9	9,9	17,1	27,0	3,1	1,1	3,3	4,4	0,5	2,7	13,9	16,6	0,5

LIITE 4: YRITYSTEN YHTEISTYÖ YLIOPISTOJEN, AMMATTIKORKEAKOULUJEN JA VALTION TUTKIMUSLAITOSTEN VÄLILLÄ

Taulukko 9. Yritysten yhteistyö yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja valtion tutkimuslaitosten välillä yrityksen kokoluokan mukaan vuosina 2018–2020. (Lähde: Tilastokeskus, Innovaatiotilasto).

	Yrityksen henkilöstömäärä	Kaikki yritykset	Innovaatio- toimintaa harjoittaneet yritykset
Yhteistyötä yliopistojen kanssa, osuus yrityksistä (%)	Yhteensä	14,5	20,1
	10-49	9,8	14,1
	50-249	22,5	28,0
	≥250	55,9	62,2
Yhteistyötä ammattikorkeakoulujen kanssa, osuus yrityksistä (%)	Yhteensä	13,8	18,5
	10-49	10,7	14,7
	50-249	17,8	21,9
	≥250	47,8	51,6
Yhteistyötä tutkimuslaitosten kanssa, osuus yrityksistä (%)	Yhteensä	9,2	13,0
	10-49	5,6	8,2
	50-249	14,3	18,1
	≥250	45,6	52,3
Innovaatioyhteistyötä yliopistojen kanssa, osuus yrityksistä (%)	Yhteensä	9,6	14,0
	10-49	5,9	9,1
	50-249	15,0	19,5
	≥250	45,4	52,1

	Yrityksen henkilöstömäärä	Kaikki yritykset	Innovaatio- toimintaa harjoittaneet yritykset
Innovaatioyhteistyötä ammattikorkeakoulujen kanssa, osuus yrityksistä (%)	Yhteensä	6,5	9,5
	10-49	5,0	7,6
	50-249	7,0	9,1
	≥250	29,3	33,8
Innovaatioyhteistyötä tutkimuslaitosten kanssa, osuus yrityksistä (%)	Yhteensä	6,7	9,7
	10-49	4,0	6,1
	50-249	9,0	11,8
	≥250	39,8	45,9

Verkkajulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-743-4

Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi
Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi